

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

NİĞDE'DE OCAKLIK GELENEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Muhammet TEKE

Niğde
Aralık, 2024

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

NİĞDE'DE OCAKLIK GELENEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Muhammet TEKE

Danışman : Prof. Dr. Nedim BAKIRCI
Üye : Doç. Dr. Recep TEK
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Namık ASLAN

Niğde
Aralık, 2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘Niğde’de Ocaklık Geleneği’ başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. (26.12.2024)

Muhammet TEKE

ÖN SÖZ

Halk hekimliği bağlamında yapılan ocaklık uygulamaları yörede ulaşım sıkıntısı yaşanan dönemlerde insanların kendi kendilerini sağaltma iç güdüsüyle ve zamanla kazanılan deneyimle günümüze kadar aktarılmıştır. Bu sağaltmalar bitki emleri, madensel, büyüsel, sihirselsel ve dinsel uygulamalarla şekillenmiş ve yüzyıllardır yöre halkı üzerindeki iyi edici kuvveti yadsınamaz kılınmıştır. Atalarımızla ve geçmiş inançlarımızla olan bağların yansımasıyla harmanlanmış bu ocaklık uygulamaları modern tıba alternatif olarak etki alanını köyden şehre doğru genişletmiştir.

Kültür ürünlerinin canlılığını koruması, nesillerce aktarılması hususunda yapılan derleme çalışmaları büyük bir önem arz etmektedir. Bugüne kadar Niğde yöresiyle ilgili yapılan saha çalışmalarında ocaklarla ilgili detaylı bir çalışmasının yapılmadığı belirlenmiştir. Bu tez çalışması ile tespit edilen ocakların hem işlevsel hem de kültürel boyutları incelenerek eksikliğin giderilmesi hedeflenmiştir.

Somut bir katkı sağlamak amacıyla yapılan saha çalışmasında çeşitli zorluklarla da karşılaşmıştır. Bazı ocaklılar bilgi ve birikimlerini bizlerle paylaşma konusunda çekingenlik göstermişlerdir. Sahaya çıkılmadan önce bu konu göz önünde bulundurulmuş ve yöre halkı tarafından tanınan kimselerle irtibat kurulmuştur. Ziyaretlere bu kişilerle gidilmesine rağmen kimi ocaklılar bildiklerini anlatmak istememişlerdir.

“Niğde’de Ocaklık Geleneği” isimli bu tez çalışması Ön Söz, Giriş, üç bölüm ve Sonuç kısımlarından meydana gelmektedir.

Çalışmamızın Giriş kısmında kültürün tarihsel süreci, halk bilimi ile geleneksel iyileştirme yöntemlerinin ilişkisi, ateş ve ocak kültü, ocaklık kurumunun tarihi süreci ele alınmıştır.

Çalışmanın Birinci Bölümü’nde, ocaklık kurumunun Türk halk hekimliğindeki yeri çeşitli başlıklar altında değerlendirilmiştir.

İkinci Bölüm’de Niğde halk hekimliği ve ocaklık geleneği bağlamında; Niğde yöresinde ocaklı olma yolları, ocakların uyguladıkları sağaltma yöntemleri, ocağa müracaat eden kişilerin uyması gereken kurallar yer almaktadır.

Çalışmanın Üçüncü Bölümü’nde tedavi yöntemlerine göre tasnif edilen Niğde yöresindeki ocak türleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Sonuç kısmında ise Niğde’de ocaklık kavramı bağlamında tespit edilen ocaklar ve tedavi yöntemleri ile ilgili genel bir değerlendirme ve öneriler yapılmıştır.

Lisans eğitimimden itibaren akademik yolculuğumda bana ilham veren, fikirleri ve bilimsel kimliğiyle daima yol gösteren ve öncülük eden, çalışmamın her safhasında tecrübesini ve desteğini esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Nedim BAKIRCI hocama teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca saha çalışmaları sırasındaki yönlendirmeleri ve destekleri için emeği geçen tüm arkadaşlarıma ve yöre halkına şükranlarımı sunarım.

Muhammet TEKE

Aralık, 2024

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
NİĞDE'DE OCAKLIK GELENEĞİ

TEKE, Muhammet

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nedim BAKIRCI

Aralık 2024, 121 Sayfa

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan ocaklar, şifacılık görevlerinin yanında kültür taşıyıcılığının ve aktarıcılığının birer sembolü niteliği kazanmışlardır. Anasır-ı erbaadan biri olan ateş ve buna bağlı olarak gelişen ocak kültü Türkler tarafından kutsal kabul edilerek etrafında çeşitli inanç ve pratikler gelişmiştir. İslamiyet'ten önce Kamlara gösterilen saygınlık İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte ocaklara ve ocaklılara gösterilmiştir. Ocakçılığın kökeninin Hz. Fatıma'ya dayandırılması da onun dinî bir hüviyet kazanmasına sebep olmuştur. Anadolu coğrafyasının her köşesinde bu ocaklara rastlamak mümkündür. Niğde ve çevresi de ocaklar açısından zengin bir bölgedir. Buna sebep olarak Niğde'nin zengin kültür ortamının sağlayıcısı olması ve çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olmasını gösterebiliriz. Bu kültür ortamının etkilerinin ocaklık kültürüne yansımaları bağlamında Niğde ve çevresinde saha çalışmasına dayalı olarak tespit edilen 85 ocak çalışmaya dahil edilmiştir.

Bu tez çalışmasında yönlendirilmiş karşılıklı görüşme tekniği, gözlem ve mülakat yöntemleri kullanılmıştır. Sahaya çıkmadan önce kaynak şahıslar ile alana dair ön çalışmalar yapılmış ve pek çok ocak tespit edilmiştir. Alan araştırması sırasında birçok yeni ocak bulunmuştur. Niğde genelinde toplam seksen beş ocak tespit edilmiştir. Bu ocaklar içerisinde en yaygın ocak terme ve siğil ocaklarıdır. Tespit edilen 85 ocak 34 farklı hastalığı tedavi etmektedir. Bu tez çalışması neticesinde bir ocaklının aynı zamanda birden fazla hastalığı tedavi edebildiği görülmektedir.

Bir gelenek halinde yaşatılan ocak ruhunun ve buna bağlı uygulanan sağaltma pratiklerinin zamana ve modern tıbbı yenik düşmeden işlevini koruduğu gözlemlenmiştir. Çalışma ile uygulamalardaki eski Türk inanç sisteminin izleri de gün ışığına çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Niğde, Ocak, Ocaklık Geleneği, Sağaltma

ABSTRACT
MASTER THESIS
THE TRADITION OF OCAKLIK IN NİĞDE
TEKE, Muhammet
Department of Turkish Language and Literature,
Adviser: Prof. Dr. Nedim BAKIRCI
December 2024, 121 pages

The "ocaks" (hearths) in Turkish culture, which hold an important place, have become symbols of both cultural preservation and transmission, in addition to their role in healing. Fire, one of the four essential elements (Anasır-ı Erba), and the hearth culture that developed around it were considered sacred by the Turks, giving rise to various beliefs and practices around it. The respect shown to the Kamlars before the acceptance of Islam shifted towards the hearths and those who tended them after the adoption of Islam. The origin of the hearth tradition being traced back to Hz. Fatima has also given it a religious identity. It is possible to find these hearths in every corner of the Anatolian geography. Niğde is also a region rich in hearths. We can demonstrate the richness of Niğde's cultural environment by pointing to its history as a host to various civilizations. In the context of the reflections of this cultural environment on the hearth culture, 85 hearths identified through fieldwork in Niğde and its surroundings have been included in the study.

In this thesis, performance execution methods, guided interview methods, observation, and interview techniques have been employed. Before going to the field, preliminary studies were conducted with key informants, and many hearths were identified. During the field research, several new hearths were also discovered. A total of 85 hearths were identified across Niğde, and the most common hearths are those related to terme and sigil. Among these 85 hearths, there are 34 hearths dedicated to treating different diseases. A single hearth may treat more than one disease. For example, the healer of the Infertility Hearth is also seen to treat the terme disease.

It has been observed that the spirit of the hearth, which is maintained as a tradition, and the healing practices associated with it, have preserved their functionality without being overshadowed by time and modern medicine. Efforts have also been made to bring to light the traces of the ancient Turkish belief system in these practices.

Key Words: Niğde, Ocak, Ocaklık Tradition, Healing

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
GİRİŞ	1
ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER	2
A. Araştırmanın Amacı ve Hedefi.....	2
B. Araştırmanın Önemi	3
C. Araştırmanın Yöntemi	4
D. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	4
BİRİNCİ BÖLÜM	6
OCAKLIK KURUMUNUN TÜRK HALK HEKİMLİĞİ İÇİNDEKİ YERİ	6
1.1. Geleneksel Türk Halk Hekimliği	6
1.2. Eski Türk İnanç Sisteminde Halk Hekimliği	7
1.3. İslamiyet Sonrası Devirlerde Türk Halk Hekimliği	10
1.4. Türk Halk Hekimliğinde Sağaltıcılar	11
1.4.1. Abdal	11
1.4.2. Afsuncu/Efsuncu	11
1.4.3. Bakıcı.....	12
1.4.4. Berber	12
1.4.5. Ebe.....	12
1.4.6. Emçi/Otacı.....	12
1.4.7. İzinli.....	13
1.4.8. Orumçu.....	13
1.4.9. Seğci	13
1.4.10. Okuyucu/Üfürükçü	13
1.4.11. Ocak/Ocaklı.....	13
1.4.12. Kam/Şaman/Baksı	14
1.5. Türk Halk Hekimliğinde Ocaklar.....	14
İKİNCİ BÖLÜM.....	16
NİĞDE'DE HALK HEKİMLİĞİ VE OCAKLIK GELENEĞİ	16
2.1. Niğde Halk Hekimliği Bağlamında Ocaklar	16

2.2. Niğde Yöresinde Ocaklı Olma Yolları.....	17
2.2.1. Ocaklı Soyundan Gelme.....	17
2.2.2. Yetenek Sebebiyle El Alarak Ocaklı Olma.....	18
2.2.3. El alma/El Verme Yöntemiyle Ocaklı Olma.....	19
2.2.4. Olağanüstü Bir Varlığı Yakalayarak Ocaklı Olma.....	22
2.2.5. İlk Ocaklının Kıyafetini Miras Alarak Ocaklı Olma.....	24
2.2.6. Hastalığa Yakalanarak Ocaklı Olma	24
2.3. Niğde Yöresinde Ocakların Uyguladıkları Sağaltma Yöntemleri	25
2.3.1. Irvasa/Urasa Yoluyla Yapılan Sağaltmalar	27
2.3.2. Parpılama Yoluyla Yapılan Sağaltmalar	28
2.3.3. Dinsel Yolla Yapılan Sağaltmalar	30
2.3.4. Bitki Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar.....	31
2.3.5. Hayvan Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar	32
2.3.6. Maden Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar.....	33
2.3.7. Toprakla Yapılan Sağaltmalar.....	33
2.3.8. Büyü Kökenli Yapılan Sağaltmalar.....	34
2.3.9. Külle Yapılan Sağaltmalar	35
2.3.10. Masaj ve Ovalama Yoluyla Yapılan Sağaltmalar	35
2.3.11. Ayın Hareketlerine Bağlı Kalınarak Yapılan Sağaltmalar	36
2.4. Niğde’de Ocağa Müracaat Edenlerin Uyması Gereken Kurallar.....	37
2.4.1 Ocağın Kişiye Şifa Verici Olduğuna İnanma.....	37
2.4.2. El Ağırlığının Verilmesi.....	38
2.4.3. Ocakların Ziyaret Edilme Zamanları.....	38
2.4.4. Ocaklının Verdiği Perhizlere Uyma	39
2.4.5. Ocaklının Söylediği Pratikleri Yerine Getirme	39
2.4.6. Ocakları Ziyaret Edenlerde Cinsiyet	40
2.4.7. Ocağa Giderken İstenilen Malzemenin Götürülmesi	41
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	42
NİĞDE YÖRESİNDEKİ OCAK ÇEŞİTLERİ	42
3.1. Irvasa/Urasa Yoluyla Yapılan Sağaltmalar	42
3.1.1. Afsun Ocağı.....	42
3.1.2. Alkarısı Ocağı.....	43
3.1.3. Avsun Ocağı	44
3.1.4. Tatarca Ocağı	47

3.1.5. Temre Ocağı	48
3.2. Parpılama Yoluyla Sağaltma Yapan Ocaklar	48
3.2.1 Çıpma Ocağı	48
3.2.2. Dalak Kesme Ocağı	49
3.2.3 Kurbağacık Ocağı	49
3.2.4. Kutnu Ocağı	51
3.2.5. Nazar Ocağı	52
3.2.6. Sandal Ocağı	54
3.2.7. Sarılık (İneme) Ocağı	54
3.2.8. Tatarca Ocağı	56
3.2.9. Temre Ocağı	57
3.2.10. Yılancık Ocağı	58
3.2.11. Güncü Kurtlu Ocağı	59
3.2.12. Dilecek Ocağı	60
3.3. Dinsel Yolla Sağaltma Yapan Ocaklar	60
3.3.1. Avsun Ocağı	60
3.3.2. Kutnu Ocağı	61
3.3.3. Nazar Ocağı	62
3.3.4. Temre Ocağı	62
3.3.5. Yılancık Ocağı	65
3.4. Bitki Kökenli Em'lerle Sağaltma Yapan Ocaklar	65
3.4.1. Arpacık Ocağı	65
3.4.2. Burunsak/Geniz Açma Ocağı	66
3.4.3. Dene Ocağı	67
3.4.4. Kısırlık Ocağı	68
3.4.5. Patıldak Ocağı	69
3.4.6. Siğil Ocağı	70
3.4.7. Temre Ocağı	71
3.5. Hayvan Kökenli Em'lerle Sağaltma Yapan Ocaklar	71
3.5.1. Deve Çiçeği Ocağı	71
3.5.2. Kısırlık Ocağı	72
3.5.3. Yanık Ocağı	72
3.6. Maden Kökenli Em'lerle Sağaltma Yapan Ocaklar	73
3.6.1. Kutnu Ocağı	73

3.6.2. Yılcık Ocağı.....	74
3.7. Toprakla Sağaltma Yapan Ocaklar	74
3.7.1. Kösnü Ocağı	74
3.8. Büyü Kökenli Sağaltma Yapan Ocaklar	75
3.8.1. Sürk Ocağı.....	75
3.8.2. Arpacık Ocağı.....	76
3.8.3. Aydaş Ocağı	76
3.8.4. Siğil Ocağı.....	79
3.8.5. Tatarca Ocağı	82
3.8.6. Temre Ocağı	83
3.9. Külle Sağaltma Yapan Ocaklar	84
3.9.1. Silme Ocağı	84
3.9.2. Çıbık Ocağı.....	85
3.9.3. Küpleme Ocağı.....	87
3.9.4. Temre Ocağı	88
3.9.5. Yuğrük Ocağı	89
3.10. Masaj ve Ovalama Yoluyla Sağaltma Yapan Ocaklar	89
3.10.1. Fıtık Ocağı.....	89
3.10.2. Göbek Kaldırma Ocağı.....	89
3.10.3 Kırık-çıkık Ocağı (Sımkı).....	91
3.10.4. Romatizma Ocağı	93
3.10.5. Tatarca Ocağı	94
3.11. Ayın Hareketlerine Bağlı Kalınarak Sağaltma Yapan Ocaklar.....	94
3.11.1. Siğil Ocağı.....	94
SONUÇ.....	96
KAYNAKLAR	99
1. Yazılı Kaynaklar	99
2. Sözlü Kaynaklar	103
EKLER.....	106
1. Fotoğraflar.....	106
2. Derleme Soruları	119
ÖZ GEÇMİŞ.....	121

KISALTMALAR LİSTESİ

çev.	: çeviren
H.	: Hazreti
KK.	: Kaynak Kişi
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire

GİRİŞ

Değişen ve gelişen teknolojiyle paralel olarak kendi kültürümüzü yaşatmak, geliştirmek ve gelecek nesillere aktarmak hususunda yapılacak olan her yeni çalışma, kültür mirasımıza verdiğimiz değerin bir parçası hükmündedir. Bu değerler ortamına bir katkı niteliğinde olan çalışmamızda “Niğde’de Ocaklık Geleneği” üzerinde durulacaktır.

Türk inanç sisteminde doğadaki her canlının bir ruhu olduğu ve yaşamın son bulmasıyla da bu ruhların dünyayı terk etmeyeşine olan inanç doğadaki varlıklara önem gösterilmesine neden olmuştur. Bu anlayış doğanın daha yakından gözlemlenip içselleştirilmesini sağlayarak sağaltma ritüel ve pratiklerine kaynaklık eden çeşitli kültler ortaya çıkarmıştır.

Bu bağlamda ortaya çıkan ateş ve ocak kültü toplumların geleneksel yaşamlarının kökenleri ile olan bağlarını çeşitli pratiklerle günümüze kadar aktaran anlayışların başında gelmektedir. Ateş, her millette olduğu gibi Türkler tarafından da mukaddes kabul edilmiştir. İslamiyet’ten önce sağaltma ve şifacılık görevini üstlenen kamlar da ateş ruhundan faydalanıp hastalığa sebebiyet veren kötü iyeleri bedenden arındırmışlardır. Bu inanışa göre ateşi insanlara bahşedenin Tanrı olması onları çeşitli hastalıklardan korunmak ve kötülüklerin uzaklaştırılması hususunda ateşe kurban sunma gibi birçok ritüeller uygulamaya yöneltmiştir. Ateşin arındırıcı özelliği, ateş etrafında birçok sağaltma uygulamasının şekillenmesine de yol açmıştır. Ateşin ocak içerisinde muhafaza edilmesi ve ocağın hamisi sayılması ocak ile ateş kültürünü ayrılmaz bir bütün haline getirmiştir. Ateşin söndürülmesi veya bir başka haneye verilmesi gibi durumlarda ocağa uğursuzluk geleceğine ve ateş ruhunun orayı terk edeceğine inanılmıştır. Ocak ateşinin devamlılığını sağlama geleneği de ailenin en küçük erkek çocuğuna miras bırakılmıştır. Böylece aile soyunun ve ata ocağının devamlılığı sağlanmıştır (Bayat, 2018: 118- 132).

Tanrı tarafından kendilerine ruhlarla iletişim kurabilme gibi ilahi güçler bahşedilen kamlar, hastalıkların sağaltılmasında alazlama ve kuçurma gibi bir takım büyüsel pratikler uygulayarak kötü iyelerin sebebiyet verdiği hastalıkları yardımcı iyi ruhlar vasıtasıyla uzaklaştırmışlardır. Kamlar bu şifacılık görevlerini Türklerin din değiştirip İslamiyet’i kabul etmeleriyle beraber ocaklı kişilere devretmişlerdir. Ata yurttan ana yurda getirdiğimiz bu anlayış ocak adı verilen kurumlarda ocaklı kişiler tarafından İslami bir kimlik kazandırılıp silsilenin başlangıcı Hz. Fatıma’ya

dayandırılarak uygulanmaktadır. Yurt ve din değişikliğine rağmen halk hafızası kamlık geleneğindeki tedavi ve sağaltma pratiklerini unutmayarak bu anlayışı İslami unsurlarla sentezlemişlerdir (İnan, 2020; 68-69).

Yüzyıllardır farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış Niğde’de Halk Hekimliği bağlamında birçok farklı kültürün izleri görölmektedir. Kültürün yanı sıra halkın sosyo-ekonomik yapısının da hastalıklara karşı gösterilen tepki, davranış ve tutumu etkilediğini söyleyebiliriz. Yine bu gibi sebepler kuşkusuz yöreler arasındaki tedavi yöntemleri konusunda farklılıklara sebep olmuştur.

ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER

A. Araştırmanın Amacı ve Hedefi

Hastalıkların tedavilerinde kullanılan ateş ve bu bağlamda meydana gelen ocak kültü, yüzlerce yıldır süregelen ve hâlâ kullanılmaya devam edilen bir çok iyi etme pratiğinin kökeni olarak kabul edilebilir. Gerek fiziksel gerekse ruhsal olarak meydana gelen bu hastalıkların teşhisinde veya nedeninin bulunamadığı zamanlarda hastalıklara sebebiyet veren unsurların kötü iyeler olduğu inancı süregelenmiştir. Bu olağanüstü güçler, halk muhayyeline iyi ve kötü iyeler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İki ayırmadan biri olarak ele aldığımız kötü iyelerin yol açtığı hastalıkların tedavisi özellikle İslamiyet’ten önce kamlar tarafından yapılmaktadır. Din adamlığı görevini üstlenen kamların bu doğrultuda şifacılık görevini üstlendikleri de görölmektedir. Ancak İslamiyet’in kabulü ile birlikte din değiştiren Türklerde şifacılık görevini ocaklar üstlenmiştir. Şifacılık görevini üstlenen bu ocaklar, pirlерinin Hz. Fatma olduğunu söyleyerek kamlık geleneğinden gelen bu uygulamaya bir meşruiyet katmışlardır (İnan, 2020; 74-75). Günümüzde ise halihazırda doktora gidilmemesi, gidilmek istenilmemesi veya modern tıpta tedaviye olumlu yanıt alınamaması gibi durumlarda insanların yolunu tuttuğu ocaklar, ilk günkü işlevlerini kaybetmeden üzerlerine düşen görevleri titizlikle yerine getirmektedirler.

Bu doğrultuda yapılan araştırmalarımız neticesinde ocaklık geleneği üzerine Niğde iline ait herhangi bir çalışma yürütölmediği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda yapılacak olan çalışmalar hususunda bir ilk teşkil etmesi açısından önem arz eden ocaklık konusunun, daha geniş olarak ele alınması gerektiği düşüncesiyle bu çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir. Öncelikli hedefimiz Niğde iline ait ocakları tanımak ve tanıtmaktır. Çalışmada saha çalışmasına çıkmadan önce gerekli sorular

hazırlanarak, ziyaret edilen ocakların tedavi yöntemlerini daha iyi tanıyabilmek amacıyla röportaj şeklinde belirlenen sorular tespiti yapılan ocaklılara yöneltilmiştir. Mülakat sırasında izinleri dahilinde ocaklıların ses kayıtları, video görüntüleri ve fotoğrafları derlenmiştir.

Ocaklı kişiler, bildiklerini aktarmak ve paylaşmak istemedikleri takdirde kişilerin bu hakları gözetilerek anlatıya en rahat ve uygun ortam sağlanmıştır. Ocakların bilgi birikimleri bu doğrultuda kayıt altına alınmıştır. Ocaklıların hastalıkları tedavi ettikleri yerlerin genellikle evleri olduğu hususu göz önünde bulundurularak ziyaretler için rahatsızlık verilmeyecek uygun saatler seçilmeye çalışılmıştır. Ocakların tespiti sırasında Niğde ilinin tamamı dikkate alınarak saha çalışmaları bu çerçevede yürütülmüştür.

B. Araştırmanın Önemi

Ocaklık kurumu tecrübe ve bilgi birikimlerini sözlü yollarla kuşaktan kuşağa aktarmıştır. Ocaklık silsilesinin devamı için bazen soy esas şartı aransa da kimi durumlarda çocukların hevesli olmaması yahut ocaklının çocuğunun olmaması gibi unsurlar aktarımın güçleşmesini sağlayabilmektedir. Bu gibi durumlarda usta- çırak ilişkisi ile devamlılığı sağlamayı amaçlayan ocaklılar, çıraklarını gönüllü ve yetenekli olmaları şartıyla seçmektedirler. Gönüllü ve yetenekli olma hususu, kan bağı yoluyla ocaklı olma ritüeli içinde gereklilik taşımaktadır. Aile içinde el alma önceliği her zaman bu şartları sağlayan çocuğun olmaktadır. Gönüllülüğün esas olduğu ocaklık kurumunda el verecek kişiye erişilememesi sonraki nesillere aktarımın sağlanamaması ve unutulmasına neden olmaktadır. Ocaklık kurumunun bilgi birikimi sadece İslamiyet'ten sonra ile sınırlı değildir. Ocakların tedavi etme şekillerine ve uygulamalarına dikkatle bakılacak olursa İslamiyet öncesi ve sonrası inançların izlerini bir arada görmek mümkün sayılabilir. Uygulamalar sırasında yapılan ritüeller bunun kanıtı niteliğindedir. Ritüellerin kökeni İslam öncesi kamlık geleneğine dayandırılarak günümüzde İslami kaideler ile birleşmesi hususu da şüphesiz dikkat çekmektedir. Ayrıca çalışmada geleneksel halk hekimliği yöntemlerinin ve bu işi icra eden ocaklıların kültürel geçiş sürecinde var olma mücadeleleri ve sonrasında nasıl şekil değiştirdiğini anlamak ve betimlemek de amaçlar arasındadır. Yapılan tedavilerde maddi bir gelir gibi bir beklenti yoktur. Tedaviye olumlu yanıt alan hastalar, ocaklı kişilere gönüllerinden ne koparsa verirler. Ocaklık kurumu bir gelir

kapısı olarak görülmemiştir. Uygulanan tedaviler Allah'ın rızası gözetilerek yapılmıştır. Tedaviye gelen ve tedavi eden kişi de bu durumun bilincindedir.

Çalışmamızda ocaklık kurumunun esas alınmasındaki temel husus, yöre kapsamında bahsi geçen konudaki akademik eksikliği gidermek ve uygulamaların gün yüzünde tutulmasını sağlamaya çalışmaktır. Usta-çırak ilişkisi içerisinde varlığını korumaya ve devam ettirmeye çalışan ocaklık kurumunun da geleceği tehlike altındadır. Büyük bir titizlikle yapılmaya çalışılan saha çalışmaları ile yöredeki ocaklar bir bir tespit edilmiştir. Çalışmalar sırasında ocaklı kişilerin bilgi birikimleri yazı yoluyla ve çeşitli ses ve görüntü cihazları ile kayıt altına alınmıştır. Gerçekleştirdiğimiz bu tez çalışması ile Niğde ilinin köy, kasaba, ilçe ve mahallelerindeki ocakların varlığının tespiti yapılmıştır. Yapılan bu çalışma Niğde yöresi ve çevresinde halk hekimliği ve ocaklık geleneği bağlamında yürütülecek diğer çalışmalara zemin hazırlaması ve kaynaklık etmesi bakımından önemlidir.

C. Araştırmanın Yöntemi

Niğde'de Ocaklık Geleneği adlı çalışma da yönlendirilmiş karşılıklı görüşme tekniği, gözlem ve mülakat yöntemi kullanılmıştır.

Saha araştırmasına başlamadan önce kitap, dergi, makale, tez vb. kaynaklardan yararlanılarak literatür taraması yapılmıştır.

Kaynak şahıslara çalışmam hakkında bilgi verildikten sonra hazırlanan sorular yöneltilerek bilgiler edinilmiştir. Gerekli yerlerde araya girilerek konu hakkında örnekler verilerek yönlendirmeler yapılmış, bu sayede detaylı bilgilere ulaşılmıştır. Sohbet havasında sürdürülen görüşme esnasında gözlem yöntemi kullanılmıştır. Bu esnada sağaltma pratikleri ve el alma/ el verme ritüelleri doğal ortamlarında gözlemlenmiştir. Görüşme sırasında kaynak kişilerin rızaları gözetilerek ses kayıt cihazı ve fotoğraf makinesi kullanılmıştır. Elde edilen bilgiler sonrasında yazıya aktarılmıştır. Halk ağzında kullanılan bazı yöresel kelimeler çalışmaya aynen aktarılmıştır. Açıklamaları dipnot kısmında verilmiştir.

D. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Çalışmanın kapsamı; Niğde yöresinde hastalıkların sağaltımını gerçekleştiren ocakları tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda köy muhtarları ve belediye başkanlarıyla iletişime geçilmiştir. Yaptıkları görevlerden dolayı yardımcı olmak isteyenler kadar bilgilerini bizimle paylaşmayan muhtarlar da olmuştur. Yine tespit

amaçlı ilçe, kasaba ve köylerin yardımlaşmak ve sosyalleşmek için kurdukları dernek ve kıraathanelere ziyaretler gerçekleştirilmiştir.

Mülakata gidilirken rahatsızlık verilmeyecek bir zaman aralığı seçilmiş ve bilgilerin sağlıklı aktarılabilceği bir ortam sağlanmıştır. Kaynak kişilerin rahat edip güvenebilmesi için köylülerin sevip saydığı ya da ocaklıyı bire bir tanıyan kişilerle beraber ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Ziyaretlere gidilirken köy ortamına uygun kılık kıyafetler tercih edilmiştir. Önceden hazırlanan soruların sorulmasıyla ve gözlemlerimizle mülakatlar yapılmıştır.

Çalışma sahasının sınırını Niğde ili merkezi ve buraya bağlı olan ilçeler, kasabalar, köyler oluşturmaktadır. Yönlendirmeler ışığında ocakların bilgileri edinilmiş ve buralara ziyaretler düzenlenmiştir. Saha çalışması için gittiğimiz köy ve mahallelerin bazılarında bir ve birden fazla ocak tespit edilebilirken bazı köylerde tespit edilememiştir. Sağaltımlarını aktif olarak gerçekleştiren bazı ocaklıların başka şehirlerde çocuklarının yanında yaşamaya başlamalarından dolayı da o kişilerle mülakat yapılamamıştır.

Yürüttüğümüz bu çalışma sırasında ocakların gerçekleştirdiği sağaltma pratiklerinin kayıt altına alınıyor olması kimi ocaklı kişilerce memnuniyetle karşılanmış olup herhangi bir zorlukla karşılaşılmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

OCAKLIK KURUMUNUN TÜRK HALK HEKİMLİĞİ İÇİNDEKİ YERİ

1.1. Geleneksel Türk Halk Hekimliği

Tarihi insanların var olduğu en eski zamanlara kadar uzanan halk hekimliği uygulamalarının temeli şüphesiz canlıların hayatta kalma mücadelesinin bir sonucudur. Bu sebeptendir ki hastalıklara neden olan çeşitli faktörlerin ortadan kaldırılması için birtakım ritüeller gerçekleştirilmiştir. Türk toplumlarında temelde hastalıkların kaynağı olarak kötü ruh ve iyeler düşünülmüştür. Bunun sonucu olarak tanrı ile insan arasında ruhani bir aracı olarak görülen kamlar/şamanlar kötü ruhların uzaklaştırılmasını sağlayarak hastalıkları tedavi etmişlerdir.

Burada tedavi adı altında yapılan olay hastalığa sebebiyet veren kötü ruhun uzaklaştırılması ve öteki âlemde olan çalınmış ruha ait olduğu bedene getirmektir. Şamanların görüşüne göre hastalıklar etrafımızdaki görülen- görülmeyen dünya ve varlıkların üzerimizde yarattığı etki ile ilişkilendirilir. Doğayı ihmal eden insanoğlunun doğayla olan harmonisinin bozulması sonucu ortaya çıkan hastalık gibi kötü olayların tamamıyla kötü ruhların tasarrufunda olduğuna inanılır (Bayat, 2021: 233-234). Bu ruhani sağaltma pratiklerinin yanında bitkisel, hayvansal ve madensel ürünleri kullanarak sağaltma yapan emciler ve otacılar da maddesel rahatsızlıkların tedavisini sağlamışlardır. Gelenekle aktarılan bilginin yanı sıra ezoterik bir bilgi birikiminin de önemli bir aktarım hususu olduğu gözlerden kaçmamaktadır.

Toplumun temel yapı taşlarından biri olan kültür bu geleneğin binlerce yıldır Türkistan'dan Anadolu'ya uzanma sürecinde vasıta görevi görmüştür. Anadolu coğrafyasıyla etkileşim ve gelişim gösteren ritüellerin uygulayıcısı olan kamlar yerlerini ocaklara bırakmışlardır. Ayrıca ocaklar Anadolu'da İslamiyet'in de etkisiyle dinî bir boyut da kazanmıştır. Tıp biliminin alt yapısını oluşturan halk hekimliği uygulamaları halkın doktora erişiminin olmadığı yahut dini ve kültürel normların etkisiyle doktora başvuramadığı durumlarda modern tıp uygulamalarının yerine kullanılmıştır. Boratav'ın halk hekimliği tanımı da söylediklerimizi destekler niteliktedir. Boratav'a göre halk hekimliği: *“Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını*

tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne "halk hekimliği" diyoruz." (2016:139) şeklindedir.

Halk hekimliği uygulamalarında birçok yöntemden yararlanılmıştır. Yapılan tedaviler kültür unsurlarının farklılaşmasıyla yöreden yöreye değişiklik gösterebilirken, aynı isme sahip ocakların tedavi yöntemlerindeki farklılıklar da örnek olarak verilebilir.

Toplumun her kesimi tarafından az ya da çok bilinen halk tıbbı, aynı zamanda "yerel tıp" (ethnomedicine) veya "halk tababeti/ sağaltmacılığı" (folk medicine) olarak adlandırılır ve toplumsal tecrübenin ortak bir ürünü halini alır. Burada şıfa bir bütün anlayışına dayanarak ruhsal ve bedensel bir iyileştirmeyi esas alır (Kaplan, 2011: 151).

1.2. Eski Türk İnanç Sisteminde Halk Hekimliği

İslamiyet'in kabulünden önceki eski Türk inanç sisteminde halk hekimliği uygulamalarının ve uygulayıcıların merkezinde din önemli bir yer tutar. Doğumdan ölüme kadarki süreçte hayatlarını inandıkları dine ve değerlere göre şekillendiren insanoğlu hayatlarını sağlıklı bir şekilde sündürebilmek için bu inanç ve değerler çevresinde çeşitli pratikler geliştirmiştir. Gök tanrı inancının hâkim olduğu Türk toplumlarında Tanrı tarafından seçilmiş ve olağanüstü güçlerle donatılmış kimselere kam denilmiştir. Yaşar Çoruhlu kamların yapmış oldukları işleri şöyle sıralamıştır: *"Bunlar her türlü hastalığa çare bulmak, hastanın hastalık esnasında ayrılan koruyucu ruhunu geri getirmek, kısırılık ve zor doğumlarda yardım etmek, verilen kurbanları gök ve yer tanrısına ulaştırmak, çeşitli dinsel törenleri icra etmek, ruhları ait oldukları yere (ölüler alemine) göndermek, kötü ruhlardan insanları korumak için ayinler düzenlemek, fal bakıp gelecekte haber vermek gibi işler yaparlar."* (2022: 108). Birden fazla görevi yerine getiren kamların aynı zamanda hastalıkların sağaltımını da gerçekleştirdikleri görölmektedir. İnsan ile iyeler arasında köprü görevi gören kamların iyeleri memnun etmek için yüksek bir dağ başında, su kenarında, ulu bir ağaç altında ya da atalarının mezarları başında kurban sunmaları doğadaki her nesnenin bir ruhunun olduğu düşüncesini hâkim kılmış ve bu anlayış kütlerin oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Bu inancın izlerini günümüzde de görmek mümkündür. Niğe yöresinde ölen kişinin ruhu için kırkı çıktıktan sonra "can yemeği" adıyla yemek yapılarak tüm ahaliye dağıtılması, yeni dikilen bir ağaca ilk suyunun "can suyu" adı altında dökülmesi ve kuraklığın yaşandığı dönemlerde halkın

bir dağ ya da su başında kurban kesmesi yahut ulu zatların kabirleri başında yağmurun yağması için dualar edilmesi örnek gösterilebilir.

Kamlar hastalıklara sebep olan ruhları kovmak için çeşitli ayinler yaparlar. Bu ayinler sırasında ruhları korkutup uzaklaştırmak için külâh ve davuldan yararlanırlar. Davul ve külâh hizmetinde bulunduğu ruhun istek ve arzularına göre yapılmak zorundadır. Ruhun istekleri dışında yapılan davul ve külâh ayin yapmaya yetmeyeceği gibi ruhları da korkutup kaçıramaz (İnan, 2020: 91). Hastalıklar sadece kötü iyeleri korkutup kaçırarak iyileştirilmezler. Bu iyelere ayinler sırasında kanlı ve kansız adaklar sunulur rızalarını kazanmak ve memnun etmek amaçlanır. İslamiyet'te de kurban kesmekteki amaç Allah'ın rızasını kazanmaktır. Bunun için her şeyin iyisi ve güzeli seçilmeye çalışılır. Türkler göçebe bir hayat tarzını benimseyip hayvancılıkla uğraştıklarından onlar içinde en kıymetli şey hayvanlarıdır. Bu yüzden kanlı ve kansız kurbanlarda hayvanlarının en iyisi seçilir. Abdülkadir İnan, kansız kurbanların en önemlisinin başı boş salınmış hayvan olduğu ve bunun yanında da ateşe yağ ve şarap atmanın, kansız kurban olduğunu belirtmektedir (2020: 98). *“Yapılan ayin ve törenlerden anlaşılacağı üzere, bu uygulamaların resmî olanları yanında, ekseriyetle özel amaçlar için oldukları söylenebilir. Tanrının rızasını kazanma, hastalıkların göçürülmesi, ruhlardan izin almak, şükür bildirmek, af ve hacet dilemek vb. gibi uygulamalar özel ayinlerdir.”* (Aslan, 2006: 247).

Genel olarak bakıldığında kamların başta psikolojik hastalıkları tedavi ettikleri görülmektedir. Ruhsal hastalıkların dışındaki fiziki hastalıkların sağaltımını da emciler ve otacılar üstlenmiştir. Hastalıkların tedavisi için doğadaki bitki, maden ve hayvanlardan yararlanarak ilaçlar yapmışlardır (Bayat, 1989: 61). Türk kültürü hakkında geniş bilgilerin yer aldığı Divân-û Lügat' it Türk adlı Türkçe Sözlük'te halk hekimliği terimleriyle ilgili *“...em: İlâç. Buradan alınarak ilâç yapan adama “emçi” denir.”*, *“...ot: İlâç. Bundan dolayı hekime “otaçı” denir.”* (2018: 35-36) şeklinde ifadeler yer alır.

Halk hekimliğinde kullanılan bir başka yöntem ise müzikle yapılan tedavilerdir. Müzik her kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de önemli bir yer tutar. Kopuz, hastalıkların tedavisinde hastalığa sebep olan kötü ruhu kovmak ve hastanın iyileşmesi için iyi ruhu çağırmakta kullanılan bir müzik aletidir (Somakçı, 2003: 133).

Anâsır-ı erbaadan biri olan su da halk hekimliği uygulamalarında doğrudan ya da dolaylı olarak kullanılmıştır. Fiziksel ve ruhsal hastalıkların sağaltımında su ruhundan faydalanılmıştır (Başar, 1989: 49). Bu inanışın izlerini halen Niğde

yöresinde görmek mümkündür. Yıldıztepe kasabasında çocuğu doğup da kısa süre içerisinde ölenlere yönelik suyla yapılan bir uygulama mevcuttur. Yeni doğmuş çocuğun ölmemesi için kırkı çıkmadan cenaze suyuyla yıkama işlemi yapılmaktadır.

İnsanlığın hayatını kolaylaştırmakla kalmayıp hastalıkların sağaltımında da kullanılan bir başka unsur ise ateştir. Ateşin arındırıcı, koruyucu ve kovucu özelliklerinin olduğuna inanılmıştır. Hikmet Tanyu ateşin özelliklerinden şu şekilde bahsetmiştir: "*Ateşin kötülükleri giderici, iyileştirici veya önleyici, temizleyici olduğu ve canlılara şifa, sağlık, güç, kuvvet ve bereket, uğur kazandıran bir yönüne inanç bulunmasından başka ürküten, tahrip eden, öldürücü, tahrip edici, dolayısıyla cezalandırıcı bir kuvvete sahip oluşu da ona tazim edilmeye yol açmış, onda insanüstü yüksek bir mahiyet ve karakter görülmüştür.*" (1976: 286). Ateşin Tanrı Ülgen tarafından insanlara indirildiğine olan inanç ateşin kutsal sayılmasına neden olmuştur. Ateş iyesinin iyi iyeler arasında yer alması kamların sağaltma ayinlerinde ateşten faydalanmasını da beraberinde getirmiştir. Kamların ateşe hükmedişlerini Satı Kumartaşlıoğlu şu şekilde ifade etmiştir: "*Kamların ateşe egemen olmaları yalnızca ateşin içine atıldıklarında olağanüstülük göstererek yanmamalarıyla sınırlı değildir; onlar bazı durumlarda kızgın demir üzerine basarak, korda yürüyerek veya başka şekillerde ateşe egemen olurlar.*" (2012: 136). Bir diğer ateşe hâkim olduğunun kanıtı ise şamanın ısının kozmik gücü ile yapmış olduğu sağaltmalardır. Burada şamanın davulunu ateş yardımıyla ısıtması onun kozmik içerikli olduğunun göstergesidir. Bu bağlamda yapılan ritüel yakılan paçavranın hastanın yatağı etrafında döndürülmesi şeklinde gerçekleşir, böylece hasta edici ruhun uzaklaştırıldığına inanılır. Bu yöntem Azerbaycan ve Doğu Anadolu sahasında "alazlama" adıyla bilinir. Uygulama esnasında şamanın elindeki topuzu hastaya vurması hadisesiyle de korku ve tiksindirme yoluyla direnç gücünü ayağa kaldırmak amaçlanır. Diğer bir tedavi yöntemi ise hastalık yerlerinin yakılması ile yapılan iyi etme pratikleridir. Burada şaman tütünden, sigaradan yahut kuru yavşandan yararlanır (Bayat, 2021: 253).

Günümüzde de hastalıkların tedavi edildiği ocaklarda ateşten ve ateşin bir parçası olan külden faydalanılmaktadır. Zaman ve mekân fark etmeksizin hastalıklara karşı alınan önlem ve sağaltmalar halk belleğinde yerini koruyarak gerek doğrudan gerekse dolaylı yoldan uygulanmaktadır.

1.3. İslamiyet Sonrası Devirlerde Türk Halk Hekimliği

Türk toplulukları İslamiyet'i aynı anda kabul etmedikleri gibi İslamiyet öncesi inanca bağlı pratikleri de bir anda terk etmemişlerdir. Bazı halk hekimliği uygulamaları şeklini korurken bazı uygulamalar yeni dini değerler içerisinde özünü kaybetmeyecek şekilde harmanlanmıştır. Bu yeni dinle her şeyde olduğu gibi halkın hekimliğini üstlenen kişilerin fonksiyonunda da değişimler meydana gelmiştir. Bu durumu Cahit Tanyol, *“Türkler Müslüman oldukları zaman bütün âdet ve geleneklerinden soyunarak Arap örf ve âdetinin içinde erimiş değillerdir. Tam tersine dinin reddetmediği bazı âdetleri İslami bir kisveye sokarak yaşatmışlardır.”* (1960: 2077-2078) şeklinde açıklamıştır.

Anadolu insanınca geçmişten günümüze uzanan inançlar, gelenekler, Şamanizm'in izleri ile tanrıya duyulan yakınlık, ermiş kimseler ve Allah sevgisine eriştiğine inanılan kişilere uluhiyet kazandırmıştır. Duyulan bu saygı müşkül durumlarda onlardan medet ummayı beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda İslamiyet'ten önce karşımıza şaman şeklinde çıkan sağaltıcılar İslam'ın kabulünden sonra veli/evliya haline dönüşmüştür (Yardımcı, 1999: 272).

Bu yeni dinin getirdiği düzene uyarlanan ve günümüze kadar süregelen bazı uygulamalar vardır. Bunlar bayram öncesinde mezarlığa ve kutsal sayılan yerlere yapılan ziyaretler, dilek dilemek veya korunmak amaçlı ağaç dallarına, türbe ve yatırlara çaput bağlamak, yağmur duası adetleri, cenaze adetleri yöredeki uygulamalarda iptidai şamanlığın izlerini günümüzde gözler önüne serer niteliktedir. *“Bu Şamanizm geleneklerinin çoğu, güya İslam talimatından imiş gibi, yüzyıllar boyunca sürüp gelmektedir.”* (İnan, 2020: 207). Oğuzların torunu olan Anadolu Türkleri uzun ömürlü olmaları için çocuklarına Yaşar, Durmuş, Satılmış, Satı... gibi isimler vermişlerdir (İnan, 2020: 210). Yalnızca türbe ve yatır gibi mekânlar kutsal sayılmamış, onların yakınındaki ağaç, su, dağ, tepe ve toprak da kutsal sayılarak şifa beklenmiştir. Eski Türk inançlarında tedavi edici güç olarak görülen varlıklardan bazıları olan dağ, su ve ağaçların değişik yapı ve boyutta olmaları içlerinde güçlü bir ruh olduğu inancını ortaya çıkarmıştır. İslami dönemde bunların evliya halini aldığı düşünülür (Kaya, 2001: 204).

Hali hazırda günümüzde kamlık geleneğinden kalma kurşun dökme, kor söndürme, ölen kişinin ardından can yemeği verme, namazların akabinde tesbih çekme ve alkarısından korunmak için onu yakalamış bir ocaklının eşyalarını

lohusanın yanına koyma pratikleri gerçekleştirilir. Ek olarak Türk halk hekimliğinde, aydaş, dalak kesme, derme devşirme, tuz kavurma, köz söndürme, duşşak kesme, dabaz, temreğe ve ot kesme gibi en bilinen "efsun" pratiklerinin eski Türklerdeki kamların uyguladığı “Şaman ayinlerinin ardılları” (Kaygısız, 1937: 5) olarak değerlendirilebilecek halk hekimliği pratiklerindendir.

1.4. Türk Halk Hekimliğinde Sağaltıcılar

Hastalıkların teşhisini ve sağaltımını gerçekleştiren kişiler halk arasında farklı isimlerle anılmışlardır. Bu adlandırmalar abdal, afsuncu/efsuncu, alcı, arbavçı/arbakçı, bakıcı, berber, cindar/cinder, çentici, ebe, emci, hacamatçı, hoca, izinli, kam/şaman/bakısı, kırık-kıçıkçı/sınıkçı, korku damarına basıcı, kocakarı, muskacı, otacı, orumçu, ocak/ocaklı, parpıcı, sığamacı, sıtma bağlayıcı, şeyh, sünnetçi, sülükçü, seçgi, üfürükçü/okuyucu şeklindedir (Tek, 2018: 9-16).

1.4.1. Abdal

Topladıkları ot ve yapraklarla ilaç yapıp geçimlerini sağlayan, kulunç kırıp, kan alarak hastalıkları sağaltan kişilere Abdal denmektedir (Acıpayamlı, 1968: 4).

1.4.2. Afsuncu/Efsuncu

Kutadgu Bilig’te cin ve peri çarpmalarından kaynaklı oluşan ruhani rahatsızlıkları gideren kişilere efsuncu denmektedir (Arat, 1959: 315). *“Yusuf Has Hacib Kutadgu Bilig’de verdiği bilgilerle yaşadığı dönemde sağlığa verilen önemi gözler önüne sermiştir. Bu dönemde hem kamların hem efsuncuların hem de otacıların hekimlik vazifelerini sürdürdükleri görülmektedir.”* (Dağı, 2013: 61). Afsun kelimesine diğer Türk lehçelerinde çeşitli isimler verilmektedir. Bu adlandırmalardan bazılarını Abdülkadir İnan afsun kelimesi ile ilgili şunları söylemektedir: *“Eski Türkçe’de afsuna arvuç yahut arbağ denirdi. Bugünkü Kıpçak lehçelerinde “arbav”, Doğu Türk lehçelerinde “arbiş” şekillerinde söylenir. Yakut lehçesinde bu kelime “kötü ruhları aldatmak; dalkavukluk etmek” anlamlarına gelir. Altay lehçelerinde manası anlaşılmayan sözlere de “arbiş” denir.”* (2020: 149).

1.4.3. Bakıcı

Bir kap suda veya kurduğu dairede hastalıkların sebebini öğrenen değerli bir eşya çalınmışsa bunu kimin çaldığını bulan ve geleceği gören kişilere bakıcı denmektedir. Bakıcılar genellikle iki kişi olarak iş görmektedirler. Birisi suya bakarak bir şeyler görmeye çalışırken diğeri de ona telkinler vererek yardımcı olur (Örnek, 1966: 31).

1.4.4. Berber

Asıl mesleği berberlik olan kişilerde sağaltıcılar arasında yer almaktadır. *“Berberler, diş çekme, damardan kan akıtma, vantuz çekme, lık kesme, yara tedavisi gibi basit cerrahi girişimleri de uygularlardı”* (Bayat, 2016: 297).

1.4.5. Ebe

Kadın şamanların görevlerinden bir tanesi de ebeliktir. Doğumu zor geçen kadınlara yardımcı oldukları ve çocuğu olmayanları çocuk sahibi yaptıkları bilinmektedir (Beydili, 2004: 511). İslamiyet’in kabul edilmesiyle kamların ebelik görevleri halk arasında bazı yeteneklere sahip kimselerce devam ettirilmiştir. *“Ruhsal bozuklukları iyileştirme konusunda tıpkı şamanlar gibi ebeler de çeşitli yöntemlere başvururlar. Ebelerin, çocuğu ve lohusayı, hamile kadını veya hamile olmayan kadını tedavi ettiği bilinen bir gerçektir. Ebeler, Türk geleneksel inancında doğuma engel olan kötü ruhları da kovarlar”* (Bayat, 2022: 158).

1.4.6. Emçi/Otacı

Bitkisel, hayvansal ve madensel ürünlerden ilaçlar hazırlayarak hastalıkları tedavi eden kişilere emçi denilmektedir. Kutadgu Bilig’de emçi ve otacı kelimeleri aynı anlamlarda kullanılmaktadır (Yusuf Has Hacıp, 1959: 438). *“Hiç şüphesiz günümüzde kullandığımız pek çok ilacın hammaddesi büyük ölçüde bitkilerdir. Bu bitkilerden ilaç yapma işiyle profesyonel olarak uğraşanlar bulunduğu gibi, amatör şekilde hemen hemen her köy evinde bu işle ilgilenen insanlarda vardır. Bu yapılan ilaçlara koca karı ilaçları, otacı, vb. adların verildiğini de hatırlatmakta yarar vardır.”* (Alptekin, 2015: 83).

1.4.7. İzinli

İzinli kişiler kan bağı ile değil el alma yoluyla ocaklı olan sağaltıcılardır. El aldığı ocaklı tarafından özel bir eğitime tabi tutulurlar (Acıpayamlı, 1968: 5).

1.4.8. Orumçu

Yeteneklerini aileden kan bağı yoluyla alan ve hastalıkları önceden haber verdiklerine inanılan kimselerdir (Şar, 2008: 1165).

1.4.9. Seğci

Nazardan kaynaklı hastalıkları tedavi ederken seğ/şap kullanan kadın ocaklılara seğci denilmektedir (Tanyu, 1982: 487).

1.4.10. Okuyucu/Üfürükçü

Boratav’a göre üfürük kelimesinin anlamını “okuyup üflemek” deyiimiyle açıklanmaktadır. Hastaların tedavi esnasında duaların ve dileklerin etkisini arttırarak vücuda yaymak ve tabiatüstü varlıkların kötülüklerinden korunmak için yapılan bir işlemdir (2016: 132). Bu şekilde sağaltım yapan kimselere okuyucu/üfürükçü denmektedir. Genellikle cin çarpması ve büyü yapılması sonucu meydana gelen ruhsal hastalıkların tedavisini gerçekleştirirler. Şerafettin Turan’a göre ise üfürükçüler hastalığı iyileştirmek veya kötülüğü uğramış kişileri bu durumdan kurtarmak için dualar okuyup sihirli sözcükler söyleyen ve bunun da kişiyi üfleyen kimselerdir (2014: 180).

1.4.11. Ocak/Ocaklı

İslamiyet’ten önce rakkaslık, hekimlik, şairlik ve sihirbazlık gibi birçok görev kam/şaman adı verilen din adamları tarafından yapılmaktadır. İslamiyet’in kabul edilmesiyle kamlar din adamlığı görevini derviş, şeyh ve veli gibi ruhani kişilere devretmiştir. Hekimlik, doktorluk yönlerini ise ocaklı olarak devam ettirmişlerdir

(Kalafat, 2010: 123). Belirli bir hastalığın sağaltımıyla uğrayan ailenin bireylerine ocak ya da ocaklı denmektedir (Üçer: 1973: 3).

1.4.12. Kam/Şaman/Baksı

Bilinen en eski halk hekimleri kamlardır. Ruhlarla iletişim kurabilme özelliğine sahip bu kutlu kişiler kötü ruhları insan vücudundan çıkararak hastaları tedavi etmişlerdir (Dağı, 2013: 304). Kamlar yalnızca sağaltıcı kimliği ile değil şairlik, münecimlik ve dini görevleriyle var olmuşlardır. Eski Türk Kam-Baksıları toplumsal iş paylaşımının gerçekleşmesiyle faaliyetlerini daha sınırlı bir alanda gerçekleştirmişlerdir. Bu bağlamda büyük merkezlerde şairlik, bakıcılık, efsunculuk, münecimlik, ruhanilik farklı şahsiyetlerde oluşarak ayrı zümreler meydana getirmişlerdir. Özellikle İslamiyet'in kuvvetle kabul edildiği ve yerleştiği bu merkezlerde bahsi geçen görevleri icra eden kişiler birbirlerinden tamamen ayrılmışlardır (Köprülü, 2004: 78).

1.5. Türk Halk Hekimliğinde Ocaklar

Kamlık geleneğinin günümüzdeki temsilcisi olan ocaklar ruhsal ve fiziksel hastalıkların sağaltımını ilk günkü işleviyle hala devam ettirmektedirler. Ocak ve ocaklı sözcükleri farklı kaynaklarda benzer anlamlarda ifade edilmiştir. “Ocak” sözcüğü İsmet Zeki Eyuboğlu'nun hazırladığı “Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü” adlı eserinde “*Eski Türkçede yaygın od/oç/oc kökünün sonuna gelen -ak- (yer bildiren ek) ag/ağ biçiminde. Odag-odağ/oçağ/ocag-ocağ, en sonra ocak, g-ğ-k seslerine dönüşme.*” şeklinde ifade edilmektedir (2022: 499). Divan ü Lügati't-Türk'te ise ocak kelimesi ‘*oçuk*’ olarak ateşin yakıldığı yer manasındadır (2018: 351). Derleme Sözlüğü'nde “ocak” için beş farklı anlam verilmiştir: “(I) 1. Ateş; (II) 1. Eski ve soylu aile. 2. Dedelerden biri belirli bir hastalığı iyi ettiğine inanılan aile; (III) Fide ya da ağaç dikmek için açılan çukur; (IV) Su değirmenlerinde suyun akıtıldığı ve çarkın indirildiği yer; (V) Bir yerde toplu olarak bulunan fındık ağaçları.” (1993: 3262). Yine aynı sözlükte “ocaklı” sözcüğü “*Soylu aileden gelen*” anlamında kullanılmaktadır (1993: 3263).

Boratav, ocak kelimesini bilinen anlamından türetilen üç farklı anlamının daha var olduğunu belirterek şu şekilde açıklamıştır: “*Birincisi, “ocağın batsın” deyiminde olduğu gibi, soy. İkincisi, “Hasan Dede Ocağı”, “Narlı Dere Ocağı” deyimlerinde*

görüldüğü gibi, Anadolu’da ki Alevi-Kızılbaş topluluklarının, bölge bölge, bağlı bulundukları kutlu merkezler; ocak, bu deyimlerde aynı zamanda, o yerlerde oturan tarikat ulularının soyu anlamına gelir; genel olarak bu ocakların önderlik görevi babadan oğula geçer; nitekim ocak ulusunun soyundan olan kimselere “ocakzade” derler. Kelime, üçüncü anlamı ile, belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimseyi gösterir.” (2016: 129).

Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle ve toplumun etkisiyle ruhani yönlerini dini şahsiyetlere devreden şamanlar sağaltıcı yönünü ocaklı kişiler olarak sürdürmüşlerdir. Türk toplum yapısı ve gelenekleri ile harmanlanarak günümüze ulaşan ocaklar tedavilerinde çoklukla büyüsel işlemler yaparlar. Bu hususu Orhan Acıpayamlı *“Türk halkının hakikî doktoru bunlardır. Her hastalığın ayrı bir ocağı vardır... Ocak deyince akla, belirli bir hastalıkla uğraşan aile gelir. Bu ailenin tedavi ile uğraşan fertlerine ocaklı adı verilmektedir. Bu ocaklı, tedavi etmek kudretini ailesinden kan yoluyla alır.”* (1968, 5) şeklinde ifade etmiştir. Burada ocaklı olmak ailevi bir yetenek şeklinde ifade edilse de kesinliği yoktur. Bu olağanüstü yetenek sonraki kuşaklara yahut aileden olmayan herhangi bir kimseye de aktarılabilir. Soy bağı esas alınmadan yapılan bu aktarmalarda “çıraklık” ya da “el verme” esastır. Ocaklı kimse yetenekli bulduğu ve inandığı kişiyi çocukluk yıllarından itibaren sağaltma uygulamalarını göstererek yetiştirir. Ardından bu kimseye el vererek sonraki izinli kişi olmasını sağlar. Yahut yalnızca el vererek izinli kişi olmasının sağlandığı durumlar da mevcuttur.

Tüm “el almış” kişilerin başından geçen el alma ritüelleri elbette ki aynı değildir. Farklı ritüellerle gerçekleştirilen bu törenler “eline tükürmek, elini eline sürmek, elinden ekmek yemek yahut su içmek, omuz ve başın sıvazlanması, tesbih veya bir eşyasını vermek” şeklinde olabilirler. Ayrıca ilk ocaklı kişinin kıyafetini miras alarak, hastalığa yakalanıp atlatarak da ocaklı olmak mümkün kılınır.

Bugün Anadolu’da yer edinmiş ocaklar üstlendikleri vazifenin geçmişine tam manasıyla vakıf olmadan ve bir beklenti gütmekten yalnızca Allah rızası gözeterek hastalıkların sağaltımını gerçekleştirmektedirler.

İKİNCİ BÖLÜM

NİĞDE'DE HALK HEKİMLİĞİ VE OCAKLIK GELENEĞİ

2.1. Niğde Halk Hekimliği Bağlamında Ocaklar

Geleneksel tedavi yöntemleriyle hastalıkların sağaltımını gerçekleştiren ailelere ocak denmektedir. Her yörenin inanç yapısına göre çeşitlilik gösteren bu ocaklar gönüllülük esasına dayalı halkın şifacılığını üstlenmişlerdir. Modern tıbbın ve ulaşımın günümüzdeki kadar gelişmediği dönemlerde insanlar kolay ulaşabildikleri ocaklık kurumunu daha fazla tercih etmişlerdir. Günümüzde ise sağlık sistemi konusunda Avrupa'nın sayılı ülkelerinden biri olmamıza rağmen ocakları tercih edenlerin sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Tüm bu gelişimlere rağmen ocakların tercih edilmesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Bunların en başında inanç gelmektedir. Yöre halkı tarafından ocaklı ailelerin kutlu bir soydan geldiği düşünülmektedir. Tedavilerde dua ve surelerin okunması, bu kimselerin ağız dualı, eli şifalı kimseler olarak görülmesi tercih edilme sebeplerinden biridir. Tercih sebebi yalnızca bununla sınırlı değildir. Aile büyüklerinin daha önce ocaklara giderek şifa bulmaları kendilerinden sonraki nesle de ocakların güvenilirliği ve tedavideki başarılarına bir nevi referans olmuştur.

Kırsal kesimlerde halkın önceliğini ocaklar oluştururken şehir merkezinde ise durum tam tersidir. Şehir merkezinde yaşayanlar hastalıklarının çaresini öncelikle modern tıpta aramaktadırlar. Burada tedavi bulamayanlar son çare olarak ocaklara müracaat etmektedirler. Kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre önce doktora gidip sonra ocağa gelenlere oranla, doktora gitmeden ocağa gelen kişilerin iyileşme oranı daha yüksek çıkmaktadır. Ocaklılar bunun sebebinin doktordan sonra kendilerine gelen hastaların ocağa tereddütle geldiklerinden kaynaklandığını belirtmektedirler. İnanarak gelen her hastanın şifa bulacağı da yine tespit ettiğimiz ocaklarca ifade edilmektedir.

Modern tıbbın bugünlere gelmesindeki en önemli faktör belki de halkın hekimliğini üstlenen ocaklar olmuştur. Bir gelenek halinde bilgi ve birikimin muhafaza edilerek sonraki kuşaklara aktarılması ocakların başlıca görev ve sorumluluklarındandır. Deneme yanılma yoluyla öğrenilen bilgiler modern tıbbın da temelini oluşturmuştur. Tıp Fakültesi bünyesinde Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Ana Bilim Dalı adında bir birim de vardır. Sağaltma yapan hiçbir ocaklı modern tıbbı

karşı olumsuz bir düşünce içerisinde değildir. Aksine atalarından görerek tedavilerde kullandıkları emlerin modern tıpta da ilaçların yapımında kullanılması kendilerini mutlu etmektedir.

2.2. Niğde Yöresinde Ocaklı Olma Yolları

Hayatın her safhasında çeşitli hastalıklara yakalanabilen insanoğlu bu hastalıklardan kurtulmak için birtakım pratikler geliştirmiş ve uygulamıştır. Türk halk hekimliği içerisinde önemli bir yere sahip olan ocaklar, İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte kamların şifacılık görevlerini üstlenmişlerdir. Kamlarda olduğu gibi ocaklarda da şifacılık yetisi belirli kural ve ritüellerle sonraki kuşaklara aktararak silsilenin devam etmesi sağlanmıştır.

Ocaklı ailelerdeki silsileyi başlatan kişiye bir olay neticesinde şifacılık özelliğinin geçtiği bilinmektedir. Bu durum Tanrı tarafından insana verilen kut anlayışıyla benzerlik teşkil etmektedir. Mehmet Çeribaş, “Türk Kültüründe Kut İnancı ve Kut Aktarma Yolları” adlı makalesinde kutun, tanrı veya olağanüstü güçler tarafından başta peygamberler olmak üzere; krallara, hakanlara, din adamlarına, destan kahramanlarına, evliyalara, meslek pirlerine, âşıklara/destancı ozanlara ve halk hekimlerine verildiğinden bahsetmektedir. Kutun doğrudan ve dolaylı bir şekilde aktarılabilceğini ifade eden Çeribaş, aktarma yol ve yöntemlerini şu şekilde sıralamaktadır: “...ışık (*nur*), *bade*, *kan*, *bakış*, *temas* (*el alma*, *el verme* vb.), *tükürük*, *nefes*, *toprak*, *kum* gibi araç ve gereçler...” (2021: 1189).

Niğde'den tespit edilen ocaklıların hastalıkları tedavi etme yetileri ve ocaklı oluşları altı başlık altında ele alınıp değerlendirilmiştir.

2.2.1. Ocaklı Soyundan Gelme

İnsan sahip olduğu güç ve yetileri sonradan kazanabileceği gibi kültürel kodlar ve kan yolu sayesinde de edinebilmektedir.

Türk inanç ve düşünce sisteminde kutun bir ilahi güç tarafından verildiği kabul edilir. Bu düşünceye göre bazı kişilerin özellikle hakanlar, boy beyleri, kamlar gibi figürlerin, doğuştan gelen bu kutsal gücü taşıdıklarına inanılır. Kutlu kişilerin bu ilahi güçlerini ve özel niteliklerini kan yoluyla çocuklarına ve soylarına aktardıkları düşünülür. Günümüzde de bu inanışlar devam eder. Özellikle halk hekimliği, dedelik, âşıklık, şamanlık ve bakışlık gibi geleneksel mesleklerde bu kutsal yeteneklerin ve bilgilerin, tanrı tarafından verildiği ve nesilden nesle aktarıldığına inanılır. Bu nedenle

bu mesleklerdeki kişiler hem kendilerinin hem de soylarının bu özel güce sahip olduklarına inanırlar. (Köse, 2021: 145-146)

Ocaklının, hastaları tedavi etmek için el alma ya da el verme gibi özel ritüeller gerçekleştirmesi gerekmez. Önemli olan kişinin ocaklı soyundan gelmesi, gönüllü olması ve ocağa ait birtakım kuralları bilmesidir. *“Ocaklı hangi hastalığa sağaltma kabiliyeti var ise sağaltma esnasında yapılması gerekli olan işlemleri, bu işin pratiğini atasının yaptığı uygulamalardan öğrenir. Ocaklı, hastanın ne şekilde ve nasıl sağaltılacağını, sağaltma işleminin kaç gün süreceğini, hangi günlerde ve zamanlarda yapacağını, hastalığın kendine sıçramaması için nasıl tedbir alacağını bilmek ve kurallara uymak zorundadır.”* (Araz, 1998: 85).

Ocaklı soyundan gelerek sağaltım yapan ocaklara örnek ise Çiftlik ilçesine bağlı Kula köyünde temriye hastalığını tedavi eden “Temre Ocağı”dır. Ocağın günümüzdeki temsilcisi Fahriye Yücel (KK 31), annesi Kezban Yücel aniden vefat ettiği için el alamamıştır. Yöre halkının *“Annenle aynı ocaktan ekmek yiyip su içtiniz. Gelenleri boş çevirme!”* uyarısı üzerine kaynak kişi annesinden öğrendiklerini uygulayarak sağaltıma devam etmiştir. Ocağa gelen herkesin de tedaviden olumlu sonuç aldığı belirtilmektedir.

2.2.2. Yetenek Sebebiyle El Alarak Ocaklı Olma

Her ocaklının tedavi etme yetisini kazanması aynı şekilde gerçekleşmeyebilir. Kimi ocaklarda kan bağına gerek duyulurken kimi ocaklarda ise yalnızca el alma/el verme unsuru yeterli görülür. Kırık-çıkık ocakları, fitik ocakları ve göbek kaldırma ocakları aileden her kişinin el alarak yapabileceği pratikleri içermezler. Bu ocakların tedavilerini uygulayacak kişiler belli başlı yeteneklere sahip olmak zorundadırlar. Bu yetenekler de sağaltımı gerçekleştiren ocaklıların tedavilerini izleyerek ve insanın anatomik yapısını öğrenerek desteklenmektedir. Bu tür ocaklarda tedavinin yanlış öğrenilmesi ya da yanlış uygulanması insan vücudunda kalıcı hasarlara sebep olabileceği için hassasiyet gerektirmektedir.

Kırık-çıkık ocakları gibi güç ve kuvvete dayalı pratiklerin uygulandığı ocaklarda ocaklı kişiler yaşlanıp güç ve kuvvetten düştüklerinde, tedaviyi öğrettikleri kişilere öncelikle kendi himayeleri altında tedavileri uygulatırlar. Bu ocakların öğrencileri uzun yıllar çiraklık yaptıktan sonra el almaya hak kazanarak “ocaklı” olurlar.

Demirkazık köyünde göbek kaldırma ocağının sağaltma uygulamalarını yapan Bilal Okçu (KK16), küçük yaşlardan itibaren annesini izleyerek tedavi pratiklerini öğrendiğini ifade etmektedir. Ayrıca annesinin diğer kardeşlerine de pratikleri gösterdiğini fakat kendisinin daha yetenekli olduğu için annesinin onu bu yönde yetiştirdiğini belirtmektedir. Sulucaova köyünde göbek kaldırma ve fitik ocağının sağaltımını gerçekleştiren Hasan Hüseyin Bartan'da (KK15) annesinin çıraklığını yaparak ocaklı olma hakkını edinmiştir. Çocukken soğukkanlı bir yapıya sahip olduğu için annesinin uyguladığı pratikleri kendisine öğrettiğini ve el verdiğini aktarmıştır.

2.2.3. El alma/El Verme Yöntemiyle Ocaklı Olma

El alma ve el verme gibi uygulamalar, halk hekimliğinde büyüsel işlemler olarak kabul edilir. Bu ritüellerin temelinde, parça-bütün ve temas ilkesi yatar. Örneğin, el alma sırasında ocaklı kişinin tükürüğü, bu kişinin manevi gücünün bir parçası olarak kabul edilir. Tükürüğün el alan kişiye verilmesi, bu manevi yetinin de ona aktarılmasını sağlar. Bu tür merasimlerde genellikle dualar okunur ve üflenerek yapılan uygulamalar, manevi yetinin aktarımını daha etkili hale getirir. Halk arasında bazı ocaklılar için "nefesi kuvvetli" gibi ifadelerin kullanılmasının sebebi, onların hastalıklara şifa verme yeteneklerinin "nefes"le ilişkilendirilmesindendir. Bu bağlamda, tükürük ve nefes teması, el veren kişideki manevi gücün, el alan kişiye geçişini simgeler (Kumartaşlıoğlu, 2012: 226).

Ocaklı olmanın en önemli kaidesi olan el alma/el verme ritüeli Niğde'de derlediğimiz ocaklarda çeşitli yollarla gerçekleşmektedir. Bu el alma/el verme ritüellerinin aynı soydan gelerek, kan bağı olmadan, birden fazla kişiden el alarak ve para karşılığında eli satın alarak gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Aynı soydan gelerek el alma/el verme ritüeli en yaygın yöntemlerden biridir. Şifacılık özelliği kamlardaki gibi babadan oğula, anneden kıza geçebileceği gibi babadan kıza, anneden oğula da geçebilmektedir. Örneğin temriye hastalığının sağaltımını yapan Değirmenli kasabasından Ali İhsan Öztekin (KK28) ve Kömürcü köyünden Ziya Dündaş (KK30), ocağın elini babalarından almışlardır. Bu iki ocaktaki ortak kural elin aile içerisinde erkek bireyler tarafından alınıp verilmesidir.

Elin babadan oğula verilebileceği gibi babadan kıza da verilebileceğini söylemek mümkündür. Nurseren Akdemir'in (KK4) babası elini verirken üç kez "*Ocağımızın eli bundan sonra sensin. Kabul ediyor musun?*" diye sormuş, kaynak kişi üç kere "*Evet, kabul ediyorum.*" yanıtını vermiştir. Ardından babası "*Artık sen de*

parpırcı oldun. Ben öldükten sonra gelenleri parpılayabilirsin.” demiştir. Sağaltımı gerçekleştiren kuşaklar değiştikçe el alma/el vermede de cinsiyet faktörünün değiştiği görülmektedir. Buna örnek olarak Bağlama kasabasıdan Nigar Erdoğan’ın (KK19) babasından el alarak ocaklı olmasını ve babasının da kendi annesi Hatice Akkuş’tan el almasını gösterebiliriz.

Kan bağına bağlı olarak elin anneden kızına verilmesi de yine yörede yaygın olan bir yöntemdir. Döndü Budak’ın (KK11) el alırken anneannesi tarafından kendisinin eline tükürülmesi ve “*Bundan sonra benim elim senindir. Gelenleri elinle ve nefesinle şifalandır.*” şeklindeki ifadelerin kullanılması bu yönetime örnektir. Bunun dışında Süphan Çelik’in (KK5), Döne Demir’in (KK8), Güldeste Çelebi’nin (KK9), Zeynep Gürbüz’ün (KK29), Nazlı Özcan’ın (KK13) ve Leyla Demirci’nin (KK21) annelerinden el alması, Kadriye Şener’in (KK18) teyzesinden el alması, Perihan Adıyaman’ın (KK27) babaannesinden el almasıyla kan bağına bağlı olarak ocaklı özelliği kazanmışlardır.

Kan bağına bağlı olarak annenin erkek çocuğuna el vermesi çok yaygın olmayan bir yöntemdir. Bağlama kasabasıdan Şerafettin Bayram’ın (KK3), Demirkazık köyünden Bilal Okçu’nun (KK16) ve Orhaniye köyünden Bekir Çelebi’nin (KK20) annelerinden el alarak geleneği devam ettirmeleri buna örnektir.

Kan bağı olmadan el alma/el verme işleminin gerçekleştiği ocaklarda el alan kişilerin genellikle aileye sonradan gelin gelerek dâhil oldukları görülmektedir. Sonradan dâhil olan kişiler ilerleyen süreçlerde ellerini kendi çocuklarına verdiklerinde de bu el alma/el verme işleminin tekrardan kan bağı yoluyla devam etmesi sağlanır. Değirmenli kasabasıdan Emine Güçlü (KK1), kaynanasının sağ omuzunu üç kere sıvazlaması yoluyla bu silsileye dâhil olmuştur. Üç kuşak boyunca gelin kaynana arasında elin verildiği başka bir örnek ise Yıldıztepe kasabasıdan Kezban Yılmaz’ın (KK23) ocağıdır. Kezban Yılmaz, uyguladığı pratikleri kaynanası Fatma Yılmaz’dan el alarak öğrenmiştir. Fatma Yılmaz da kendi kaynanası Havva Yılmaz’dan el alma yoluyla ocaklı olmuştur. Kaynak kişinin aktarımına göre el alırken kaynanası elini eline sürüp üç kez “*Benim elim değil Havva anamızın eli. Verdim, aldın mı?*” demiştir. Kaynak kişi “*Aldım.*” yanıtını vererek ocaklı olma silsilesinin devamındaki kişi olmuştur. Bağlama kasabasıdan bir başka ocaklı olan Yeter Erdoğan’da (KK7) elini kaynanasından almıştır. Kaynanası elini verirken “*Benim elim senin olsun.*”, “*Ocağımıza gelenleri boş çevirme!*” şeklinde telkinlerde

bulunmuştur. Cemile Acar (KK12), Mukaddes Andaç (KK14) ve Esem Bayram (KK26) da uyguladıkları pratiklerin ellerini kaynanalarından almışlardır.

Tek bir kişiden el alınıp/el verilebileceği gibi birden fazla kişiden de el alınıp verilebilir. Bağlama kasabasından Cemile Erdoğan (KK6) hem annesi Nevze Gültekin'den hem de kaynanası Fadime Erdoğan'dan el almış bir ocaklıdır. Erdoğan, kaynanası ve annesinden el alma sırasında gerçekleşen ritüelleri şu şekilde aktarmaktadır: *“Kaynanam elini bana verirken elindeki tesbihi üç kere okudu ve her defasında da ocağımızın elini sana verdim, aldın mı? dedi. Ben de aldım dedim ve avsun, çibık, temriye ve nazar hastalıklarının ocağı oldum. Annem de elime tükürdü, ondan sonra dalak kesmenin, kurbağacığın ve siğilin ocağı oldum.”* Cemile Erdoğan, tedavisini yaptığı hastalıkların elini, yapabileceğine inandığı birden fazla çocuğuna da verme izninin olduğunu belirtmektedir.

Kula köyünden Yavze Adıyaman'ın (KK22) ocaklı olma ve el alma ritüeli diğer örneklerden farklıdır. Adıyaman'ın ocaklı olma hikâyesi şu şekildedir:

“Oğlum Ağaçyaşar köyünde kahve çalıştırırken onun yanına gitmiştim. Oğlumun evinde otururken pencereden dışarıya bakıyordum. Oğlumun komşusunun evinin önüne durmadan patates, soğan yüklü kamyonlar gelip gidiyordu. Çıkıp yaşlı teyzeye sordum. Senin kapının önüne niye durmadan araba gelip gidiyor diye. Yaşlı teyze de benim okuyup üflediğim araba kaza bela yapmaz dedi. Üç tane kızının olduğunu onlara da tek bir tırnağını vermeyeceğini, bildiklerinin de kendisiyle mezara götüreceğini söyledi. Kızları adını bile anmadıkları için onlara kızmıştı. Ben de bildiklerini bana anlat teyze dedim. Teyze “Seni sevdim Yavze, namaz kılar mısın?” dedi. Ben de “Kılarım.” dedim. İşaret parmağımı avcunun içine alıp içinden okuduktan sonra “Tüm elimi sana verdim, bende yedi tane el var yedisi de senin.” dedi. Teyzeye o zamanın parasıyla beş yüz lira parayla bir patlakta (çömlek) peynir verip helalliğini aldım.” (KK22). Bu ocakta el verme sistemi parmak hesabına dayalıdır. Her parmak bir kişiye verilebilir ve toplamda on kişiye verme hakları vardır. El alan her kişi ocağın baktığı hastalıklara bakma yetisine sahip olmaktadır.

Ocaklı olmak, Hz. Muhammed'den beri süregelen bir iştir. Eskiden peygamberimiz ocağı yakmış, bu ocağın başında ona nida gelmiş, “Bu kül ile suyla derdi olanları gez, gör, şifa dağıt” diye izin verilmiş. Peygamberimiz bu ocağın külünü almış, hasta olan kişiye sürmüş, bakmış ki hasta iyileşmiş, şifa bulmuş. Sonra bir gün Peygamberimiz kızına, “Ya Fatıma, benim işim çok oluyor, çok yoruluyorum, ben sana izin vereyim, bundan sonra hasta olanlara sen şifa dağıt!” demiş. Kızı

Fatıma böylece el almış, şifa dağıtmaya başlamış. Zamanla o da yorulunca Peygamberimiz O'na "Komşunun oğlu Lokman'ı yanına al, o da seninle gezsin dolaşsın, sana yardımcı olsun!" demiş. Böylece Lokman'a izin verilmiş. Bu çocuk büyüyünceye kadar dağları tepeleri dolaşmış, birtakım otları toplamış, o kadar ki otlar ona hangi derde derman olduklarını söylemiş. O günden bugüne bu ocaklık devam edip gelmiş (Öngel, 1997: 26). Tedaviye başlarken ya da tedavi sırasında "Benim elim değil Fadime anamızın eli" denmesi bu yüzdendir. Bu yolla şifa gücünün kaynağının Hz. Fatıma olduğuna gönderme yapılmaktadır. Fatıma ismi Anadolu'da zamanla Fadime'ye dönüşmüş, dua ve pratiklerde kendisine bu şekilde yer edinmiştir. Aydaş hastalığının ocağı Nurseren Akdemir'in (KK4) tedavinin sonunda "Benim elim değil Fadime anamızın eli, inşallah kolaylıkla iyileşir." demesi bu duruma örnektir.

El alma/el verme ritüelinde ocaklılar çeşitli unsurları kullanarak iyileştirici özelliklerini el verdikleri kişilere aktarırlar. Bunlardan ilki sözlü olarak gerçekleşen aktarmadır. Yeter Erdoğan'ın (KK7) kaynanasının elini verirken "Benim elim senin olsun." demesi bu prensibe örnektir. Bu sihirli cümleler KK23' te olduğu gibi "Benim elim değil Havva anamızın eli. Verdim, aldın mı?" şeklinde de değişiklikler gösterebilir. Diğer bir unsur ise üfürerek gerçekleşen pratiklerdir. El alma/el verme pratiğinde veren kişinin alan kişiye doğrudan üfleme gibi dolaylı yoldan bir nesneye üfleyip vermesi de kabul edilmektedir. Cemile Erdoğan'ın (KK6) annesinden el alırken annesinin eline tükürmesi önemli bir örnektir. Sonuncusu ise temasa dayalı pratiklerdendir. El veren ocaklı tesbihi okuyarak el alacak kişiye uzatıp teması sağlaması ve sağ omzunu üç kez sıvazlaması (KK1) gibi uygulamalar gücün aktarımında önemli rol oynar.

Sonuç olarak ocaklık geleneği kapsamında uygulanan sağaltma pratikleri kadar el alma/ verme ritüeli ve yöntemleri de önemli yer tutmaktadır. Kendine özgü kuralları olan bu kurum gizlenmesi gereken sırlarını asırlarca gizleyerek sırrını günümüzde de korumayı başarmıştır.

2.2.4. Olağanüstü Bir Varlığı Yakalayıp Ocaklı Olma

En eski devirlerde insanoğlu kendisinde meydana gelen fiziksel ve ruhsal hastalıkların sebebini yeraltı ve yerüstündeki olağanüstü varlıklara yormuştur. Bu varlıkların kendilerine musallat olduklarını düşünmüşler ve bunlardan kurtulmak için

çeşitli pratikler geliştirmişlerdir. Günümüzde hala varlığına inanılan olağanüstü varlıklardan bir tanesi de Alkarısı'dır.

Kırgız-Kazak Türkleri'nin hurafelerine "albastı" iki nevi olup biri "kara albastı" ve diğeri de "sarı albastı"dır. "Sarı albastı"lar hoca veya baksı (şaman) ların okumasıyla def olup giderler. "Kara albastı" ise kendisini görmek iktidarına malik olan ocaklı adamdan başka kimseden korkmaz. "Sarı albastı" sarışın bir kadın suretindedir. Bazen keçi veya tilki suretlerine de girer. Bu ruh lohusalara musallat olup ciğerlerini alır, götürüp suya atar. Bakşılar yahut ocaklı adamlar "albastı"yı ciğeri yerine koymaya ikna ederler (İnal, 2020: 172). Olağanüstü özelliklere sahip ruhani bir varlık olan alkarısını yakalayarak ocaklı olma örnekleri de Niğde'deki Alkarısı ocağında karşımıza çıkmaktadır. Ocağın temsilcisi Abdullah Teke'nin (KK2) ailesinin ocaklı olma hikâyesi şöyledir: Abdullah Teke'nin büyük dedesi Kemiksiz Mehmet bir gün Ali Pınar adlı yerde namaz kılmak için abdest alırken ağzında yeni doğum yapmış lohusa kadının ciğerini götüren köpeği görür. Alkarısı'nın köpek kılığına büründüğünü anlayan Kemiksiz Mehmet köpeğe seslenir. Aldığı ciğeri yerine geri götürmesini ister. Köpek ciğeri geri götüremeyeceğini ve kendisine bir şey yapmazsa yediden yetmiş ceddine bir şey yapmayacağını söyler. Bunun üzerine Kemiksiz Mehmet okuyup üfleyerek köpek kılığına girmiş iblisi alla pul (yok) eder. Bu efsaneye göre silsileyi başlatan Kemiksiz Mehmet alkarısını yakalayarak ocaklı olmuştur (KK2). Bazı ocakların ataları ise loğusalara ve bebeklerine zarar verdiğine inanılan al karısı (al, albastı, el karısı)nı yakalayarak iyilik yaparlar ve bundan dolayı "al ocağı/alcı" olurlar. Onların al ocağı olmasını sağlayan ise yine yakaladıkları al karısının kendilerine yapmış olduğu dua veya tövbedir. Bu dua sayesinde al karısı, kendisini yakalayan ve bir müddet sonra geri salan kişinin yedi sülalesine dokunamaz; bu sülale ise loğusaları iyileştirme gücüne sahip olur (Kumartaşlıoğlu, 2012: 216).

Bir diğer anlatmaya göre Kemiksiz Mehmet'in eşi Molla Fadime'ye gece uyurken rüyasında gonculus (albastı) musallat olur. Bir şekilde gonculusun parmağını tutup ısırır. Ardından gonculus yalvarmaya başlar ve kendisini bırakması karşılığında kıyamet kopana kadar soyundan gelen hiç kimseye dokunmayacağına yemin eder. Molla Fadime dua okur ve gonculus ortadan kaybolur (KK2). Abdullah Teke, bu iki olaydan sonra evde bolluk ve bereketin yaşandığını, lohusa kadınların kırkı çıkana kadar dedesinin ve nenesinin eşyalarını götürmeye başladığını bunları büyüklerinden duyduğunu ifade eder. Karı-koca olan Molla Fadime ile Kemiksiz Mehmet'in farklı

olaylar neticesinde alkarısını yakalayarak ocaklı olmaları, anlatılar sayesinde hafızalardaki yerini korumuştur.

2.2.5. İlk Ocaklının Kıyafetini Miras Alarak Ocaklı Olma

Ocaklı kişilerin sıradan insanlar olmayıp seçilmiş kişiler olduğu inancı sebebiyle bu nesneler kutsal addedilir. Alkarısını yakalayan ocaklıların kıyafetlerine yüklenen manevi anlamın gerekçesi bu durumdur. Alkarısını yakalamaya malik olan kişinin ocaklı olması gibi o kişinin eşyalarını miras yoluyla alanların da ocaklı olabilmesi söz konusudur.

“Kut’lu kişiden bir parçanın veya bütünü alarak kut aktarılacak kişiye verilmesi, bunun o kişiyle temas ettirilmesi, bir şekilde o kişiyle kut’lu kişi arasında mistik bağ kurulması esasına dayanan bu kut aktarma yöntemi en sık tercih edilen yöntemlerden biridir. Bu bakımlardan peygamberler hırkaları ve evliyaların hırkaları, askerlerin üniformaları, imam ve hocaların cübbeleri o kişilerdeki sihri/büyülü gücün somutlaştığı nesneler olarak görülebilir. Kişilerden bu nesnelere geçtiği düşünülen büyü gücü (kut), bu nesnelerin bütününe ya da bir parçasına sahip veya onunla temas eden kişilere de geçme kabiliyetine sahiptir. Mitik düşüncenin senkronik olduğu düşünüldüğünde ilkel dönemlerden izler taşıyan bu davranış modeli modern toplumlara bile yansımış, mezuniyet törenlerinde giyilen cübbeler, master ve doktora sınavları ile doçentlik sınavlarında gerçekleşen cübbe giydirme merasimi kut’lu ulu atanın/hocanın/büyüğün büyü (kutlu) özelliklerinin istenen kişiye aktarılması işlemi olarak inanç sisteminde yerini almıştır.” (Çeribaş, 2021: 1197).

Abdullah Teke’nin (KK2) ocaklı olarak kabul edilme nedeni alkarısını yakalayan dedesinin ve nenesinin kıyafetlerini babasından miras yoluyla almasıdır. Ocaklık yetisini aktaracak kişi, kıyafetleri ocağın yeni hamisi olmasını istediği kişiye şahitler huzurunda vererek ocağın temsilcisini ilan eder. Bu durum tarikatlarda posta oturmak gibi de düşünülebilir. Ocaklı olmadaki yegâne amaç kıyafetleri muhafaza ederek sağaltımın gerçekleştirilmesini sağlamak ve bir sonraki kuşağa devretmektir.

2.2.6. Hastalığa Yakalanarak Ocaklı Olma

Kamların şifacılık görevlerinin İslami bir yansıması olan ocaklar, çeşitli yöntemleri kullanarak varlıklarını korumayı başarmışlardır. Ocaklar her ne kadar İslami bir kimliğe bürünse de ocaklarda geçmişten gelen birtakım uygulamalarda ve yöntemlerde eski inanç sisteminin izlerini görmek mümkündür. Yetilerin edinilmesi

konusunda bu ortak özellikler karşımıza çıkmaktadır. Fuzuli Bayat, şamanlığa çağrı sürecinden şaman adayının hastalanması ve fiziksel bir azap yaşaması olarak bahsetmektedir. Bu hastalığa da “şaman hastalığı” adı verilmektedir (Bayat, 2021: 37). Anlaşılabileceği üzere şamanlık, kamlık ve bahşılık babadan oğula, anneden kızıya geçebileceği gibi hastalığa yakalanma yoluyla da kişiye geçebilmektedir.

Hastalığa yakalanarak ocaklı olma yöntemi Niğde’deki yılancık ocaklarında karşımıza çıkmaktadır. Bu ocaklardan ilki Cevriye Torun’un (KK32) tedaviyi gerçekleştirdiği yılancık ocağıdır. Torun, el alarak ocaklı olmasına rağmen kaynanası hastalığa yakalanarak ocaklı olmuştur. Kaynak kişi (KK32), kaynanası Halime Torun’un ocaklı olma hikâyesini şu şekilde aktarmıştır: *“Annemin işaret parmağında bir sızı oluşur ve kemiği teper. Tavsiye ile Aksaray taraflarındaki “Karaveren” köyüne gider. Kareveren köyündeki ocaklı tarafından tepen kemik kesilir ve yakılır. Yanan kemiğin külünü yalattırlar, iyileşir. Bundan sonra “Yılancık Ocağı” olur.”* (KK32). Görüldüğü üzere hastalığa yakalanarak ocaklı olan kişinin ailesi bu görevi el alarak devam ettirmektedir.

Bir diğer örnek ise Kudret Göktaş’ın (KK33) ocaklı oluşudur. Göktaş, sağaltımını yaptığı yılancık ocağının ilk temsilcisidir. Kendisi Halime Torun gibi sağaltımını yaptığı ocağın hastalığına yakalanarak ocaklı olmuştur. Ocaklı olma hikâyesini ise şöyle anlatır: *“2017 yılında yılancık hastalığına yakalandım. Doktorlara gitmeme rağmen hastalığa bir çözüm bulunmadı. Çevremdekilerin yönlendirmesiyle son çare olarak yılancık hastalığına bakan Yayar isimli bir ocaklının evine gittim. Yapılan tedavi sayesinde hastalıktan kurtuldum. Yaşar, bu hastalığa yakalanıp iyileşenlerin yılancık ocağı olarak kabul gördüğünü söyleyince ben de ocaklı oldum.”* (KK33).

Tespitini yaptığımız iki ocakta hastalığa yakalanarak ve bir müddet acı çektikten sonra tecrübe sahibi ocaklıların yardımıyla ocaklı olmuşlardır. Bu bakımdan şaman adaylarının hastalığa yakalandıktan sonra şaman olmalarıyla benzerlik göstermektedir.

2.3. Niğde Yöresinde Ocakların Uyguladıkları Sağaltma Yöntemleri

Türk halk hekimliğinin önemli bir parçasını oluşturan ocaklar zamana meydan okuyarak işlevini korumayı başarmıştır. Halkın güven ve ihtiyaç duyduğu bu sağaltma kurumları çeşitli yöntemler kullanarak hastalıklarının tedavisinde etkin bir rol

oynamışlardır. Bilgi, birikim ve tecrübenin bir gelenek olarak nesiller boyu aktarılması, yapılan sağaltma yöntemlerinin muhafazasını kolaylaştırmıştır. Aynı hastalığın sağaltımını gerçekleştiren ocaklıların farklı tedaviler uygulayarak aynı sonuçları elde etmesi yöntem zenginliğinin de bir göstergesidir. Pertev Naili Boratav ve Orhan Acıpayamlı, halk hekimliği sağaltma yöntemlerini belirli kurallara bağlı olarak sınıflandırmışlardır. Boratav'ın sınıflandırması şu şekildedir:

1. *Büyülük nitelikte korunma ve sağaltma işlemleri: Yatırlara ve ocaklara gitme; üfürük, afsun, urasa vb. işlemler yapma; kutlu yerlere gitme, Hızır'ın kutlu kişiliğine bağlanan sağaltma işlemleri yapma,*

2. *İçerilerinde hem büyüklük öğeler hem de gerçekçi akılcı yöntemlerin bulunduğu uygulamalar: Büyülük işlemlerin yanı sıra, şifa etkisi beklenen hayvansal bitkisel vs. maddelerin kullanılması,*

3. *Tümüyle gerçekçi ve akılcı yöntemlere dayanan uygulamalar: Bunların başında “ev ilaçları” “kocakarı ilaçları” olarak bilinen bitkisel karışımlar, kan aldırma (boynuzla hacamat, sülük tutma), şifalı sular (ılıcalar) gelmektedir (2016: 140-146).*

Orhan Acıpayamlı ise sınıflandırmayı altı başlık altında ele almıştır. Acıpayamlı'nın sınıflandırması şöyledir:

1. *Irvasa yoluyla yapılan,*
2. *Parpılama yoluyla yapılan sağaltmalar,*
3. *Dinsel yolla yapılan sağaltmalar,*
4. *Bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalar,*
5. *Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltmalar,*
6. *Maden kökenli emlerle yapılan sağaltmalar (1989: 2-3).*

Niğde'den tespit edilen ocakların sağaltma yöntemleri sınıflandırılırken bu iki sınıflandırılmaya bağlı kalınarak yeni bir sınıflandırma yapılmaya çalışılmıştır. Bu sınıflandırmaya eklenen yeni maddeler Niğde'den tespit edilen ocaklıların tedavi yöntemlerine bağlı kalınarak oluşturulmuştur. Tarafımızca yapılan sınıflandırma şu şekildedir:

1. *Irvasa yoluyla yapılan sağaltmalar*
2. *Parpılama yoluyla yapılan sağaltmalar*
3. *Dinsel yolla yapılan sağaltmalar*
4. *Bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalar*
5. *Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltmalar*

6. Maden kökenli emlerle yapılan sağıaltmalar
7. Toprakla yapılan sağıaltmalar
8. Büyü kökenli yapılan sağıaltmalar
9. Külle Yapılan Sağıaltmalar
10. Masaj ve ovalama yoluyla yapılan sağıaltmalar
11. Ayın hareketlerine bağılı kalınarak yapılan sağıaltmalar.

2.3.1. Irvasa/Urasa Yoluyla Yapılan Sağıaltmalar

Hastanın vücuduna yapılan ve büyük ölçüde onu telkin altında bırakan tedavi yöntemidir. Burada hastanın vücuduyla doğrudan ilgisi olmayan çeşitli işlemler gerçekleştirilerek hastalığa sebep olan olumsuzluklar uzaklaştırılır. Bu tedavi uygulamasında sayılardan, renklerden, benzerlik taşıyan nesne ve varlıklardan yararlanılır (Acıpayamlı, 1968: 5).

Urasa, Türk Dil Kurumu'nun Derleme Sözlüğünde hastalığa, cine, periye okuyup üfleme ve hastalığı kocakarı ilaçlarıyla sağıaltma işi olarak açıklanmaktadır (1993: 4040).

Irvasa veya Urasa olarak bilinen uygulama, psişik veya ruhsal nitelikte bir tedavi yöntemi olarak kullanılır. Bu tedavi, hastayı fiziksel olarak değil, psikolojik olarak etkilemeyi amaçlar ve bu süreçte vücuda herhangi bir fiziksel temas uygulanmaz. Tedavi sürecinde ocaktan alınan kül, ekmek, tuz, şeker, toprak gibi nesneler kullanılır. Ocaklı tarafından bu nesneler üzerine yapılan okumalar ve dualar, nesnelerin tedavi edici gücünü artırdığını düşündürür. Hastanın bu nesneleri yemesi, tedavi sürecine dâhil edilir ve bu yolla iyileşmenin sağlanması amaçlanır. Bu uygulamalar, hastayı psikolojik olarak etkileyerek sağılık durumunu düzeltmeye yönelik bir sağıaltma yöntemi olarak değerlendirilir (Şentürk, 2019: 34). Psikolojik etkilemeye örnek olarak lohusa kadınların kırkı çıkana kadar ruhani bir varlık olan alkarısından korunmak için ocaklardan aldıkları eşyalar örnek gösterilebilir (KK2).

Nazardan dolayı meydana gelen hastalıkların sağıaltımında yapılan tütsülemeleri de ırvasa yönteminin içerisinde değerlendirmek gerekir. Tütsünün nazarı geçireceğine ve hastalığa sebebiyet veren kötü iyeleri kovacağına inanılması, hastanın psikolojik olarak rahatlamasına sebep olmaktadır.

“Anadolu'nun pek çok yerinde genellikle nazardan kaynaklanan hastalıkların sağıaltımında tütsülemeden faydalanılır. Tütsüleme üzerlik, çörekotu, soğan veya sarımsak kabuğı, tuz, dört yol çatından toplanmış çerçöp, vb. maddelerin bir kap

içerisine alınan köz üzerine atılarak veya serpilerek yakılması sonucunda hastayı, yanan nesnelerin dumanı ile temas ettirmek işlemidir. Bu dumanı koklayan hasta, nazardan kurtulacaktır. Tütsülemeye birçok nesne kullanılsa da bunlardan olmazsa olmaz olan nesne üzerlikdir. Tütsüleme de özellikle kullanılan ve nazarı savuşturduğuna inanılan üzerlik, yöredeki yaygın inanışa göre altında şehit yatan topraklarda yetişir. Bunun en açık ispatı olarak da üzerliğin daha çok mezarlıklarda veya mezarlık yakınlarında yetişmesi gösterilmektedir.” (Sever, 2001: 194). Her yörede olduğu gibi Niğde yöresinde de nazar kaynaklı meydana gelen hastalıklar tütsü kullanılarak tedavi edilmektedir. Avsun hastalığının da tedavisinde üzerlik otu kullanılmaktadır. Üzerlik otunun kurumuş tohumu ile sarımsak kabuğu, se¹ ve tuz tavada kavrularak tütsülenmektedir. (KK5). Tütsülemeye kullanılan üzerlik otuyla ilgilide yöre halkı arasında şöyle bir anlatı da mevcuttur: “Bağlamadan Melendiz tarafına geçerken göllü diye bir yer vardır. Orası intizarlı olduğu için üzerlik çıkmazmış. Peygamberimiz buradan her zaman kendini tütsüleye tütsüleye geçermiş. Yine bir gün buradan geçmek istemiş fakat kardan kıştan geçememiş. “Yahu Melendiz aşın artmasın, işin bitmesin, kışın gitmesin demiştir” ve o günden sonra o bölgede üzerlik otu bitmez olmuştur” (KK5). Hastalar tarafından tütsünün iyileştirici gücüne inanılması için de bu tarz anlatılar anlatılmaktadır. Bu yolla hastanın tedaviye inanması sağlanarak tedavinin etkisi güçlendirilmektedir.

2.3.2. Parpılama Yoluyla Yapılan Sağaltmalar

Parpılama yöntemi, hastalıklı bölgenin tedavisinde kullanılan geleneksel bir tekniktir. Bu yöntem, ocaklının vücudundaki sorunlu bölgeye vurma, delme, çizme, dağlama, kesme gibi çeşitli kesici aletlerle, örneğin satır, balta veya bıçak gibi araçlarla kesmeye benzer hareketlerle müdahale ettiği uygulamaları içerir. Ayrıca, jilet, ustura veya bıçak gibi aletlerle bölgeyi çizerek kan akıtma işlemi de bu yöntemin bir parçasıdır. Parpılama yöntemi, hastalıklı bölgenin üzerine kömür parçası, yanmış odun, arpa tanesi veya kalem gibi materyallerle çizme işlemlerini de kapsar. Yöntemin temel prensibi, fiziksel müdahaleyle hastalık belirtilerini azaltmak ve tedavi sürecine katkıda bulunmaktır (Acıpayamlı, 1989: 3; Kumartaşlıoğlu, 2012: 238). Kan akıtma tekniği en çok kurbağacık, sarılık ve dalak kesme ocaklarında

¹ İğde ağacının dalından iki santim kadar kesilerek ortası delinmek suretiyle ilgili kişinin görünmeyen bir yerine çengel iğne ile takılır. Yörede “se” ve “seg” olarak adlandırılmaktadır.

kullanılmaktadır. Kurbağacık olan çocuğun saçları tıraşlanır ve ardından jilet yardımıyla hastanın kafasına çizikler atılır (KK19, KK20). Aynı pratiğin dalak kesme ocağında da kullanıldığı görülmektedir. Kaynak kişinin uyguladığı pratik şu şekildedir: Jiletle dalağın olduğu kısma “*Benim elim değil, Fadime anamın eli, benim elim değil dalak kesenlerin eli.*” diyerek üç tane çizik atılır. Çizik atılırken jilet vücuda ya değer ya değmez, hafifçe atılır. Kesilen yerlerden kara kan çıkar. Kanın rengi normale dönene kadar akması beklenir (KK6). Söz konusu tedavi sarılık ocakları tarafından da gerçekleştirilmektedir. Hastanın sarılığı az ise dil altına jiletle çizik atılarak vücuttaki sarılığın dışarı atılması sağlanır (KK3). Başka bir ocaklı ise jiletle çizikleri kulak arkasına atarak sarılık hastalığını tedavi etmektedir (KK19). Kesici aletlerle kan akıtmanın dışında kesiyormuş gibi yapılarak korkutmak amaçlı yapılan yöntemlerde mevcuttur. Bu yöneme örnek olarak dene ocağının, nazar ocağının ve yılcık ocağının uygulamaları gösterilebilir. Dene ocağında hastalığın çıktığı bölgeye bıçakla “*Parpumbu!*” diyerek temsili bir kesme işlemi yapılır. Bu işlem, hastalığın fiziksel olarak vücuttan atılması amacıyla uygulanır (KK14). Benzer bir pratik de nazar ocağında görülür. Göz değdiği düşünülen kimse okunurken bir demir parçasıyla sağ omzundan sol omzuna doğru temsili bir pratikle kesilir, parpılır (KK22, KK23). Kaynak kişi Sende Gül Torun ise ‘Yılcık Ocağı’ tedavisi hakkında şunları aktarmaktadır: Hastalar sırt üstü yatırılır ve üzerlerine namazlık (seccade) örtülür. Sızının olduğu bölgeye Felak Suresi, Nas Suresi, Kunut Duaları ve Ayetel Kürsi okunur, ardından ağrıyan bölge bıçakla kesilir, parpılama yapılır (KK32).

Bir diğer yöntem ise dağlamadır. Dağlama, parpılama yöntemlerinden biri olarak ateşin yok edici ve temizleyici özelliklerini kullanır. Bu yöntemde hastalıklı bölgelere doğrudan ısı ve alev uygulanarak müdahale edilir. Bu yöneme örnek olarak çıpma ocağının sağaltma pratiği gösterilebilir. Sağaltma şu şekilde gerçekleşir: Hasta ekmek tahtasının üzerine yüzüstü yatırılır. Ekmek oklavası tüpte hafifçe ısıtılır. Oklavaya bilinen dualar okunurken hastanın gözüne 7 defa basılıp çekilir (KK13).

Ocaklar veya ocaklılar arasında en yaygın kullanılan yöntemlerden bir diğeri sıvazlamadır. Sıvazlama, parpılama uygulamaları arasında yer alır ve hastalıklı bölgeye yönelik belirli bir tedavi tekniği olarak kullanılır. Bu yöntem, genellikle hastalıklı bölgeyi belirli hareketlerle veya özel materyallerle sıvazlayarak yapılır ve tedavi sürecinin bir parçası olarak kabul edilir. Sıvazlama, fiziksel etki ve şifa amacı taşıyan geleneksel bir yaklaşımdır. Nazar ocağında hastanın başının “*Benim elim*

değil Fadime anamızın eli.” denilerek sıvazlanması bu pratiğe örnektir (KK3). Aynı yöntemin temriye ocağında *“Benim elim değil Fadime anamızın eli”* denilerek sıvazlanması şekli de görülür (KK15). Bu sıvazlama neticesinde hastalığın ocaklı kişiye geçmemesi için el ağırlığı adı altında demir para verilmesi işlemi de uygulanır.

2.3.3. Dinsel Yolla Yapılan Sağaltmalar

İslamiyet’in kabul edilmesiyle birlikte kamların şifacılık görevlerini ocaklar üstlenmişlerdir. Ocaklarla beraber sağaltma uygulamalarında İslami unsurlar da yer almaya başlamıştır. Kimi ocak uygulamalarında yalnızca İslami unsurlara yer verilirken kimi ocaklarda bu unsurların kamlık uygulamalarıyla harmanlandığı görülmektedir. *“Dinsel görünümlü olanların esaslarını dinsel hareket ve değer yargıları oluşturmaktadır. Telkin ile tedavi yöntemi eskiden var olduğu kadar günümüzde de varlığını devam ettiren bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. İnanma gücüne sahip olan insan, hayatına dair oluşan ya da oluşabilecek problemlere karşı inanç ve geleneklerinden fayda sağlama girişiminde bulunmuş ve günümüze kadar sürdürmüştür.”* (Hınçer, 1976: 133-138). Dinsel sağaltma pratiklerini hemen her ocakta görmek mümkündür. Bütün ocaklılar tedaviye başlamadan önce besmele çekerler ve öyle başlarlar. Tedavide sureler ve ayetler de yer edinmektedir. Felak, Nas, Ayet-el Kürsi, Fatiha, İhlas gibi sure ve ayetler ocaklarda sıklıkla okunmaktadır. Kutnu hastalığını tedavi eden iki farklı ocaklı sureler yardımıyla sağaltımını tamamlamaktadır. Ocaklı sağ eline aldığı bir avuç tuza 3 İhlas, 1Fatiha, Felak Nas ve Ayetel Kürsi surelerini okumaktadır. Burada sadece sureler değil tuzun sağ el ile alınması da ritüele dini bir hususiyet kazandırmıştır (KK21). Zahide Acar ise kutnunun olduğu yere *“Allahüla, Elham, Gulhü, İnna, Nas, Felak, Tebbet ve İzaca”* okumaktadır (KK10). Dinsel uygulama tek başına kullanılabileceği gibi farklı yöntemlerle beraber de kullanılmaktadır. Örneğin, sarılık ocağında parpılama yöntemiyle kan akıtıldıktan sonra *“El benden şifa senden, el benim değil Fatma anamızın eli, el benim değil Ayşe anamızın eli, el benim değil Hatice anamızın eli. Hatice anamızın yüzü suyu hürmetine, Ayşe anamızın yüzü suyu hürmetine, Fatma anamızın yüzü suyu hürmetine rabbim sen şifa ver”* (KK19) şeklinde dua edilir. Benzer bir uygulama Nazar ocağında da görülmektedir. Ocaklı hastanın vücudunu demir bir nesneyle dağladıktan sonra *“El benden sebep Allahtan. El benim değil, Hacer validemizin eli. Dağları tutarım, kuşları tutarım, gözü olanın gözünü oyarım. Peygamber Efendimizin nefesi, Hz. Ali efendimizin gücü kuvveti, Allah’ım kazadan*

beladan esirge ya rabbim tũ tũ tũ... Dağları tutarım kuşları tutarım gözü olanın gözünü oyarım. Erkek söylediyse erkeğe kadın söylediyse kadına, tũ tũ tũ...” şeklinde dua eder. Bu işlem üç kere tekrarlanır (KK22).

Din sadece tedavilerde kullanılan bir unsur değildir. İnsanın yaşamını şekillendiren önemli bir etkidir. Ocaklarda dini unsurların bu kadar yaygın olmasının sebebi budur. Hayır ve şer gibi her şeyin Allah’tan geldiğine olan inanç insanları da bu ekseninde pratikler uygulamaya yöneltmiştir.

2.3.4. Bitki Kökenli Emlemlerle Yapılan Sağaltmalar

Göçebe bir hayat anlayışını benimseyen Türkler doğayı yakından tanıma ve gözlemlene deneyimine sahip olmuşlardır. Doğadaki hasta hayvanları yakından gözlemleyerek hasta olduklarında neler yaptıklarına, hangi otları ne zaman tercih ettiklerine yöneltilen dikkatle bir takım deneme yanılma sürecinin ardından hastalıkların sağaltılmasında otlardan yapılan emlemler kullanmışlardır.

Doğadaki nesneleri kullanmayı çok iyi bilen ocaklılar bitkileri tanıyıp sağaltma uygulamalarında çokça yararlanmışlardır. “*Kara tabak, sarımsak, ısırgan, üzerlik, çıtırğı, düvencik, ebe gömeci, papatya, mısır püskülü, kara üzüm, dut, zeyrek, susam, keten tohumu ve buna benzer birçok bitkinin kökü, gövdesi, çiçeği, meyvesi, yaprağı, kabuğu, tohumu ya da dalı...*” (Acıpayamlı, 1989: 5) birtakım aşamalardan geçirilip hazır edildikten sonra hastalara em olarak verilmektedir. Bazen hastalıklar şekil bakımından tedavi edildiği bitkiye ya da o bitkinin tohumlarına benzediği için aynı isimle anılmıştır. Buna örnek olarak dene hastalığı ve patıldak hastalığı gösterilebilir. Ocaklı kişi doğadan topladığı patıldak ağacının² tohumlarını, acı kayısı çekirdeği içini ve bir yemek kaşığı kuyruk yağın bir tavanın içerisine koyarak ateşte eritir. Karışım merhem kıvamına geldikten sonra hastalığın görüldüğü bölgeye sürülür (KK1), (KK 14). Dene ocağında ise dene otu suyun içerisinde kaynatılır. Bu sudan önce ocaklı içerdikten sonra aynı bardaktan hastaya içirilerek tedavi uygulanır (KK14).

Tedavide kullanılan bitkinin hastalığı iyi etmesi, hastalığın adının o bitkiyle anılmasını sağlamıştır. Bu duruma örnek olarak Afsun ocağı gösterilebilir. Afsun hastalığında şişen yere üzüm pekmezi sürülür. Pekmez sürüldükten sonra üzerine

².Baklagiller familyasında yer alan çok yıllık bir bitkidir. Latince adı *Colutea cilicica* Boiss. & Balansa (Aytaç, Ocak, Kaptaner İğci, 2020: 572).

afsun otunun yaprağı koyulur. Hastanın yedi gün duş almaması istenir ve yedi günün sonunda hastalığın geçtiği söylenir (KK1).

Ocaklarda doğrudan ya da dolaylı yollarla yüz yıllardır kullanılan bitkilerin günümüzde de aynı amaçla modern tıpta kullanıldığı görülmektedir. Ocaklıların derin bilgi birikimi modern tıbbın çalışmalarına da öncülük etmiştir.

2.3.5. Hayvan Kökenli Emllerle Yapılan Sağaltmalar

Ocaklarda kullanılan sağaltma yöntemlerinden biri de hayvan kökenli emllerle yapılan sağaltmalardır. Direkt olarak tedavide hayvanın kendisi kullanılabildiği gibi; yağı, sütü, yumurtası, tırnakları, eti ve kemiklerinden yapılan ürünlerden ve organlarından; gözünden, kafasından, ayaklarından ve tırnaklarından da yararlanılmaktadır.

Hayvanın adıyla ilişkilendiren hastalıklarda ise genellikle o hayvanın etinin yenmesiyle hastalık geçmektedir. Bağlama kasabasında deve çiçeği hastalığına yakalananlar için bu duruma örnek bir sağaltma gerçekleştirilmektedir. Devenin kemikleri suda haşlandıktan sonra haşlama suyuyla hastalığın olduğu bölgenin yıkanması istenir. Yedi gün içerisinde hastalık geçmezse devenin etinden hastaya yedirilir (KK13).

Kısırlık ocağında hayvanın kendisinin direkt olarak sağaltımda kullanıldığı tespit edilmiştir. Çocuk sahibi olamayan kadınlara yönelik tedavinin uygulandığı bu ocakta, ocaklı kişi tarafından daha önce kurutulmuş bir böcek kadının rahmine koyularak on beş dakika bekletilmektedir. Ocaklı kişi bu böceğin adını bilmediğini fakat gübre böceğine benzediğini belirtmektedir (KK18).

Tespit edilen ocakların çoğunda birden fazla yöntem bir arada kullanılmaktadır. Patıldak ocağında bitkisel ürünlerle birlikte kuyruk yağının merhem yapımında kullanılması hayvan kökenli emllerle yapılan sağaltma yöntemine bir örnektir (KK1), (KK14). Kurbağacak ocağında parpılama yöntemiyle hastanın kafasına jiletle çizikler atıldıktan sonra çizilen yerlere yumurta ile pul biber karışımı sürülmektedir (KK6). Bir diğer kurbağacak ocağında ise yumurta ve sabun tedavi amaçlı kullanılmaktadır (KK20). Yumurtanın hayvansal bir ürün olması bu başlık altında ele alınmasını sağlamıştır. Yumurtanın tek başına kullanıldığı örneklerde mevcuttur. Yanık ocağında yumurta sarısının yağı çıkartılarak yanık olan bölgeye sürülmektedir (KK22).

2.3.6. Maden Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar

Gündelik hayatı daha kolay kılmak için insanoğlunun yaptığı önemli işlerden bir tanesi de madenleri işlemektir. Tarih öncesi devirler adlandırılırken bakır, tunç ve demir olmak üzere üç döneme maden isimleri verilmiştir. Eski Türk inanç sisteminde doğadaki her nesnenin bir ruhunun olduğuna duyulan inanç sebebiyle başta demir olmak üzere birçok madene ve bu madenleri işleyen kişilere saygı gösterilmiştir. Türkler tarafından demirciler kutsal sayılarak ve o dönemin kamlarıyla aynı değeri görmüşlerdir. Kamların kıyafetlerinin demirden yapılması ve dini ritüellerde demirden eşyaların kullanılması demire yüklenen değer bir göstergesi niteliğindedir. Kamların İslamiyet'ten sonraki işlevini üstlenen ocaklarda hastalıkları sağaltmada başta demir olmak üzere birçok madenden fayda sağlamışlardır. Parpılama yöntemiyle yapılan sağaltmalarda kullanılan bıçak ve anahtar gibi aletlerin madenî olması göz ardı edilmemiştir fakat ağırlıklı olarak kullanılan yöntemin parpılama olması nedeniyle örneklere bu başlık altında yer verilmiştir.

Ocakların tedavilerinde kullandıkları madenler sadece demirle sınırlı kalmamıştır. Tespit edilen ocaklarda tuzun ve taşın sağaltımda ana unsur veya yardımcı unsur olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Kısırlık ocağında uygulanan tedavide kullanılan malzemelerden bir tanesi de tuzdur. Ocaklı kişi tarafından iki kilo tuz ısıtılarak kesenin içerisinde koyularak hastanın kasıklarına sarılmaktadır. Bu uygulamayla kasıklardaki sertliğin yumuşatılması amaçlanmıştır (KK17). Temriye ocağında ise ocaklı evinden getirdiği tuza duaları okuyarak hastadan serçe parmağı değmeyecek şekilde dört parmağı ile tuzu temrenin olduğu yere sürmesini istemektedir. (KK21).

Bağlama kasabasında yilancık hastalığının sağaltımını gerçekleştiren Nazlı Özcan (KK13), tedavisinde yilancık taşı adı verilen taşları kullanmaktadır. İki farklı rengi olan bu taşlar hastalığın olduğu bölgeye koyularak hastalığı emmesi sağlanmaktadır. Bu taşların Mekke ve Medine gibi kutsal topraklardan getiriliyor olması da taşlara manevi bir hüviyet kazandırmaktadır.

2.3.7. Toprakla Yapılan Sağaltmalar

Ocaklarda ana unsur ya da yardımcı unsur olarak kullanılan toprak tek başına kullanıldığı gibi su ve tuzla beraber de kullanılmaktadır. *“İnsan için kutsal olan toprak, halk hekimliğinde aynı zamanda bir güç ve kudret kaynağı olarak görülmüştür.”* (Tek, 2018: 191). Toprağın bu şekilde sağaltımda kullanılmasına

örnek olarak köstebek ocaklarının uygulamaları gösterilebilir. Köstebek/kösnü hastalığının vücutta tıpkı köstebeğin toprağı alttan yukarı doğru tepmesi şeklinde zuhur etmesi ve tedavisinin de köstebek eti ile tepecikler oluşturduğu toprakla yapıyor olması bu adla anılmasını sağlamıştır. Bağlama kasabasında bu hastalığa yakalanan kişiler ocaklı tarafından köstebek toprağı ve suyla yapılan çamurun hastalığın olduğu bölgeye sürülmesiyle tedavi edilmektedir (KK13).

2.3.8. Büyü Kökenli Yapılan Sağaltmalar

Bütün ocaklarda görebileceğimiz başka bir sağaltma yöntemi de büyü kökenli yapılan sağaltmalardır.

“Büyüsel uygulamalarda daha çok taklit ya da temas büyüü kullanılır. Ocaklıların tedavi sonunda hastanın yarasının üzerine üç kez tükürmesi, kendi evinden aldığı külü tükürüğü ile karıştırması arpa ya da buğday taneleri ile tedavi ederken bunlara bir bir tükürmesi, temas büyüünün uygulandığı sağaltma işlemleridir. Tedavi esnasında tercih edilen renkler, atılan düğümler taklit büyüünün uygulanmasıdır. Hastalık tedavi esnasında sayılar da büyüülü güce sahiptir ve bazı sayıların kullanılması kaide kabul edilir. Üç, beş yedi, kırk gibi sayılar genelde ocakların en çok kullandığı sayı türüdür.” (Sipahi, 2006: 42). Bu şekilde sağaltma yapan ocakların başında Aydaş ocağı gelmektedir. Ocakta yedi evden toplanan küller bir kazanda suyla birlikte karıştırılmaktadır. Aydaş çocuk kıyafetleri çıkarılarak kazanın içerisinde ocaklı tarafından yıkanır. Ardından çocuğun kıyafetleri ters giydirilir ve bir kıyafetinin de ailesi tarafından ayak basmamış bir yere gömülmesi ve arkalarına bakmadan oradan uzaklaşmaları gerekmektedir (KK8). Burada taklit büyüü uygulanarak hastalığa sebebiyet veren kötü iyeleri kandırmak amaçlanmaktadır.

Göçürme, tükürük ve sayısal büyü pratiklerin bir arada uygulandığı siğil ocağında, ocaklı evinden getirdiği soğanın başını keser ve yine evinden getirdiği 40 arpa tanesini teker teker siğile dokundurarak soğanın içerisine batırır. Hasta kişiden içi arpa dolu bu soğanı ve arpaları kimsenin ayak basmadığı yere gömmesini istenir. Gömülen yerden ardına bakmadan ayrılması söylenir. Soğan gömüldüğü yerde kurudukça vücuttaki siğilin de kuruyup döküleceğine inanılır (KK24). Yine göçürme büyüünün uygulandığı arpacık ocağında da bir diş sarımsak, iğne yardımıyla kırk kez delinerek hastanın gözüne sürülür. Sarımsağın hasta ya da yakınları tarafından bir yere atılması ve arkalarına bakmadan oradan uzaklaşmaları istenir (KK4). Soğan ve

sarımsak gömüldükten sonra arkaya bakılmadan uzaklaşılmasındaki amaç yapılan büyüünün tersine dönmesinin engellenmesidir.

2.3.9. Külle Yapılan Sağaltmalar

Tabiatın dört unsurundan biri olan ateş Tanrı Ülgen tarafından yeryüzüne indirildiği için eski Türk inanç sisteminde kutsal kabul edilmiştir. Ateşe dayalı çeşitli ritüeller geliştirilerek kamlar hastalıkların sağaltımında ateş ruhundan yararlanmışlardır. Ateşin bir parçası olan kül de bu amaç doğrultusunda ocaklılar tarafından çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır. Kullanılan kül doğrudan soba külü olabileceği gibi kara ağacın, üzüm çubuğunun hatta tavuk, eşek, at gibi hayvanların belirli yerlerinin ateşe atılarak yakılmasıyla da elde edilmektedir. Kül ateş-ocak ruhunun bir parçası olarak kabul edilir. Buna bağlı olarak külün gece vakti dışarıya çıkartılmaması ve ayak basılmayacak bir yere dökülmesi gibi inançlar gelişmiştir.

Tedavi unsuru olan kül tek başına kullanılabildiği gibi su, yağ, tuz, soğan ve karabiber gibi başka malzemelerle karıştırılarak da kullanılmaktadır. Niğde yöresinde tespiti çalışılan bütün çubuk ocaklarında siyah üzüm çubuğu kullanılmaktadır. Ocaklarda değişkenlik gösteren tek şey çubukların sayısı ve külün içerisine yardımcı unsur olarak eklenen malzemelerdir (KK10, KK11, KK12).

Yukarıdaki örneklerde bitkilerden elde edilen küllerin kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan farklı olarak hayvanlardan elde edilen küllerin kullanıldığı ocaklar da mevcuttur. Temriye ocağına başvuran hastaların yanlarında kara köy tavuğu getirmeleri istenmektedir. Ocaklı tavuğun ayaklarını ve başını ateşte yakıp kül ettikten sonra siğilin olduğu yere sürmektedir (KK29). Yuğrük ocağında da buna benzer bir uygulama ile kül elde edilmekte ve hastalığın olduğu yere sürülmektedir. Bu ocakta sağaltıcı kişi at veya eşek tırnaklarını tavada iyice kavurup kül haline getirdikten sonra hastalığın olduğu bölgeye hazır ettiği karışımı uygular (KK18).

2.3.10. Masaj ve Ovalama Yoluyla Yapılan Sağaltmalar

Ocaklıların şifacılık yetilerinin Hz. Fatma'dan geldiğine dair olan inanç ve bu doğrultuda şifacılık geleneğinin sonraki kuşağa aktarılması, hastalığın şifasının ocaklının elinde olduğu düşüncesini hâkim kılmıştır. Ocakların sağaltıma başlanmadan önce, sağaltımı yaparken ya da sağaltımın sonunda “*Benim elim değil Fadime anamızın eli*” şeklindeki söylemleri de bu düşüncüyü güçlendirmektedir.

Tespit edilen bazı ocaklarda bu inanışa bağlı kalınarak tedavinin ocaklı tarafından masaj ve ovalama yoluyla sağlandığı gözlemlenmiştir. Buradan hareketle masaj ve ovalama yoluyla yapılan sağıltmalar tasnife ayrı bir başlık olarak eklenmiştir.

Bu yöntem göbek düşmesi, fitık, tatarca ve romatizma ocaklarında aktif olarak kullanılmaktadır. Göbek düşmesi ocağında kaynak kişiler ellerinin baş parmağıyla olacak biçimde hastanın göbek deliğini ovalayarak tedaviyi gerçekleştirmektedirler (KK15, KK16). Romatizma ocağında ise ağrı ve sızının olduğu bölge yine ovalanarak tedavi edilmektedir (KK15). Tatarca ocağında, ovalama işlemi elle değil ayakla yapılmaktadır. Ocaklı hastanın karnını ayağıyla beş dakika ovalayarak tatarlamaktadır³ (KK19). Masaj yaparak tedavi eden bir diğer ocak ise fitık ocağıdır. Fitık ocağında hastanın ağrıyan yerine kantaron yağı sürülerek o bölgeye on beş dakika masaj yapılarak tedavi gerçekleştirilmektedir (KK 15).

2.3.11. Ayın Hareketlerine Bağlı Kalınarak Yapılan Sağıltmalar

Zamanın takip ve kontrol edilemediği dönemlerde insanoğlu gökyüzündeki nesnelerin döngülerini esas alarak zamansal bir hesaplama yapmıştır. İnsanın kendisinde ve çevresindeki değişimler döngüsel bir olay olarak ele alınmıştır. Türk inanç sisteminde güneşin, ayın ve yıldızların Tanrı katında kabul edilmesi inancından dolayı, ayın ve güneşin döngüsel hareketleri çevresinde çeşitli inançlar ve ritüelleri oluşmuştur.

Tarım ve hayvancılık ile geçimini sağlayan Türkler’de ayın hareketleri tarım ürünlerinin ekim zamanı konusunda da yol gösterici olmuştur. Ürünün tarlaya ekileceği gün ayın şekline bağlı olarak verimli veya verimsiz olacağı tahmini yapılmıştır. Bu sebeple yapılacak işlerin hayır ve bereketi için ayın döngüleri takip edilmiştir. Ayın yenisi⁴ ile başlayan döngü ay eskisi⁵ ile biter, bu ayın büyüme evresi olarak nitelendirilir. Bu süre zarfı on dört gündür. Eski ay ise dolunayla başlayıp yeni ayla bitmektedir. Bu evre ayın küçülme evresidir. Bu süre zarfında yapılan hasadın ve biçilen otların daha şifalı olacağına inanılır. Ağaç dikimi ve tohum ekiminin de bu dönemde yapılmaktadır (KK27).

³ Kimi hastalıkların geçeceği inancıyla hastayı ocak denilen kimselere tedavi ettirmek (Derleme Sözlüğü, 1993: 3843).

⁴Ayın yenisi: Hicri takvime göre ayın birinden on dördüne kadar olan günler (Tek, 2024: 12).

⁵Ay eskisi: Kameri (Hicri) takvime göre ayın on dördünden sonraki günler (Tek, 2024: 10).

Tespit ettiğimiz siğil ocağında da ayın hareketlerine bağlı olarak sağaltma işlemlerinin uygulandığı gözlemlenmiştir. Buradan hareketle yeni bir sağaltma başlığına ihtiyaç duyulmuş ve “ayın hareketlerine bağlı kalınarak yapılan sağaltmalar” başlığı tasnifimize eklenmiştir. Ocaklı, hastalığın sağaltımını ay eski ay evresindeyken (dolunayken) yapmaktadır. Bu on dört günlük süre zarfında hastalar; çarşamba, cumartesi, çarşamba veya cumartesi, çarşamba, cumartesi olacak şekilde ocağa gelmektedirler. Ocakta on dört günlük zaman dilimi dışında tedavi yapılmamaktadır (KK 27).

2.4. Niğde’de Ocağa Müracaat Edenlerin Uyması Gereken Kurallar

Halkın hastalıkların tedavisi için başvurdukları ocaklar, geçmişten günümüze aktarılan bir gelenek halinde dinamizmini koruyarak varlıklarını günümüzde de devam ettirmişlerdir. Ocaklık kurumunun varlığını devam ettirebilmesindeki en önemli faktör ocağa ve ocaklıya karşı duyulan inanç ve bu inancın ortaya çıkardığı güven duygusudur. Arz-talep ilişkisi biçiminde işlevini devam ettiren ocaklar, gördükleri talep kadar aktif olabilmişlerdir. Talep görmeyen ocaklarda bilginin ve pratiklerin unutulmaya yüz tuttuğu şüphesiz dikkatlerden kaçmamıştır. Hastalıkların geçebilmesi için ocaklara düşen görevler kadar müracaat eden kişilere de birtakım görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. Her ocağın sağaltıma yardımcı olacak biçimde belirlediği kendisine ait kuralları vardır. Yörede tespit edilen ocaklara başvuran hastaların dikkate alması, inanması ve uyması gereken kurallar yedi başlık altında değerlendirilmiştir.

2.4.1 Ocağın Kişiye Şifa Verici Olduğuna İnanma

Hastalığın geçmesi için uyulması gereken en önemli kural ocağın şifa verici olduğuna inanılmasıdır. Tereddüt ile ocağa giden kişilerin hastalığının geçmediği veya geçmeyeceği ocaklılar tarafından belirtilmektedir.

Ocağın başlangıcının Hz. Fatıma’ya dayandırılması ocaklara dini bir misyon yüklemiştir. Bu yüzden hastaların büyük çoğunluğu ocağa ve ocaklının şifasına inanarak gitmektedirler. Niğde yöresinde tespit edilen tüm ocaklarda, ocağa inanılarak gelmesi kuralı mevcuttur. Ocaklı Hasan Hüseyin Bartan’ın (KK15) “*Hikmet gelende mi, edende mi Allah bilir?*” şeklindeki sözü aslında bütün anlatılmak istenenin özeti niteliğindedir.

2.4.2. El Ağırılığının Verilmesi

El ağırlığı, ocağa gelen hastaların ocaklı kişilere teşekkür mahiyetinde, hastalığın ocaklıya geçmemesi için verdikleri hediye veya paradır. Niğde yöresinde bu hediyeler genellikle; ocaklı kadın ise yazma, şalvar, patik ve çorap olurken; ocaklı erkek ise pantolonluk kumaş, ayakkabı ve çorap şeklindedir. Bunların yanında ise fasulye, nohut, buğday gibi erzaklar da verilebilir. Para olarak verilen el ağırlığının kesin bir miktarı yoktur. Kaynak kişilerin aktarımına göre ocağa gelen hastalar gönüllerinden ne koparsa onu verirler. Hasta ile ocaklı arasında parasal bir pazarlık olmaz. Misafir olunan bütün ocaklar, gelen hastaları Allah rızası için tedavi ettiklerini ve bir beklenti içerisinde olmadıklarını belirtirler. Hastaların gönüllerinden kopan paralar genellikle minder altına veya evdeki bir çocuğa verilir. Para direkt ocaklıya verilmek istendiğinde ocaklı paranın yere atılmasını ister (KK18). Ocaklıların gelenlerden tek talepleri hastalığın kendilerine geçmemesi için yere cüzi miktarda demir para atmalarıdır. Aksi taktirde hastalığın hem kendilerine geçeceğine hem de şifacılık özelliklerinin kaybolacağına inanılır (KK22). Mukaddes Andaç (KK14), tedaviden önce veya sonra para isteyenler olursa onlara itibar edilmemesi gerektiğini belirtmektedir.

2.4.3. Ocakların Ziyaret Edilme Zamanları

Hastalıkların geçmesinde belirleyici unsurlardan bir tanesi de hastalığın tedavi edilme günü ve zaman aralığıdır. Bazı ocakların sağaltım için belirli günü ve saati bulunmazken bazı ocaklarda bu unsur önemli bir yer tutmaktadır. Hastalığın belirlenen zaman dışında tedavi edilmesi halinde tedavinin olumlu sonuçlanmadığı belirtilmektedir.

Hastalıkların tedavisi genellikle çarşamba ya da cuma günleri yapılmaktadır. Çarşamba günleri sağaltım yapan ocaklara örnek olarak arpacık (KK4) ve temre (KK30) ocakları gösterilebilir. Siğil (KK 25) ve nazar (KK6) ocaklarının tedavisi cuma gününde yapılmaktadır. Tedavinin tek bir günde değil birden fazla günde zincirleme şeklinde yapıldığı ocaklar da vardır. Bunlardan bir tanesi yine siğil ocağıdır. Tedavi ayın eski evresinde (dolunayken) çarşamba, cumartesi, çarşamba ya da cumartesi, çarşamba ve cumartesi olacak şekilde uygulanmaktadır (KK27).

Bazı ocaklardaki zaman sınırlaması ise gün içindeki vakitler şeklindedir. Bu ocaklar tedavilerini günün belirli zaman dilimlerinde yapmaktadırlar. Avsun hastalığının sağaltımı zorda kalınmadığı müddetçe akşam yapılmamaktadır (KK5).

Küpleme (KK9) ve kutnu (KK10) ocaklarında ise hastalığın tedavisi sadece ikindi ile akşam vakitleri arasında yapılmaktadır.

2.4.4. Ocaklının Verdiği Perhizlere Uyma

Ocakların tedavisinde hastalıkların geçmesi için belirleyici unsurlardan bir diğeri ise verilen perhizlerin yerine getirilmesidir. Aksi takdirde iyileşmenin tam anlamıyla gerçekleşmeyeceği söylenir. Ocaklının belirlediği zaman diliminde bu perhizlere uyulması halinde hastalığın daha kolay ve kalıcı şekilde geçmesi sağlanmaktadır. Bu perhizler sadece tedavi sonrası uyulması gereken uygulamaları değil tedaviye gelmeden uyulacak kuralları da kapsamaktadır.

Yörede tespit edilen göbek düşmesi ocaklarının hepsinde sağaltımın sağlıklı bir şekilde yapabilmesi için hastaların ocağa aç karnına gelmeleri istenmektedir (KK15, KK16).

Sarılık ocağında sarılık hastalığı için hazırlanan karışımın yedi gün boyunca her sabah aç karnına içilmesi gerektiği belirtilmektedir (KK3). Sürk ocağında tedaviden sonraki yedi günlük süreçte hastanın kafası üç kez yumurtanın akıyla yıkanmak zorundadır. Bu yedi gün içerisinde hastanın sabun, şampuan kullanması ve pastırma, sucuk gibi şeyleri yemesi yasaklanır (KK14). Siğil ocağında hastanın bir hafta boyunca domates, tatlı, yumurta ve kuru fasulye yememesi gerekmektedir (KK 21). Temriye ocağında hastanın bir hafta soğan, sarımsak, acı, bulgur yemesi yasaklanır (KK5). Başka bir temriye ocağında ise temriye geçene kadar fasulye, nohut, bulgur, pilav ve turşu yenmesi yasaklanmaktadır (KK31). Yuğrük ocağında da ilk üç günlük sürede ekşi, baharatlı gıdalarla birlikte bulgur ve turşu yenmesi yasaklanır (KK 18).

Görüldüğü üzere pek çok farklı ocakta çeşitli perhiz uygulamaları yer almaktadır. Ocaklılar perhizleri atalarından bu şekilde gördükleri için uyguladıklarını belirtmektedirler.

2.4.5. Ocaklının Söylediği Pratikleri Yerine Getirme

Hastalıkların tedavisinin olumlu sonuçlanması yalnızca ocaklının uyguladığı sağaltma işlemine bağlı değildir. Tedavinin devamı niteliğindeki uygulamaların da ocaktan ayrıldıktan sonra yerine getirilmesi büyük önem arz etmektedir. Aksi takdirde tedaviden olumlu yanıt alınamamaktadır. Tedavinin tamamlanması için yerine getirilmesi gereken pratikler şu şekildedir:

Kurbağacık ocağında tedavinin yapıldığı bölgenin üç gün boyunca sudan uzak tutulması telkin edilir (KK6), (KK19).

Çubuk ocağında vücuda sürülen külün kalıcı olması için çocuğun üç gün boyunca yıkanması yasaklanır (KK10).

Afsun ocağında hastanın yedi gün duş almaması istenir. (KK1).

Yuğrük ocağında uygulanan tedavinin ardından kalan kül hastaya verilir ve hastanın aynı tedaviyi yedi gün boyunca evinde sabah akşam uygulaması istenir. (KK18).

Dene ocağında, Dene otunun kaynatılmasıyla hazırlanan su hastaya verilir. Hastanın yedi gün boyunca buse ile banyo yapması istenir. Suyun tüm vücuda değmesi önemlidir (KK14).

Tatarca ocağında tedavinin sonunda ekmek parçaları hastanın yakınına verilerek gördükleri bir köpeğe atmaları ve oradan arkalarına bakmadan ayrılmaları söylenir (KK14), (KK18).

Arpacık ocağında gerçekleştirilen sağaltımın ardından arpacığa sürülen sarımsağın hasta ya da yakınları tarafından ıssız bir yere atılması istenir ve oradan arkalarına bakmadan uzaklaşmaları telkin edilir. Sarımsak atıldığı yerde kurudukça gözdeki arpacığın da kuruyacağına inanılır (KK4).

Aydaş ocağında aydaş çocuğun kıyafetlerinden biri alınır ve kimsenin ayak basmadığı bir yere gömülür. Gömen kişi oradan arkasına bakmadan ayrılır (KK8).

Siğil ocağında tedavide kullanılan arpa tanelerinin bir yere gömülmesi ve gömüldükten sonra hastanın arkasına bakmadan geri dönmesi istenir. Eğer arkaya bakılırsa siğillerin geçmeyip daha da çoğalacağı söylenir (KK3).

Siğil ocağında hasta kişinin tedavide kullanılan soğanı kimsenin ayak basmadığı yere gömmesi ve ardına bakmadan oradan ayrılması istenir. Soğan gömüldüğü yerde kurudukça vücuttaki siğilinde kuruyup döküleceğine inanılır (KK24).

2.4.6. Ocakları Ziyaret Edenlerde Cinsiyet

Tedavilerinde cinsiyet ayrımı gözetilen ocaklar el alma/ el verme ritüellerinde de bu ayrıma dikkat ederler. Bu duruma örnek olarak kısırlık ocakları gösterilebilir. Yörede tespit edilen iki kısırlık ocağının da sağaltıcısı kadındır. Çocuksuzluğu gidermek için gelen hastaların da hepsi kadınlardan oluşmaktadır. Bu durum

toplumun yaratmış olduğu cinsiyet algısının folklorumuzdaki yansımalarını göstermektedir.

Halk arasında özellikle de geçmiş dönemlerde çocuksuzluğun sebebinin yalnızca kadın olarak gösterilmesi hususu tedavilerin kadınlara yönelik şekillenmesini de beraberinde getirmiştir. Yörede sadece kadınların başvurduğu başka bir ocak ise alkarısı ocağıdır. Yeni doğum yapmış lohusa kadınlar kırkları çıkana kadar ruhani bir varlık olan alkarısından korunmak için ocaklının eşyalarına ihtiyaç duyarlar. Bu sebeple alkarısı ocaklarını sadece kadınlar tercih etmektedirler.

Genellikle çocuklarda görülen hastalıkların sağaltımını yapan ocaklarda böyle bir durum söz konusu değildir. Hastalar çocuklardan oluştuğu için ocaklılar cinsiyet ayrımı yapmamaktadırlar. Yetişkin hastalıklarına bakan ocaklılar ise karşı cinsten birini tedavi ederlerken tedavi edilecek yer namahrem bir yerdeyse hasta yakınından yardım isterler. Sürülmesi gereken bir merhem söz konusu ise ocaklı hazırladığı merheme sure okuyarak üfler yahut tükürür. Ardından hastanın tedaviyi evinde gerçekleştirmesini ister.

Niğde ocakları bağlamında genel bir bakış olarak tespit ettiğimiz ocaklarda cinsiyet ayrımını görmek mümkündür. Fakat şifanın herkese ulaşabilmesi için ocaklıların gerekli kolaylıkları sağladıkları görülmektedir.

2.4.7. Ocağa Giderken İstenilen Malzemenin Götürülmesi

Ocaklarda tedavi esnasında kullanılan malzemeler bazen ocaklı tarafından temin edilirken bazen de hastaların getirmeleri istenmektedir. Niğde’de tespit edilen ocaklar arasında burunsak/geniz açma ocağında ve temriye ocağında bu kurala uyulmaktadır. Temriye ocağında sağaltımın yapılabilmesi için hastadan kara köy tavuğu getirmesi istenmektedir.

Hastalığın tedavisi tavuğun belirli bölümlerinin ateşte yakılması sonucu elde edilen külle gerçekleştirilmektedir (KK29). Burunsak/ geniz açma ocağında ise hastadan tedavide kullanmak üzere krem veya zeytin yağı getirmesi istenmektedir (KK4). Bu gibi durumlarla karşılaşılabilceğı göz önünde bulundurularak ocağa gitmeden önce ocaklı ile iletişime geçilmesi gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NİĞDE YÖRESİNDEKİ OCAK ÇEŞİTLERİ

Niğde’de derlenen ocaklar sağaltma yöntemlerine göre tasnif edilerek on bir başlık altında incelenmiştir. Ocakların çoğunda birden fazla sağaltma yönteminin uygulandığı gözlemlenmiş ve hastalığın geçmesindeki en etkili unsur esas alınarak tasniflendirilmiştir.

3.1. Irvasa/Urasa Yoluyla Yapılan Sağaltmalar

3.1.1. Afsun Ocağı

Afsun hastalığı göz çevresinde meydana gelir ve bu bölgede şişliğe ve kızarıklığa sebep olur. Tedavi olunmadığı durumlarda görme kaybına yol açabilir. Hastalığın tedavisi için yöre halkı afsun ocağına müracaat ederler.

3.1.1.1. Afsun Ocağı Sağaltma Pratiği

85 yaşındaki Emine Güçlü, Niğde’nin Değirmenli kasabasında yaşamaktadır. Okur-yazarlığı olmayan ocaklı, hastalıkların sağaltımını geleneksel yöntemlere dayanarak gerçekleştirmektedir. Sağaltımda uyguladığı bilgi ve pratikleri kaynanası Habibe Güçlü’den el alarak öğrenmiştir. Ona da bu bilgiler kendi annesi Mukaddes Andaç’tan miras kalmıştır. Emine Güçlü 30 yaşından itibaren bu tedavi yöntemlerini aktif bir şekilde uyguladığını söylemektedir. Ocaklı olmak için belirli ritüellerin yerine getirilmesi gerektiğini ifade etmekle beraber kaynanasının sağ omzunu üç kez sıvazlaması yoluyla bu silsileye dahil olduğunu belirtir. Şifacılık görevini üstlenerek afsun ve patıldak hastalıklarının tedavisini yapmış ve kendisinden sonra da silsilenin devam etmesini istediği için çocuklarına el vermek istemiştir. Ancak çocukları kendisiyle aynı fikri benimsememişlerdir. Emine Güçlü, el almış bir ocaklının ocağına gelen hastaları tedavi etmek zorunda olduğunu da eklemektedir.

Ocaklı Emine Güçlü, Afsun Ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Hastalığın tedavisi çarşamba günü ikindinden sonra yapılır. Ocaklı ve gelen hasta abdestli olmak zorundadır. Hastalığın olduğu yere ocaklı tarafından üç İhlas, bir Fatiha ve bir Ayetel Kürsi okunarak tükürülür. Okunduktan sonra şişen yere üzüm

pekmezi sürölür. Pekmez sürüldükten sonra üzerine afsun otunun⁶ yaprağı koyulur. Hastanın yedi gün duş almaması istenir ve yedi günün sonunda hastalık geçmektedir. (KK1).

3.1.2. Alkarısı Ocağı

Türk folklorunda, al, albastı, alkansı, alanası, alkızı, alki, albız, almıs şeklinde adlandırılan ve çoğunlukla lohusa kadınlara musallat olduğu bilinen ancak gebe, gelin, güvey, erkek, yolcu ve atlara da rahatsızlık verebilen bir tür kötü ruhtur (Artun, 2019: 187). Bu kötü ruhun tasallutu ile ortaya çıkan rahatsızlığı gideren ocağa halk arasında “Alkarısı Ocağı” ismi verilir.

Alkarısı denilen tabiatüstü varlık özellikle yeni doğum yapmış kırk çıkmamış kadınlara ve çocuklara musallat olmaktadır. Kendisini ve çocuklarını beslemek için onların ciğerini sökerek öldürdüğüne inanılır (Çobanoğlu, 2021: 134).

Sedat Veyis Örnek alkarısı denilen bu insan-hayvan karışımı hasta edici ve hatta öldürücü yaratığı “...uzun boyu, uzun parmak ve tırnaklı, dağınık saçlı, yağlı vücutlu, el ve ayakları küçük, dişlek, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte, bazen zenci suratlı, memelerini masallardaki devler gibi omuzlarından geriye atabilen, tepesinde gözü olan, çok çirkin, al gömlek giyen bir yaratıktır.” (2016: 201) şeklinde tasvir etmiştir.

Türk dünyasında dişil varlık olarak görülen bu kötü iyeden korunmak yahut kurtulmak için lohusa kadının evinde demir eşyalar, erkek elbiseleri ve kırmızı renkli eşyalar bulundurulur ve buna bağlı uygulamalar gerçekleştirilir (Bayat, 2018: 318).

Anadolu’nun her köşesinde bu olağanüstü varlıktan korunmak ve kurtulmak için çeşitli pratikler benimsenmiş ve halen uygulanmaktadır. Niğde’nin Değirmenli kasabasında alkarısı ocağını devam ettiren Apdullah Teke’nin aktarımına göre ailesinin ocaklı olma hikâyesi şöyledir: Abdullah Teke’nin büyük dedesi Kemiksiz Mehmet bir gün “Ali Pınar” adlı yerde namaz kılmak için abdest alırken ağzında yeni doğum yapmış lohusa kadının ciğerini götüren köpeği görür. Alkarısı’nın köpek kılığına büründüğünü anlayan Kemiksiz Mehmet köpeğe seslenir ve aldığı ciğeri yerine geri götürmesini ister. Köpek ciğeri geri götüremeyeceğini ve kendisine bir şey yapmazsa yediden yetmiş ceddine bir şey yapmayacağını söyler. Bunun üzerine kemiksiz Mehmet okuyup üfleyerek köpek kılığına girmiş iblisi alla pul eder (KK2).

⁶ Latince adı: Plantago (Baytop, 1997: 40).

Bir diğerk anlatmaya göre Kemiksiz Mehmet'in eşi Molla Fadime'ye gece uyurken rüyasında gunculus (albastı) musallat olur. Molla Fadime bir şekilde gunculusun parmağını tutup ısırır. Ardından gunculus yalvarmaya başlar ve kendisini bırakması karşılığında kıyamet kopana kadar soyundan gelen hiç kimseye dokunmayacağına yemin eder. Molla Fadime dua okur ve gunculus ortadan kaybolur (KK2).

Anlatılan bu olaylardan sonra Kemiksiz Mehmet'in ocağı alkarısı ocağı olur ve hanesinde bolluk bereket yaşanır. Alışık olunan el verme ritüellerinin dışında kuşak ya da mendil verilerek el verme işlemiyle ocaklık bir sonraki kuşağı devredilir. Ocağın eli bir sonraki kuşağı devredilirken ilk ocaklının eşyalarıyla birlikte verilmesi esastır. Eşyalar hangi kardeşe verilirse o kardeş ocaklı kabul edilir (KK2).

3.1.2.1. Alkarısı Ocağı Sağaltma Pratiğı

1967 yılında Değirmenli kasabasında doğan ve orada ikamet eden ortaokul mezunu kaynak şahıs Apdullah Teke, babasından el alarak günümüzde beşinci kuşak alkarısı ocağı olarak sağaltma pratiklerini uygulamaktadır. Kaynak şahıstan derlediğimiz bilgilere göre alkarısının uzaklaştırılması için ilk ocaklı olan Kemiksiz Mehmet Dede'den kalan bel kuşağı ve eşi Molla Fadime Nine'den kalan şal parçaları yeni doğum yapmış lohusa kadının odasına ya da evine koyulur. Bu olağanüstü varlığı uzak tuttuğına inanılan şal ve kuşak parçaları verilirken “*Sebeğ ocağıımızdan şifa Allah'tan*” denildiğı ve öyle teslim edildiğı söylenir. Lohusa kadının ve bebeğın kırkı çıkana kadar ocağın eşyaları orada kalır. Aynı anda ocağı birden fazla kişinin geldiğı durumlarda ilk ocaklıdan kalan eşyalar paylaştırılmaktadır (KK2).

3.1.3. Avsun Ocağı

Nazardan dolayı elde ve yüzde çıkan halk arasında ‘içi sulu patlak patlak kabarcıklı’ tarif edilen bir hastalıktır. Avsunla temriye arasında fark vardır. Temriye kuru ve kabuklu bir hastalık olarak bilinirken avsun, sulu ve kabarcıklı bir hastalık olarak açıklanmaktadır. Ocaklar kendilerine gelen kişilerdeki hastalıkların ayırt edilmesini bu şekilde yapmaktadırlar.

Burada avsun hastalığının sağaltımını yapan üç ocaklının her biri tedavilerinde üzerlik otundan yaralanarak üzerlik otunun nazara karşı koruyucu bir özelliğinin de olduğuna inanmaktadırlar. Bu inançtan dolayı insanlar kendilerinin ve sevdiklerinin kıyafetlerine üzerlik tohumu takmak suretiyle nazardan korunmayı yahut

uzaklaştırılmasını hedeflerler. “Üzerlik, muhtemelen söz konusu tedavi edici hususiyetlerinin göz önüne alınmasıyla, belki de halk tarafından tecrübe edilmesi sonucunda kötü ruhlardan arınma ve nazar tedavisinde başvurulmuş çarelerden biri olmuştur. İnsanların üzerlik tohumlarını elbiselerinde taşımaları ve tohumlarını kurumadan önce iplere dizerek hazırladıkları nazarlıkları duvara daha ziyade nazara gelmemek, kem göze uğramamak için başvurdukları tedbirlerdir. Üzerlik tütsülemek ise hem nazardan korunmak isteyen ve hem de kendisine nazar değmiş kimseler için kurtuluş çarelerinin en çok tercih edilenlerinden biri olarak görülmektedir. Genellikle üzerlik tek başına, bazen de çörek otu gibi başka maddelerle birlikte karışım halinde ateş üzerine atılır ve tütsü yapılır. Türk toplumunda ateşe tutma, yakma ve tütsüleme; ateş vasıtasıyla arınma yolu, başta nazar ile büyü olmak üzere birçok tehlikeye karşı çok eskiden beri bilinen bir halk uygulamasıdır.” (Emeksiz, 2012: 233-234). Yöreden edindiğimiz bilgiler doğrultusunda üzerliğe ek olarak nazardan başka bir kurtuluş çaresi olarak görülen tuz da kullanılmaktadır.

3.1.3.1. Avsun Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Bağlama kasabasında yaşayan 70 yaşındaki Süphan Çelik, ocaklık uygulamalarını annesi Şerife Gümüş'ten öğrenmiştir. O da kendi annesinden el alarak aile içindeki bilgi ve yetkilerin bir nesilden diğerine aktarılmasında köprü görevini üstlenmiştir. Ocaklı bu geleneksel sağaltma pratiklerini 48 yaşında el aldıktan sonra uygulamaya başlamıştır. Kaynak kişinin aktarımına göre bu ritüel, “Annem bana el verirken ‘Üç kez elim senin, verdim, aldın mı?’ diye sordu, ben de ‘Aldım’ dedim.” şeklinde gerçekleşmiştir. Böylece ocaklık silsilesinin devamındaki kişi olmuştur. Ayrıca her el almış kişinin sağaltma uygulamalarını yapmakla yükümlü olduğunu da vurgulamıştır. Halk hekimliği bağlamında uygulanan her bir sağaltma yöntemi yalnızca sağlık sorunlarını gidermek için değil ocaklık geleneğini yaşatmak ve sürdürmek için de önemlidir.

Ocaklı Süphan Çelik'ten avsun hastalığının tedavisi kapsamında şu bilgiler edinilmiştir:

Süphan Çelik doğadan topladığı üzerlik⁷ tohumunu ve karaağaç⁸ dalından hurma çekirdeği boyutunda kesilen parçanın ortasını delmek suretiyle yapılan se'yi,

⁷ Latince adı: Peganum harmala (Baytop, 1997: 273).

⁸ Latince adı: Ulmus' (Baytop, 1997: 153).

tuzu ve sarımsak kabuğunu yaktığı ateşte yanmaz bir tavanın içinde karıştırarak kavurur. Hastanın yüzünü tavanın üzerine yanmayacak şekilde yaklaştırarak hem çıkan kokuyu hem de dumanını solumasını sağlar. Bu işlem aralıklarla 10 dakika devam eder. Ocaklı tavayı eline alarak hastanın etrafında sağdan sola doğru tütüleyerek döner. Tütüleme sırasında Felak ve Nas surelerini okur. Ocaklı, zorda kalınmadığı takdirde akşam vakitlerinde sağaltma yapmadığı bilgisini de ekler (KK5).

Tütülemelerde kullanılan üzerlik otuyla ilgili yöre halkı arasında şöyle bir anlatı da mevcuttur: *“Bağlamadan Melendiz tarafına geçerken Göllü diye bir yer vardır. Orası intizarlı olduğu için üzerlik çıkmazmış. Peygamberimiz buradan her zaman kendini tütüleye tütüleye geçermiş. Yine bir gün buradan geçmek istemiş fakat kardan kıştan geçememiştir. “Yahu Melendiz aşın artmasın, işin bitmesin, kışın gitmesin demiştir” ve o günden sonra o bölgede üzerlik otu bitmez olmuştur.”* (KK5).

Ocaklı bu anlatmayla yaptığı sağaltma ritüeline kutsiyet kazandırmaya çalışmıştır.

3.1.3.2. Avsun Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde'nin merkezine bağlı Bağlama kasabasında yaşamakta olan 58 yaşındaki Cemile Erdoğan, geleneksel sağlık uygulamalarını annesi Nevze Gültekin'den ve kaynanası Fadime Erdoğan'dan öğrenmiştir. Ocaklı bu geleneği annesinden 25 yaşında, kaynanasından ise 38 yaşında el alarak devralmış ve uygulamaya başlamıştır. Bilgi aktarımı sırasında ocaklıdan el verme/ el alma ritüelinin şöyle yapıldığını öğreniyoruz. Kaynanası elindeki tesbihi üç kez okumuş ve her defasında *“Ocağımızın elini sana verdim, aldın mı?”* sorusunu kızına yöneltilmiş ve *“Aldım”* yanıtıyla avsun, çibık, temriye ve nazar hastalıklarına ait tüm bilgi ve yetkiyi devretmiştir. Annesi de eline tükürerek baktığı hastalıkların (dalak kesme, kurbağacık ve siğili) elini kendisine vermiştir. El almış bir ocaklının kendisine müracaat eden hastalara bu pratikleri uygulama zorunluluğu olduğunu da belirtmiştir. Ocaklı, el vererek üç çocuğuna da bu bilgi ve sorumluluğu devretmiştir. Bu husus, ocaklık geleneğinin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Her bir uygulamanın aktarımı, yalnızca bir tedavi yöntemi değil, aynı zamanda kültürel mirasın yaşatılması anlamına da gelmektedir.

Ocaklı Cemile Erdoğan, avsun ocağı sağaltma pratikleri hakkında aşağıdaki bilgileri vermiştir:

Tedaviler cuma günleri yapılır. Avsun hastalığı ile temriye hastalığı birbirlerine çok benzediği için temriye ocağına gidecek hastalarda bu ocağa gelmektedirler. Öncelikle hastanın ocaktan şifa bulup bulmayacağına karar verilir. Ardından kırlardan toplanan üzerlik otu yanmaz bir tavanın içinde ateşte kavrulur. Duman ve koku çıktıktan sonra hastalığın olduğu yer üzerliğin dumanıyla tütsülenir (KK6).

Cemile Erdoğan diğer avsun ocaklarından farklı olarak perhiz de uygulamaktadır. Hastanın yedi gün boyunca pilav, beyaz fasulye, domates yemesi ve demli çay içmesini yasaklanır.

3.1.4. Tatarca Ocağı

Tatarca hastalığı halk arasında küçük çocuklarda görülen sancı ve karın ağrısı şeklinde tanımlanan bir hastalıktır (KK14, KK18).

3.1.4.1. Tatarca Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Bağlama kasabasında yaşamakta olan 58 yaşındaki Nazlı Özcan, hastalıkları sağaltma yetisini annesi Nimet Öztürk'ten el alma yoluyla edinmiştir. Bu ritüel esnasında ocaklının annesi üç kez “*Elimi sana verdim, aldın mı?*” sorusunu yöneltmiştir. Nazlı Özcan, üç kez “*Kabul ettim.*” yanıtını vererek, ocağın hamiliğini üstlenmiştir. Ocaklının annesi Nimet Öztürk ise bu yöntemleri kendi annesinden el alarak devralmış ve kuşaklar arasında kültür taşıyıcılığı yapmıştır. Ocaklı bu iyi etme pratiklerini 35 yaşından itibaren uygulamaktadır. Ayrıca el almış bir ocaklının kendisine müracaat eden tüm hastalara tedavi uygulamakla yükümlü olduğu bir iyileştirme sorumluluğunun olduğuna da dikkat çekmektedir (KK13).

Ocaklı Nazlı Özcan, Tatarca Ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Genellikle çocuklarda görülen bir hastalıktır. Az da olsa yetişkinlerde de olur. Hastanın ilk olarak belinden yukarısı çıkarılır ve sırt üstü yatırılır. Sağdan sola doğru üzerinden dua okunur şekilde yedi kez atlanır (KK13).

3.1.5. Temre Ocağı

Temre hastalığı kendini özellikle elde, yüzde ve vücudun çeşitli yerlerinde kuruluk ve kızarıklık olarak gösterir. Kaşındığı takdirde deri kavlar, kanar ve dağılır (KK6).

3.1.5.1. Temre Ocağı Sağaltma Pratiği

Kaynak kişi Cemile Erdoğan'dan Temre Ocağı sağaltma pratikleri hakkında derlediğimiz bilgiler aşağıda verilmiştir.

Hastalığın görülme sebebi kaynak kişi tarafından nazar olarak ifade edilir. Uygulanan sağaltma işlemini cuma günleri yaptığını belirten ocaklı, doğadan topladığı üzerlik otunun tohumlarını tuz ile beraber tavada yakar. Çıkan dumanı hastanın soluması sağlanır. Bu tütsüleme uygulaması sırasında Felak ve Nas surelerini okur. Beş dakika süren tütsüleme işleminin ardından temrenin görüldüğü bölgeye üzerlik otunun sapları ile temsili bir kesme işlemi (parpılama) yapılır. Hastalığın tekrarından kaçınmak ve nazardan korunmak için karaağaç dalından hurma çekirdeği boyutunda kesilen parçanın ortasını delmek suretiyle yapılan se'yi hastaya verir. Bu se'yi görünmez bir yere iğne ile takmasını ister. Üç günün sonunda hastalığın geçtiği geri dönüşünü hastalardan aldığını da ekler (KK 6).

3.2. Parpılama Yoluyla Sağaltma Yapan Ocaklar

3.2.1 Çıpma Ocağı

Kaynak kişilerin aktarımına göre çıpma hastalığının sebebi nazardır. Nazar olan kişide fiziksel ve ruhsal etkiler meydana gelir. Nazardan kaynaklı fiziksel belirtilerin ortaya çıktığı yerlerden birisi gözlerdir. Nazar olan kişinin kirpiklerinde dökülmeler yaşanır, göz kapakları sürekli çapaklanır ve gözlerini açmakta zorlanır. Yöre halkı bu belirtilerin görüldüğü kişilerin çıpma olduğu kanaatine varır ve bu hastalığa sahip olanlar tedavisinin yapıldığı ocağa başvurur.

3.2.1.1. Çıpma Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Nazlı Özcan'dan çıpma ocağı sağaltma pratikleri hakkında edindiğimiz bilgiler şöyledir:

Hasta ekmek tahtasının üzerine yüzüstü yatırılır. Ekmek açmak için kullanılan oklava tüpte hafifçe ısıtılır. Bilinen dualar okunurken oklava ile hastanın gözüne yedi

defa basılıp çekilir. Bu uygulama art arda üç gün boyunca ikindi vaktinde tekrar edilir. Üç günün sonunda hastalığın geçtiği belirtilir (KK 13).

3.2.2. Dalak Kesme Ocağı

Yöre halkınca dalak hastalığının belirtileri karın şişmesi, dalağın ağrması ve iştahsızlıktır. Bu hastalık yakalanan kişinin sürekli ağlaması şeklinde zuhur eder.

3.2.2.1. Dalak Kesme Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Cemile Erdoğan'dan edindiğimiz dalak kesme ocağı sağaltma pratikleri şöyledir:

Gelen hasta erkekse belden yukarısı çıkarılır. Eğer hasta kadınsa sadece sırtı açılır ve düz bir zemine yüzüstü yatırılır. Jiletle dalağın olduğu kısma *“Benim elim değil, Fadime anamın eli, benim elim değil dalak kesenlerin eli.”* denilerek üç çizik atılır. Çizik, jilet vücuda ya değer ya değmez şekilde, hafifçe atılır. Kesilen yerlerden kara kan akar. Kanın rengi normale dönene dek akması beklenir. Kan normal rengine döndükten sonra çizilen yerlere pamuk basılır. Bu uygulamadan sonra üç güne kalmaz hastanın karın şişliği ve dalağındaki sancı geçmektedir (KK 6).

3.2.3 Kurbağacık Ocağı

“Kurbağacık hastalığının halk arasında “kapalı, açık, kuru kurbağacık, sulu, uyuşuk, hareketsiz” gibi birçok sınıflandırması mevcuttur. Kurbağacık hastalığı, iki yaşına gelmemiş çocuklarda görülmektedir. Bebeklerin başında bulunan bingıldak adı verilen bölgenin hala yumuşak şekilde kalması kurbağacık belirtisinin olduğunun göstergesidir.” (Gündüz, 1988: 129). Kurbağacık hastalığının görüldüğü çocuklarda kafasının yan tarafındaki damarlarda çatlamalar ve şişlikler meydana gelir. Bu şişlikler halk arasında boynuz olarak tarif edilir. Kurbağacık hastalığına yakalanan çocukların kafalarının vücutlarına oranla daha büyük olduğu belirtilir (KK19).

Niğde’de üç kurbağacık ocağı tespit edilmiştir.

3.2.3.1. Kurbağacık Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde'nin merkeze bağlı Bağlama kasabasında yaşayan 55 yaşındaki Nigar Erdoğan, geleneksel sağlık uygulamalarını babasından el alarak devralmıştır. Ocak olmanın ilk aşaması olan el alma ritüeli babasının üç kez *“Elim senin, verdim, aldın mı?”* şeklindeki sorusuyla başlamış ve kaynak kişinin *“Aldım.”* yanıtını vermesiyle son bulmuştur. Bu ritüel ile geleneksel sağaltma kurumu olan ocağın devamlılığı

sağlanmış ve Nigar Erdoğan'da bu zincirin bir parçası olmuştur. Babası da annesi Hatice Akkuş'tan el alarak bu mirasın taşıyıcısı olmuştur. Silsilenin başlangıç hikâyesi ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Nigar Erdoğan, on beş yaşındayken el almasına rağmen babası hayattayken sağaltım yapmamıştır. Ocaklı kişi olarak kendisine müracaat eden hastalara öğrendiği pratikleri uygulama zorunluluğu olduğunu da söylemiştir. El almış bir ocaklının bilgi ve deneyimlerini aktarması geleneksel sağlık uygulamalarının sürekliliği açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Ocaklı Nigar Erdoğan, kurbağacık ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

“Kafasının üstü çöküp yanları boynuzlanan” şeklinde tabir olunan çocuklar kurbağacık ocağına getirilir. Ocaklı elini çocuğun bingılдаğının (kafanın tepe noktası) olduğu yere koyar. Eli sıçrar hareketlerle kurbağa benzeri bir şekil alır ise hastanın doğru ocağına getirildiği anlaşılır. Sağaltımı daha pratik yapabilmek için çocuğun saçları jilet yardımıyla kazınır. Bingılдаğının olduğu yerden kan çıkacak şekilde birkaç jilet çizilği atılır. Ardından bir adet kuru soğan ezilerek jilet ile çizilen bölgeye *“El benden şifa senden, el benim değil Fatma anamızın eli, el benim değil Ayşe anamızın eli, el benim değil Hatice anamızın eli. Hatice anamızın yüzü suyu hürmetine, Ayşe anamızın yüzü suyu hürmetine, Fatma anamızın yüzü suyu hürmetine rabbim sen şifa ver.”* diyerek sürülür. Soğanın sürüldüğü yerlere peçete veya pamuk sarılarak çocuğun yedi gün boyunca duş alması yasaklanır. Yedinci günün sonunda sargı çıkartılır (KK 19).

3.2.3.2. Kurbağacık Ocağı Sağaltma Pratiğı

Ocaklı Cemile Erdoğan, Kurbağacık Ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Ocağı gelen çocukların öncelikle kafası kazınır. Jilet yardımıyla hastanın kafasına üç tane çizik atılır. Ardından çiğ yumurta ile pul biber karıştırılarak bir karışım elde edilir. Pul biber ile yumurtanın karıştırılmasıyla elde edilen karışım çizilen bölgeye sürülür ve üzeri bir bez ya da yazma ile sarılır. Üç gün boyunca karışım kafada kalır. Bu süreçte o bölgeye su değmemelidir. Üç günün sonun da kafanın yanlarındaki şişlikler inerek normal bir hal alır (KK 6).

3.2.3.3. Kurbağacık Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde'nin Çamardı İlçesi'ne bağlı Orhaniye (Çerkezköy) köyünde yaşayan 43 yaşındaki Bekir Çelebi, geleneksel sağaltma pratiklerini annesi Hatice Çelebi'den öğrenmiştir. Annesi, el verme ritüelini gerçekleştirirken üç kez “*Elim senin, verdim, aldın mı?*” şeklindeki soruyu yöneltmiştir. Bekir Çelebi, “*Aldım.*” yanıtını vererek, bu geleneği devam ettirme yetkisi kazanmıştır. El alma ritüeli ocaklıya, kendisine başvuran hastalara bu pratikleri uygulama zorunluluğu getirmiştir. Gelen hastalara bakılmadığı takdirde ocaklının iyileştirici özelliklerinin kaybolacağına inanılmaktadır (KK20).

Ocaklı Bekir Çelebi, Kurbağacık Ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Kurbağacık hastalığı olan çocuğun öncelikle kafası tıraşlanır. Daha sonra hastalık olan bölge jilette çizilir. Çiğ yumurta sarısı ile rendelenmiş katı sabun karıştırılır ve bir merhem elde edilir. Bu merhem jiletlenen bölgeye sürülür. Üzerine takvim yaprağı örtülerek kapatılır. Bir hafta sonra hastalığın geçip geçmediği kontrol edilir (KK 20).

3.2.4. Kutnu Ocağı

3.2.4.1. Kutnu Ocağı Sağaltma Pratiği

Çiftlik ilçesinin Kula köyünde yaşayan 77 yaşındaki ev hanımı Yavze Adıyaman, geleneksel sağlık pratiklerini uygulayan bir ocaklıdır. Baktığı hastalıkların elini, oğlunun evine ziyarete gittiğinde oradaki bir komşudan para ve peynir karşılığında almıştır. Bu süreçte, tedavi yöntemlerini tam anlamak, öğrenmek ve ustalaşmak için el aldığı komşu teyzenin çıraklığını yapmış ve 45 yaşından itibaren bu geleneksel pratikleri uygulamaya başlamıştır.

Geleneksel el verme ritüeli, ocaklık sisteminde oldukça önemli bir yer tutar. Kaynak kişinin aktarımına göre, el verme ritüeli sırasında el alan kişinin işaret parmağı tutulur ve üç kez “*Verdim, aldın mı?*” sorusu sorulur. Alan kişi üç kez “*Aldım.*” yanıtını verir. Bu ritüel, diğer ocaklardan biraz farklıdır çünkü el verme işlemi, parmak hesabına göre yapılır. Her parmak yalnızca bir kişiye verilebilir. Parmağın birini alan kişi, verenin baktığı tüm hastalıklara bakma yetkisini kazanmış kabul edilir. Toplamda on kişiye el verme hakkı bulunan ocaklı, şu ana kadar yalnızca bir torununa ve derleme sırasında bana el vermiştir. El verme sürecinde asıl kaide, el

alan kişinin istekli ve yetenekli olmasıdır. Ocaklının tedavi ettiği hastalıklar arasında kutnu, yanık, temriye ve nazar hastalığı bulunmaktadır. Kaynak kişinin aktarımına göre el almış bir ocaklı, kendisine başvuran hastalara bu pratikleri uygulama zorunluluğu taşımaktadır (KK22).

Yavze Adıyaman'ın ocaklı olma hikâyesi şu şekildedir:

“Oğlum Ağaçyaşar köyünde kahve çalıştırırken onun yanına gitmiştim. Oğlumun evinde otururken pencereden dışarıya bakıyordum. Oğlumun komşusunun evinin önüne durmadan patates, soğan yüklü kamyonlar gelip gidiyordu. Çıkıp yaşlı teyzeye sordum. Senin kapının önüne niye durmadan araba gelip gidiyor diye. Yaşlı teyzede benim okuyup üflediğim araba kaza bela yapmaz dedi. Üç tane kızının olduğunu onlara da tek bir tırnağını vermeyeceğini, bildiklerinin de kendisiyle mezara götüreceğini söyledi. Kızları adını bile anmadıkları için onlara kızmıştı. Ben de bildiklerini bana anlat teyze dedim. Teyze “Seni sevdim Yavze, namaz kılar mısın?” dedi. Ben de kılarım dedim. İşaret parmağımı avcunun içine alıp içinden okuduktan sonra tüm elimi sana verdim, bende yedi tane el var yedisi de senin dedi. Teyzeye o zamanın parasıyla beş yüz lira parayla bir patlakta (çömlek) peynir verip helalliğini aldım.” (KK 22).

Ocaklının sağaltma pratiği şu şekildedir:

“Hastalığın olduğu yere 10 Gulhü, 3 Allahüla, Lilaftı, Tebbet, Elemtere, Elham okur bir demir parçasıyla parpılarım. Parpıladıktan sonra içerden bir bardağın yarım suyunu ben içerim, yarım suyunu hastaya içiririm. Hastalık çabuk geçsin diye bozuk para bırakırlar. Üç günden tez iyileşirler.” (KK22).

3.2.5. Nazar Ocağı

“Türk halk kültüründe nazar inancı, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuzluk bir etkinin meydana gelmesi anlamı taşır.” (Artun, 2019: 361-362).

Yörede sıkıntı, gerginlik, baş ve mide ağrısı, kirpiklerin top top olması ve nazar değdiği düşünülen kişinin sürekli esnemesi nazar belirtisi olarak görülür.

Halk kültürüne göre mavi gibi açık renkli gözlere sahip olan insanların nazar etme gücünün çok olduğuna inanılır. Bu bağlamda nazara uğramaya yol açan çeşitli hadiseler bulunmaktadır. Çobanoğlu buna göre nazara uğramaya en uygun kimseler güzellikleri ve hünerleri ile herkesin hayranlığını kazanmış kişilerle birlikte özellikle

çocuklardır. Zayıf varlıklar olarak kabul edilen çocuklar nazardan kolayca etkilenirler (Çobanoğlu, 2021: 209). Özellikle İslam ülkelerinde yaygın olan nazar inancı her türlü canlı ve cansız varlığı tehdit eden öldürücü bir güçtür (Örnek, 2016: 232-233).

Halk arasında nazardan korunmak veya nazarın uzaklaştırılması için birçok yönetime başvurulmuştur. Bu kapsamda Niğde’de iki nazar ocağı tespit edilmiştir.

3.2.5.1. Nazar Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Yavze Adıyaman, nazar ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Ocaklı göz değdiği düşünülen kimseye bildiği tüm duaları okur. Bu esnada bir demir parçası ile hasta sağ omzundan sol omzuna doğru temsili bir pratikle kesilir (parpılanır). Duanın sonunda ocaklı kişi *“El benden sebep Allahtan. El benim değil, Hacer validemizin eli. Dağları tutarım, kuşları tutarım, gözü olanın gözünü oyarım. Peygamber Efendimizin nefesi, Hz. Ali efendimizin gücü kuvveti, Allah’ım kazadan beladan esirge ya rabbim tü tü tü... Dağları tutarım kuşları tutarım gözü olanın gözünü oyarım. Erkek söylediyse erkeğe kadın söylediyse kadına, tü tü tü...”* diyerek ocağın suyundan önce kendisi sonra da hasta içer. Ardından bu su ile hastanın eli yüzü yıkanır. Böylece nazar geçmiş olacağına inanılır. Ocaklı, nazarın etkisinin az veya çok olduğunu kişinin ritüel esnasında çok veya az esnemesinden anladığını belirtir (KK 22).

3.2.5.2. Nazar Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Yıldıztepe kasabasında yaşamakta olan 68 yaşındaki ocaklı Kezban Yılmaz, uyguladığı sağaltma pratiklerini kaynanası Fatma Yılmaz’dan el alarak öğrenmiştir. Fatma Yılmaz ise yine kaynanası Havva Yılmaz’dan el alma yoluyla öğrenmiştir. Kaynak kişi bu iyi etme pratiklerini 30 yaşından itibaren uyguladığını söylemektedir. Aktarımına göre el alırken kaynanası elini eline sürüp üç kez *“Benim elim değil Havva anamızın eli. Verdim, aldın mı?”* demiştir. Kaynak kişi *“Aldım.”* yanıtını vererek ocaklı olma silsilesinin devamındaki kişi olmuştur. Kezban Yılmaz el alındıktan sonra nazar hastalığının sağaltımını yapmaya başlamıştır. Ocaklı sağaltma sırasında hastayı bıçakla çenttiği (parpılama) için kendisine çentici⁹

⁹ Vücudun ağrıyan yerine eliyle veya elindeki nesneyle hafif darbeler vurarak, ağrıyan yeri kesici bir aletle keserek ya da keser gibi yaparak rahatsızlığı tedavi eden kişi, ocak (Tek, 2024: 28).

dendiğini söylemektedir. El almış bir ocaklının kendisine müracaat eden hastalara bu pratikleri uygulama zorunluluğu olduğunu da eklemektedir.

Ocaklı Kezban Yılmaz, nazar ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları anlatmıştır:

Nazar değdiği düşünülen kimse hastalanır, halsizleşir, takati, gücü azalır. Gelen hastaları yanına oturarak Felak ve Nas sureleri okur. Evinden getirdiği bıçakla hastanın başını, omuzlarını ve kollarını çenter (keser). Çentme sırasında 3 kere “Tü tü tü!” diyerek tükürmektedir. Bu uygulamanın ardından gün içerisinde nazar geçmektedir (KK 23).

3.2.6. Sandal Ocağı

Yöre halkı nazar sebebiyle yüzde ve ellerde oluşan iri ve mor şişliklere sandal hastalığı adını verir.

3.2.6.1. Sandal Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Nazlı Özcan, sandal ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Hastanın yüzünde oluşan şişlik ve morlukları geçirmek için yüzüne üzüm pekmezi ya da zeytin yağı sürülür. Ardından morlukların üzeri pazen ya da tülbent gibi bir örtüyle örtülür. Küçük tüpte kendir¹⁰ tohumu ısıtılır. Isıtılan kendir tohumu yüzü yakmayacak kadar soğutulduktan sonra pazenin üstünden yüze basılır. Şişlik ve morluklar tedavinin sonrasındaki üç gün içerisinde iner (KK 13).

3.2.7. Sarılık (İneme) Ocağı

“Halk arasında korkudan meydana geldiğine inanılan sarılık derinin ve göz akının sararması yani sarı renge bürünmesi sebebiyle bu adla anılmaktadır. Divân-ı Lugat-it Türk'te sarılık hastalığı, “sarığ kezik, sarılık hastası “sarılgı” olarak isimlendirilmekte, kezik ise, insanı titreten sıtma olarak tarif edilmektedir.” (Sever, 2001: 203). Yeni doğmuş bebeklerde de görülen bu hastalığın geçmesi için bebeklerin yüzüne sarı yazma örtülür. “Tabiattaki eşya ile evren arasında gizli bir sempati bağı mevcuttur düşüncesine dayanılarak bir şeyin anlamını araştırmak, anlamak, onun neye benzediğini tespit etmekle mümkün olur. Çünkü Tanrı, tabiattaki her şeyi kendi iç özelliğini aksettirecek şekilde biçimlendirmiştir. Bir başka deyişle tabiat, yarattığı

¹⁰ Latince adı: Cannabis sativa (Baytop, 1997: 170).

her şeyi onda gizlemek istediği niteliklerin görüntüsüyle biçimlendirir. Bunun sonucunda da tedavi sanatında “Similia, similibus curantur” (bir şey benzeriyle tedavi edilir) prensibi ortaya atılmış ve birçok hastalık, insan vücudunun belirli bölgelerine ve hastalıkların deri belirtilerine benzeyen canlı cansız maddelerle tedavi edilmeye başlanmıştır. Mesela vücudun derisini sarı renge boyadığından dolayı sarılıkta, tabiatla sarı renk süt veren kırlangıç otu (*Chelidonium türleri*), leblebi, limon gibi bitkiler, altın gibi madenler, haraza, idrar gibi hayvanî ürünler kullanılmıştır.” (Bayat, 1987: 60). Yörede hastalığın sağaltılmasında kullanılan iyi edici unsurlar arasında sarı renk de tercih edilmiştir.

“Halk tıbbında hastalık, hastalığın belirtilerine, vücutta yaptığı değişikliğe göre değerlendirilmektedir. Yani, hastalığın belirtisi ne ise, halk tarafından ona göre bir isim bulunur. Sarılık hastalığı da böyledir. Derinin sararması, gözünün sararması, kısacası “sarı olma” dolayısıyla hastalığın sarılık olarak isimlendirilmesine sebep olmuştur.” (Sever, 2001: 203). Türk halk kültüründe sarı renk solgunluğu, hastalığı, tabiatın ömrün güz dönemini temsil eder.

3.2.7.1. Sarılık (İneme) Ocağı Sağaltma Pratiği

Hakkında kurbağacık ocağı bölümünde geniş bilgi verdiğimiz kaynak şahıs Nigar Erdoğan, sarılık ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Hasta oturur vaziyetteyken kulak arkalarına jiletle çizikler atılır. Bu esnada ocaklı kişi üç İhlas ve bir Fatıha surelerini okur. Eğer sarılık hastanın dudağında tespit edilmiş ise dilin ve dudağın altı jilet ile çizilir. Dudaktaki sarılık az ise bir diş sarımsak tuza batırılarak dudağa sürülür. Ardından “El benden şifa senden, el benim değil Fatma anamızın eli, el benim değil Ayşe anamızın eli, el benim değil Hatice anamızın eli. Hatice anamızın yüzü suyu hürmetine, Ayşe anamızın yüzü suyu hürmetine, Fatma anamızın yüzü suyu hürmetine rabbim sen şifa ver” denilerek tedavi sonlandırılır. Bu tedaviden sonraki üç gün içerisinde sarılık geçtiği kaynak şahıs tarafından ifade edilmiştir (KK 19).

3.2.7.2. Sarılık (İneme) Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Bağlama kasabasında yaşamakta olan 73 yaşındaki Şerafettin Bayram yaptığı iyi etme uygulamalarını annesi Hatice Bayram’dan öğrenmiştir. 45 yaşından itibaren ocaklık uygulamalarını yerine getiren Bayram’ın aktarımına göre annesi “Elim senin, verdim, aldın mı?” şeklinde bir soru yöneltmiş,

kendisi de “Aldım.” yanıtını vererek ocaklı olma silsilesinin devamındaki kişi olmuştur. Arpacık, siğil, nazar ve sarılık hastalığının sağaltımını yaparak kendisine müracaat eden her hastaya bu pratikleri uygulamanın zorunluluğunu dile getirmiştir.

Ocaklı Şerafettin Bayram, sarılık ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları anlatmıştır:

Hastanın sarılığı az ise dil altına jiletle çizik atılarak vücuttaki sarılık dışarı atılır. Sarılık çoksa bu işleme ek olarak hastadan on beş tane nohutu, on beş tane kayısı kurusunu ve bir tane kırılmamış kabuklu yumurtayı bir sürahinin içine koyup üzerine iki limonun suyunu sıkması istenir. Sürahi pencere kenarına bırakılarak sabaha kadar yıldız altında beklemesi yani ‘yıldızlanması’ istenir. Akşamdan sabaha kadar pencerede bekletilen karışım yedi gün boyunca her sabah aç karnına içilir. Bir haftanın sonunda hastalığın geçtiği söylenir (KK 3).

“Sarılık tedavisinde bıçak, jilet vb. demir unsurlarının kullanılması eski Türk inançlarıyla bağdaşmaktadır. Al karısının şerrinden korunmada, nazarın etkisini gidermek üzere kurşunun eritilerek suya dökülmesinde ve yukarıda sarılık tedavisinde şişin/demirin kullanılması, tuzun ateşe atılması, madenin (demir, kurşun), ateşin koruyuculuğu ve şer güçleri korkutmada veya savuşturmada kullanılması, Türklerdeki maden ve ateş kültleriyle ilgilidir.” (Sever, 2001: 204).

3.2.8. Tatarca Ocağı

3.2.8.1. Tatarca Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Bağlama kasabasında yaşayan 59 yaşındaki Yeter Erdoğan’ın okuma-yazması yoktur. Sağaltımını yaptığı hastalıkların elini kaynanası Arzu Erdoğan’dan almıştır. O da kendi kaynanasından el alarak aile içerisindeki silsileyi devam ettirmişlerdir. Yeter Erdoğan, 29 yaşında ocaklık pratiklerini uygulamaya başlamıştır. Kaynanası el verirken “Benim elim senin olsun.”, “Ocağımıza gelenleri boş çevirme!” şeklinde telkinlerde bulunmuştur. Ocaklık geleneğine göre el almış bir ocaklı, ocağına gelen hastalara bakmakla yükümlüdür. Kaynak kişi de bunun bilincinde hareket ederek gelenleri tanrı misafiri olarak görmekte ve ilgilenmektedir. Henüz kimseye el vermediğini ancak kaynanasının vasiyetini yerine getirmek için kızlarından birine ilerleyen zamanlarda el vereceğini belirtmektedir.

Ocaklı Yeter Erdoğan, tatarca ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Hasta oturtularak belden yukarısındaki kıyafetleri çıkarılır. Karnı ve beli İhlas, Fatiha, Felak ve Nas sureleri okunarak bıçakla kesilir (parpılanır). Ocaklıya hasta yakını tarafından üç kez “*Ne kesiyorsun?*” sorusu sorulur. Ocaklı üç kez “*Tatarca kesiyorum.*” yanıtını verir. Tatarca hastalığına yakalanan kişiye ocaklının evinden bir bardak su içirilir. (KK 7).

3.2.9. Temre Ocağı

3.2.9.1. Temre Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Kömürcü köyünde yaşamakta olan 75 yaşındaki Temre ocağı Ziya Dündaş uyguladığı bu pratikleri babasından el alarak öğrenmiştir. Babası da kendi babasından el almıştır. Ocaklı bu iyi etme pratiklerini 45 yaşından itibaren uygulamaktadır. Kaynak kişinin aktarımına göre el alırken babası 3 kez “*Elim senin, verdim, aldın mı?*” diye sormuştur. “*Aldım.*” yanıtını veren Ziya Dündaş ocaklı olma silsilesinin devamındaki kişi olmuştur. Ayrıca ocaklı el almış bir kişinin kendisine müracaat eden hastalara bu pratikleri uygulama zorunluluğu olduğunu da eklemiştir.

Ocaklı Ziya Dündaş, Temre Ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

“*Sağaltma çarşamba günleri yapılmaktadır. Hastalığın olduğu yeri mürekkepli kalemle çizerek Felak ve Nas okurum. Çizilen yeri bıçakla keser, tükürürüm. Eğer ki bir haftanın sonunda temre geçmezse hasta sonraki çarşamba yine gelir.*” (KK30).

Sağaltımda bahsi geçen kesme işlemi temsili bir pratiktir. Ocaklı burada parpılama yöntemini kullanmıştır.

3.2.9.2. Temre Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Süphan Çelik’ten Temre ocağı sağaltma pratikleri kapsamında edindiğimiz bilgiler şunlardır:

Kaynak kişi İhlas, Fatiha, Felak ve Ayetel Kürsi surelerini okuyup “*Benim elim değil Fadime anamızın eli*” diyerek bıçakla 3 kez temrenin olduğu bölgeye parpılama işlemi uygular. Hastanın bir hafta soğan, sarımsak, acı, bulgur yemesi yasaklanır. Kaynak kişi hastalığın geçmesi için ocağa inanılarak gelmesi gerektiğini

aksi taktirde iyileşmenin olmayacağını belirtir. Bu uygulamayı zorda kalmadıkça akşam saatlerinde yapmadığını da belirtmektedir (KK5).

3.2.10. Yılandık Ocağı

Yöre halkı tarafından yapılan “yılandık hastalığı” tanımını vücudun çeşitli yerlerinde beliren ağrı ve kasılmalar şeklindedir. Ayrıca hastalığın vücudun herhangi bir noktasında sabit kalmayarak yılanın kıvrılır hareketlerini taklit ettiği düşüncesiyle bu ismi aldığını da belirtirler (KK13). Yılandık ocağı bu ağrı ve kasılmaların tedavi edildiği ocağa denir.

Anadolu’da birçok hastalıktan korunmak, hastalığın önlenmesi ve sağaltılmasında yani şifalanmak için kullanılan taşlar yılandık hastalığının tedavisinde de karşımıza çıkmaktadır. *“Şaban Şifâi’nin yazmasında şifa için kullanılan taşlar yanında, (Tefeül) maksadıyla taşlardan bahsettiğini görüyoruz. Bazı taşların kimyevi etkisinden faydalandığı anlaşıyor ve onların panzehir oluşundan bahsediliyor. Bu gibi taşlara bile vakit vakit (Hacer-i Şerif) de denildiği zikrediliyor. Bir kimsenin taş panzehri boynuna veya bir yerine bağlasa, bu taşın yılan, akrep v. b. sokmasını karşıladığı, akrebin kuyruğuna bu taşı dokundursalar, sokmaktan vazgeçiyor, deniliyor. Hatta yılanları bile öldüren taşlardan bahsediliyor. Bu panzehrin madeni ve hayvani sarı renkli yumuşak bir taş olduğu anlatılıyor. Bu panzehrin madeni olanların Arap memleketlerinde ve Musul şehri çevresinde bulunduğu-Irak Türkleri tarafında-, hayvani olanının, Araplar arasında ve Türkçe dağ keçisi denilen geyiğin ciğerinde bulunduğu, halk arasında yılandık taşı denilen taşların çoğunun beyaz renkli olduğu ve dağ keçilerinin midesinde bulunduğu, hayvan küçükse taşın da küçük olduğu yazılıyor.”* (Tanyu, 1968: 72).

Ayrıca Eliade’ye göre taş gökteki güç ve canlılıkla dolu olduğu için hastalıkları iyi edecek büyülü enerjiye sahiptir (Eliade, 2002: 75).

3.2.10.1. Yılandık Ocağı Sağaltma Pratiği

Şu an da 48 yaşında olan kaynak kişi Sende Gül Torun, Çiftlik ilçesine bağlı Kula köyünde ikamet etmektedir. Eşinin annesi Cevriye Torun’dan el aldığını söyleyen ocaklı, yılandık hastalığı satma pratiklerini altı yıldır uygulamaktadır. Sende Gül Torun kaynanası hayatta iken tedavi yapmamıştır. Cevriye Torun ise kendi eşinin annesi Halime Torun’dan el almıştır. Kaynak kişi, Halime Torun’un ocaklı olma hikâyesini şu şekilde aktarmıştır:

“Annemin işaret parmağında bir sızı oluşur ve kemiği teper¹¹. Tavsiye ile Aksaray taraflarındaki “Karaveren” köyüne gider. Kareveren köyündeki ocaklı tarafından tepen kemik kesilir ve yakılır. Yanan kemiğin külünü yalatırlar, iyileşir. Bundan sonra “Yılcık Ocağı” olur.” (KK32).

Kaynak kişi Sende Gül Torun ‘Yılcık Ocağı’ tedavisi hakkında şunları aktarmıştır:

Hastalar sırt üstü yatırılır ve üzerlerine namazlık (seccade) örtülür. Sızının olduğu bölgeye Felak Suresi, Nas Suresi, Kunut Duaları ve Ayetel Kürsi okunur, ardından ağrıyan bölge bıçakla kesilir (parpılanır). Uygulama hastanın ocaklıya demir para vermesi ile son bulur. Hastalık bir haftaya kadar iyileşir (KK32).

3.2.11. Güncü Kurtlu Ocağı

Hastalığın meydana çıkma sebebi stres ve nazara bağlanmaktadır. İri, kırmızı ve sulu kabarcıklar şeklinde beliren hastalık vücudun her yerinde görülebilir. Güncü kurtlu hastalığı kaşınması halinde kanayarak yaraya dönüşür ve tedavi edilmediği takdirde tüm vücudu kaplar (KK40).

3.2.11.1. Güncü Kurtlu Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Dikilitaş kasabasında yaşayan 55 yaşındaki Murat Şenel, uyguladığı pratiği babası Canip Şenel’den öğrenmiştir. Babasından el alarak kendisi de kızına el veren ocaklı, ritüel için kan bağına gerek olduğunu belirtmektedir. Aile içindeki herkesin sağaltma pratiklerini uygulayabileceğini fakat el almış kişinin tedavisinin daha tesirli olacağını da aktarmıştır. Kaynak kişiye göre her ocaklının yalnızca bir kişiye el verme yetkisi bulunur. Ocaklının aktarımına göre babası el verirken sağ elinin şahadet parmağını kendisinin sağ eliyle tutmasını istemiş ve üç kez *“Ocağımızın eli senin olsun.”* diyerek şifacılık yetisini oğluna devretmiştir. Ocaklı kişi ancak babasının vefatından sonra gelen hastaları tedavi edebilmiştir (KK40).

Murat Şenel, güncü kurtlu ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları anlatmıştır:

Bölgeden temin edilen güncü kurtlu otuyla hastalığın olduğu bölge Ayetel Kürsi, Felak, Nas ve Elham sureleri okunarak parpılanır. Ardından güncü kurtlu otu

¹¹ Derinin çürümesiyle kemiğin görünür hale gelmesi.

hastaya verilir. Otun bir hafta boyunca her sabah kaynatılıp aç karına içilmesi ve aynı su ile duş alınması istenir. Bir haftanın sonunda hastalığın geçtiği belirtilir (KK40).

3.2.12. Dilecek Ocağı

Bazı sesleri tam çıkartamayan ve kelimeleri tam söyleyemeyen çocukların götürüldüğü ocaktır. Bu tür rahatsızlıklara “dilecek” denmektedir (KK42).

3.2.12.1. Dilecek Ocağı Sağaltma Pratiği

Çiftlik merkezde yaşayan 51 yaşındaki Huriye Güzel, uyguladığı iyi etme pratiklerini annesinden görerek öğrenmiştir. Uzun yıllar annesinin çıraklığını yaptıktan sonra annesinin el vermesiyle ocaklı olmuştur. Annesi elini verirken üç kez *“Benim elim değil Fadime anamızın eli, benim elim değil ocağımızın eli. Ocağımızın elini sana verdim. Kabul ediyor musun?”* sorusunu sormuştur. *“Aldım”* yanıtını veren kaynak kişi ocağın bir sonraki temsilcisi olmuştur. Silsilenin devamı için el yalnızca aile içerisinde kimselere verilmektedir. Ocaklı tedavi etme uygulamalarını maddi bir beklenti içerisinde olmadan, sadece Allah rızası için yaptığını belirtmektedir (KK42).

Huriye Güzel’den dilecek ocağı sağaltma pratikleri hakkında edindiğimiz bilgiler şöyledir:

Tedavinin uygulaması cuma günleri yapılmaktadır. Ocaklı bildiği duaları okuyarak jilet yardımıyla dil ile etin birleştiği yere küçük bir kesik atar. Bu pratikle çocuğun dilini çözmek hedeflenir (KK42).

3.3. Dinsel Yolla Sağaltma Yapan Ocaklar

3.3.1. Avsun Ocağı

3.3.1.1. Avsun Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Yeter Erdoğan’dan derlediğimiz avsun ocağı sağaltma pratikleri şunlardır:

Ocaklı, sağaltımları kaynanasının çarşamba günleri yaptığına değinerek kendisinin gelenleri mağdur etmemek için haftanın her günü yaptığını lakin çarşamba günleri yapılan tedavinin daha etkili olduğunu belirtmektedir. Gelen hastaları evinin içinde ya da bahçesinde misafir ettikten sonra abdest tazeleyerek yedi kez Felak, yedi kez Nas, yedi kez Ayetel Kürsi ve bir kez Fatiha surelerini okur ve hastalığın olduğu bölgeye üfler. Hasta kişiden ocağın suyuyla elini yüzünü yıkaması ve bir bardak

içmesi istenir. Bu uygulamaların ardından yedi gün içerisinde hastalığın söndüğünü belirtmektedir (KK7).

3.3.2. Kutnu Ocağı

3.3.2.1. Kutnu Ocağı Sağaltma Pratiği

Çiftlik ilçesine bağlı Kula köyünde yaşayan 55 yaşındaki ev hanımı Zahide Acar, çibık ve kutnu hastalığı sağaltma pratiklerini kaynanası Ümmü Gülsüm Acar'dan öğrenmiştir. Zahide Acar, bu uygulamaları 35 yaşından itibaren hayatına dahil etmiş ve bu süreçte geleneksel ocaklık bilgilerini aktif olarak kullanmaya başlamıştır. Kaynak kişinin aktardığına göre el alma-verme ritüeli sırasında, ocaklık görevini devralan kişinin eli, görevi devreden kişi tarafından tutulur ve *“Benim elim senin olsun, senin elin benim olsun.”* şeklinde bir ifadeyle tamamlanır. Ocaklık geleneğine göre, kendisine müracaat eden hastalara bilinen tüm iyi etme işlemleri uygulanmak zorundadır. Eğer uygulanmaz ise iyi etme özelliğinin kaybolacağına inanılır. Bu pratiklerin uygulanması hem geleneksel bilgi aktarımının hem de ocaklık uygulamalarının sürekliliğini sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Zahide Acar, Kutnu Ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

“Kutnunun olduğu yere Allahüla, Elham, Gulhü, İnna, Nas, Felak, Tebbet, İzaca okurum. Hastalık geçene kadar fasulye, nohut, turşu yenmemesini ve çayı az şekerli içmelerini tembihlerim. Hastalık bu şekilde üç beş güne geçer. Eğer geçmezse tekrar gelmelerini söylerim. Aynı yere okuyarak tükürürüm. Böylece hastalık tam geçer. Hastalığın tedavisi sadece ikindin ile akşam arasında yapılır.” (KK10).

3.3.2.2. Kutnu Ocağı Sağaltma Pratiği

Çiftlik ilçesinde yaşayan 57 yaşındaki Perihan Koç sağaltımını yaptığı ocağın elini 45 yaşında kaynatası Mustafa Koç'tan almıştır. El alma/el verme ritüellerinde kan bağına gerek duyulmadığını belirten Koç'a el alırken kaynatası üç kez *“Benim elim değil Fadime anamızın verdim kabul ettin mi?”* sorusunu yöneltmiştir. Perihan Koç ise üç kez *“Kabul ettim.”* yanıtını vererek ocaklık görevini üstlenmiştir.

Perihan Koç, kutnu ocağı sağaltma pratikleri ile ilgili şu bilgileri vermiştir:

Vücudun herhangi bir yerinde küçük, kırmızı ve sulu kabarcıklar biçiminde kendisini gösteren kutnu hastalığının sağaltımı ikindi üzeri yapılmaktadır. Ocaklı kutnu olan bölgeye üçer kez Nas ve Felak surelerini okuyup üfleemektedir. Surelerin okunduğu esnada ocaklı esnemeye başlar ise bu durum hastalığın geçeceğine yorulur.

Tedavinin sonunda hastanın ocaklıya demir bir eşya vermesi zorunlu kılınır. Verilmediği takdirde hastalığın geçmeyeceğine inanılır (KK34).

3.3.3. Nazar Ocağı

3.3.3.1. Nazar Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Cemile Erdoğan, Nazar ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

“Nazar değmiş kişide halsizlik olur. Sanki üzerinde ölü toprak var gibidir. Ocağıma gelen hastalara Felak, Nas surelerini okurum. Eğer kişide nazar varsa geçiririm. Kadının nazarı değdiyse sakın, erkeğin nazarı değdiyse gürültülü geçiririm. Bu sayede kimin nazar değirdiğini anlayabilirim. Okuyup üfleyince nazar geçer gider.” (KK6).

3.3.3.2. Nazar Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Bağlama kasabasında yaşamakta olan 73 yaşındaki ocaklımız Şerafettin Bayram’dan Nazar ocağı hakkında derlediğimiz bilgiler şunlardır:

Ocaklı sağ eliyle hastanın başını *“Benim elim değil Fadime anamızın eli.”* diyerek sıvazlar. Bu işlem üç kere tekrarlandıktan sonra hastanın üzerindeki halsizlik geçene kadar İhlas ve Fatiha sureleri okunur. Ocaklı nazarın geçmeye başladığını gözünden gelen yaştan ve esnemesinden anladığını söyler. Nazarın kendisine geçmemesi için hasta veya yakınından gitmeden önce yere bir demir para atarak gitmesini ister. Aksi takdirde nazar ocaklıya geçmiş olur. Bu uygulamanın ardından gün içerisinde nazarın geçtiği ifade edilir (KK3).

3.3.4. Temre Ocağı

3.3.4.1. Temre Ocağı Sağaltma Pratiği

Döndü Budak 70 yaşında olup Çiftlik ilçesine bağlı Kula köyünde yaşamaktadır. Anneanesi Nazik Budak’tan el almıştır. Nenesi el verirken eline okuyup tükürmüştür. Ocaklı da aynı yöntemle kendi kızına el vermiştir. Hastalığı ikinci üstü yalnızca bildiği duaları okuyarak tedavi ettiğini söylemektedir (KK11).

3.3.4.2. Temre Ocağı Sağaltma Pratiği

Kaynak kişimiz Yavze Adıyaman'da Döndü Budak gibi temre hastalığını bildiği duaları okuyarak tedavi etmektedir (KK22).

3.3.4.3. Temre Ocağı Sağaltma Pratiği

Cemile Acar 54 yaşındadır ve okuma-yazması yoktur. Çiftlik ilçesine bağlı Kula köyünde yaşamaktadır. Kaynanası Zeynep Acar'dan el almıştır. Henüz kimseye el vermemiştir. Hastalığı İhlas ve Fatiha surelerini okuyarak iyileştirdiğini söylemektedir (KK 12).

3.3.4.4. Temre Ocağı Sağaltma Pratiği

Kaynak kişi Şerafettin Bayram bu hastalığı bildiği duaları okuyarak iyileştirdiğini aktarmıştır (KK3).

3.3.4.5. Temre Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde'nin Çiftlik İlçesine bağlı Kula köyünde yaşamakta olan 55 yaşındaki ocaklı Fahriye Yücel, uyguladığı bu pratiği annesi Kezban Yücel'den öğrenmiştir. Annesi aniden vefat ettiği için el alamayan ocaklı aynı soydan geldikleri için annesinden sonra hastalığın tedavisini kendisi üstlenmiştir. Annesinden gördüğü ve duyduğu her şeyi olduğu gibi devam ettiren kaynak kişi gelen hastaların olumlu geri dönüşler yaptığını da söylemektedir.

Ocaklı Fahriye Yücel'den Temre Ocağı sağaltma pratikleri kapsamında edinmiş olduğumuz bilgiler şunlardır:

Ocaklı temrenin olduğu bölgeye İhlas, Felak ve Nas surelerini okuyarak tükürmektedir. Temre geçene kadar fasulye, nohut, bulgur, pilav ve turşu yenmesini de yasaklamaktadır (KK31).

3.3.4.6. Temre Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde'nin Çamardı ilçesine bağlı Sulucaova köyünde yaşamakta olan 50 yaşındaki ocaklı Hasan Hüseyin Bartan, uygulamalarını annesi Havva Bartan'dan öğrenmiştir. O da kendi annesi Hanife Bartan'dan el alarak sağaltıcı olmuştur. Ocaklı bu iyi etme pratiğini 25 yaşından itibaren uygulamaktadır. Kaynak kişinin aktarımına göre el alırken annesi elinden tutup *“Benim elim değil Havva anamızın eli. Verdim, aldın mı?”* demiş. Kaynak kişi *“Aldım.”* diyerek ocaklı olma silsilesinin devamındaki kişi olmuştur. Hasan Hüseyin Bartan, el aldıktan sonra romatizma, bel fıtığı, göbek

düşmesi ve temriye hastalıklarının sağaltımını yapmaya başlamıştır. El almış bir ocaklının kendisine müracaat eden hastalara bu pratikleri uygulama zorunluluğu olduğunu söylemiştir. Gelenlerden karşılık olarak bir şey beklemediğini, para veren olursa da yere atmalarını istediğini belirtmektedir.

Hasan Hüseyin Bartan, temre ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Temrenin olduğu bölgeye yedi kez temre duası “Em ebremû emren fe innâ mubrimûn” (Yoksa (gerçeği kabul etmeme konusunda) bir işe kesin karar mı verdiler? Şüphesiz biz de (onları cezalandırmakta) kararlıyız.) Zuhrûf Suresi 79. ayet okunur. Okunduktan sonra temre “*Benim elim değil Fadime anamızın eli*” denilerek sıvazlanır. Kaynak kişi “*Hikmet gelende mi? Yoksa yapanda mı? Allah bilir. Gelenler inanarak gelsinler.*” diyerek gelen hastaların inanarak gelmeleri gerektiğini de vurgulamaktadır (KK15).

3.3.4.7. Temre Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde’nin Çiftlik İlçesine bağlı Azatlı kasabasında yaşamakta olan 77 yaşındaki ocaklı Sultan Gencer, uyguladığı pratiği kaynanasından el alarak öğrenmiştir. Çocuklarına da el veren Gencer, el vermede kan bağına gerek olmadığını ve parmak hesabına göre en fazla on kişiye el verilebileceğini belirtmektedir. Kaynanası el verirken sağ elini kendisinin sağ omzuna koyarak “*Benim elim değil Fadime anamızın eli. Benden sonra ocağımızın eli sensin. Elimi sana verdim.*” diyerek elinden bir bardak su içirmiştir. Kaynanası hayattayken hastalara bakmadığını ancak vefatından sonra bakmaya başladığını da aktarmıştır. Ocağa başvuran hastalara yalnızca Allah rızası için baktığını ve maddi bir beklenti içerisinde olmadığını belirtmiştir. Para verildiği zaman ise almayıp hastalığın uzaklaştırılmasını sağlamak amacıyla bir madeni parayı yere atmalarını istemektedir.

Sultan Gencer’den sağaltma pratikleri hakkında edinmiş olduğumuz bilgiler şunlardır:

Ocağa gelen her hastanın abdestli olması ve iyileşeceğine inanması gerekmektedir. Aksi taktirde tedavi olumlu sonuç vermemektedir. Sağaltımın herhangi bir günü bulunmamaktadır. Cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin her gün tedavi gerçekleştirilmektedir. Kaynak kişiye göre temre, çeh (göz) ile meydana gelmektedir. Tedavi besmele ile başlayıp ocaklının bildiği duaları okuması ile devam etmektedir. Sonrasında temriyenin olduğu bölgeye üfleyerek “*El benden sebep Allah’tan. Allah*

gün içinde şifa versin. Hastalık dağlara, taşlara, kuşlara, meyvesiz ağaçlara gitsin.” şeklinde dua etmektedir. Hastalığın geçmesindeki etken unsurlardan bir tanesi de ocaklının evinden ve elinden bir şeyler yenmesi yahut içilmesidir (KK36).

3.3.5. Yılcık Ocağı

3.3.5.1. Yılcık Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Nar köyü doğumlu olan 51 yaşındaki Kudret Göktaş, Niğde'nin Nar mahallesinde yaşamaktadır. Kimseden el almamış olan Göktaş, geçirmiş olduğu yılcık hastalığından sonra ocaklı olmuştur.

Kudret Göktaş, ocaklı olma hikâyesini şöyle anlatır:

“2017 yılında yılcık hastalığına yakalandım. Doktorlara gitmeme rağmen hastalığa bir çözüm bulunmadı. Çevremdekilerin yönlendirmesiyle son çare olarak yılcık hastalığına bakan Yayar isimli bir ocaklının evine gittim. Yapılan tedavi sayesinde hastalıktan kurtuldum. Yayar, bu hastalığa yakalanıp iyileşenlerin yılcık ocağı olarak kabul gördüğünü söyleyince ben de ocaklı oldum.” (KK33).

Kudret Göktaş, ‘Yılcık Ocağı’ tedavisi hakkında şu bilgileri vermiştir:

“Hastalığın tedavisi gündoğumu ile ikindi arasında yapılır. Başka zamanda yapılırsa hastalığı vücudumda yaşarım. Gelen hastalara Gulhü, Elham ve Ayetel Kursi okurum. Hasta evden bir bardak suyun yarısını içer yarısını da yere döker. 7 güne kadar da hastalık geçer gider.” (KK33).

3.4. Bitki Kökenli Em’lerle Sağaltma Yapan Ocaklar

3.4.1. Arpacık Ocağı

Gözde çıkan iltihaplı sivilce şeklindeki şişliği yöre halkı arpacık ya da it dirseği olarak adlandırır.

3.4.1.1. Arpacık Ocağı Sağaltma Pratiği

Şerafettin Bayram, arpacık ocağı sağaltma pratikleri hakkında şu bilgileri aktarmıştır:

Karanfiller ezilerek toz haline getirilmektedir. Toz haline gelen karanfiller bir kase içerisinde su ile karıştırılarak merhem halini alır. Yapılan karışım *“Benim elim değil, Hatice anamın eli.”* denilerek arpacığın üzerine sürülür. Hazırlanan karışımın

kalanı da hastaya verilir ve üç gün sabah-akşam uygulanır. Üç günün sonunda iltihaplı şişlik sönmüş olur (KK3).

3.4.2. Burunsak/Geniz Açma Ocağı

Genellikle küçük yaştaki çocuklarda görülen bir hastalıktır. Taneli yapıdaki nesnelerin burun deliği ve genze kaçması sonucunda oluşan tıkanıklığın giderildiği ocaktır. Niğde yöresinde hastalığın sağaltımını yapan iki ocak tespit edilmiştir. Bu iki ocak farklı isimle anılmasına rağmen hastalığın belirtilerinin ve tedavi yöntemlerinin benzerliği sebebi ile aynı başlık altında toplamıştır.

3.4.2.1. Burunsak/Geniz Açma Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Değirmenli kasabasında yaşayan 96 yaşındaki Güldeste Çelebi'nin okur-yazarlığı yoktur ve ev hanımıdır. Geleneksel sağaltma uygulamalarını annesi Döndü Hanım'dan 40 yaşında el alarak öğrenmiştir. Annesi hayattayken hastalara bakmamıştır. Ancak annesinin vefatının ardından bu önemli görevi devralmıştır. Geleneksel el alma ritüeli bağlamında annesinin elinden ekmek yiyerek bir sonraki parpıcı olarak kabul edilmiştir. Parpıcı, yörede geleneksel sağlık uygulamalarını yapan kişiler için yapılan adlandırmalardan biridir. Ocaklının tedavi ettiği hastalıklar arasında küpleme, geniz açma ve silme hastalıkları yer almaktadır. Ocaklı, gelini Meryem Çelebi'ye de el vererek silsileyi sürdürmeyi hedeflemiştir. Ayrıca kaynak kişi el almış bir ocaklının kendisine müracaat eden hastaları tedavi etme zorunluluğu taşıdığını da vurgulamaktadır. Uygulanan tedavi sonrasında hasta veya hastanın ailesinden madeni para alınmadığı takdirde, tedavi etme yeteneğinin kaybolabileceğini belirtir. Maddi bir beklenti içerisinde olmaksızın, sadece Allah rızası için gelenleri boş çevirmemeye özen gösterdiğini belirtir (KK9).

Ocaklıdan derlenen Geniz açma Ocağı sağaltma uygulaması şöyle yapılmaktadır:

Ocaklı evinde hazırda beklettiği malzemeler yardımıyla işlem yaptığını söyler. Burun deliğine ya da genzine nesne kaçmış hastanın burun ucuna margarin sürer. Bir kamış yardımıyla *“Benim nefesim değil Fadime anamızın nefesi.”* diyerek burun deliğinden içeri toz karabiber üfler. Karabiber sayesinde hastanın hapşırtılması sağlanır. Hastanın hapşırmayla genze ya da burna kaçan nesne dışarı atılır (KK9).

3.4.2.2. Burunsak/Geniz Açma Ocağı Sağaltma Pratiği

77 yaşında olan Nurseren Akdemir, Niğde'nin yerlisi olup Kale Mahallesinde ikamet etmektedir. 35 yaşında babasından el almıştır ancak sağaltıma 52 yaşında babasının vefatından sonra başlamıştır. Babası elini verirken üç kez *“Ocağımızın eli bundan sonra sensin. Kabul ediyor musun?”* diye sormuştur. Kaynak kişi üç kere *“Evet, kabul ediyorum.”* yanıtını vermiştir. Ardından babası *“Artık sende parpırcı oldun. Ben öldükten sonra gelenleri parpılayabilirsin.”* demiştir. Bu ritüelin ardından ocağın şifa dağıtan eli olmuştur. Kendisi de silsilenin devam etmesi için torununa el vermiştir. Ocaklıya göre el vermede kan bağı önemlidir. Aksi takdirde el verilmemektedir. Tedavinin sonunda el ağırlığı olarak verilen hediye ve paraları kabul etmeyen Akdemir, bunun yerine gariban bir kimsenin yahut bir çocuğun sevindirilmesini arzu etmektedir.

Arpacık ve Aydaş hastalıklarının da sağaltımını yapan Nurseren Akdemir, ‘Burunsak Ocağı’ sağaltma pratikleri hakkında şu bilgileri anlatmıştır:

“Hastalardan ocağa gelirken yanlarında krem ya da zeytin yağı getirmeleri isterim. Krem veya zeytin yağını burun deliklerine sürerim ve burnun içine doğru nefes üflerim. Sonrasında hasta hapşırır, kaçan şey dışarı çıkar.” (KK4).

3.4.3. Dene Ocağı

Hastalık genellikle boyun, kol, bacak ve sırt bölgesinde dene otuna benzeyen kabarık taneler şeklinde görölür (KK14).

3.4.3.1. Dene Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Değirmenli kasabasında yaşayan 64 yaşındaki Mukaddes Andaç, okur-yazar bir ev hanımıdır. Sürk, patıldak ve dene hastalıklarının tedavilerini gerçekleştirir. Mukaddes Andaç, bu geleneksel sağlık pratiklerini kaynanası Remziye Andaç’tan el alarak devralmıştır. Remziye Andaç ise kendi kaynanası Mukaddes Andaç’tan el alarak ocaklık görevini üstlenmiştir. Mukaddes Andaç, 25 yaşında el almasına rağmen ocağın büyüğü kaynanası olduğu için o hayattayken gelen hastaların sağaltımını yapmamıştır. Kaynak kişinin aktarımına göre el veren kişi üç kez *“Verdim, aldın mı?”* sorusunu sorar. *“Aldım”* cevabını veren kişi ocaklı olma silsilesinin devam ettirir ve yöre halkı tarafından “parpırcı” olarak adlandırılır. Kimseye el vermemiş olan kaynak kişi el almış bir ocaklının ocağına gelen hastaları

tedavi etmek zorunda olduğunu eğer tedavi etmezse tedavi etme özelliğinin kaybolacağını söyler.

Mukaddes Andaç'tan dene ocağı sağaltma pratikleri bağlamında derlediğimiz bilgilere göre ocaklı, evinin bahçesinden ya da doğadan topladığı dene otunu suyun içerisinde kaynatır. Bu sudan önce kendisi içer ardından aynı bardaktan hastaya içirir. Hastanın yedi gün boyunca bu su ile banyo yapması istenir. Hastalığın çıktığı bölge bir bıçakla “*parpumbu*” diyerek kesiliyormuş gibi temsili bir işlemle parpılanır. Ardından hastalığın olduğu bölgeye üç İhlas, üç Fatiha ve üç Ayetel Kürsi sureleri okunarak tükürülür. Yedi günün sonunda hastalığın geçtiği ifade edilir (KK14).

3.4.4. Kısırlık Ocağı

Türk kültüründe aile önemli bir olgudur. Devletin sağlamlığı ve devamlılığı toplumun en küçük yapı taşı olan aileye bağlıdır. Ailenin devamlılığı ve toplum içerisindeki konumu da çocuğa bağlıdır. Çocuksuzluk Türk anlatılarına hep konu olmuş ve bu çocuksuzluğu giderme bir motif haline gelmiştir. Çocuksuzluğun giderilmesi için insanlar çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Çocuksuzluğun giderilmesi ve çocuğu olmayan ailelerin toplum içindeki yerleri Oğuzların yaşantısı ve aile yapısının anlatıldığı Dede Korkut Hikâyeleri'nde de bahsedilmiştir. Bayındır Han'ın düzenlediği toyda çocuğu olmayan Dirse Han'ı kara otağa oturtması, altına kara keçe serip önüne kara koyun yahnisi koyulması hadiseleri çocuğu olmayan bireylerin toplumdaki yerinin anlatıldığı başlıca örneklerdendir. Yine Dirse Han çocuk sahibi olmak için eşinin sözünü dinleyerek açları doyurmuş, borçluları borcundan kurtarmış ve çıplakları donatmıştır (Ergin, 2021: 4-6). Bu durum kadının söz hükmünün toplumdaki ve ailedeki önemini gözler önüne sermektedir. Ayrıca “*Doğum, kadına duyulan saygıyı artırdığı gibi, onun aile, akraba ve toplum içindeki yerini de sağlamlaştırır. Baba ise, “evlât sahibi” olmakla hem geleceğe güvenle bakar hem de dostları ve yakınları arasında itibar kazanmış olur. Çünkü kısır kadın, doğuramadığı için, yakınları tarafından ne kadar hor görülür ve bundan ötürü acı çekerse, erkek de aynı şekilde çevreden gelen küçümsemenin ve “erkek yerine konmamanın” toplumsal ve psikolojik baskısı altında üzüntü duyar.*” (Örnek, 1966: 55).

Çocuksuzluğu giderme arayışı her devirde olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. İnsanlar bu arayışa son vermek için çeşitli uygulamalara yönelirler. Çocuk sahibi olabilmek için her iki cinsiyetinde sağlıklı olması gerekmektedir. Ancak halk

arasında yapılan sağaltma uygulamaları ve yörede derlenen uygulamalardan hareketle çocuksuzluğun sebebi kadın olarak ele alınmış ve yapılan sağaltma pratikleri bunun etrafında şekillenmiştir.

3.4.4.1. Kısırlık Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Yıldıztepe kasabasında yaşamakta olan ve okur-yazarlığı olmayan 64 yaşındaki Elif Fatma Tarfan, çocuksuzluğu giderme uygulamalarını annesinin akrabası olan Zilife halasından 13 yaşımda el alarak öğrenmiştir. Ocaklı kendisine aktarılan bu bilgileri el aldığı kişinin vefatından sonra uygulamaya başlamıştır. Ocağına gelen hastalarının tedavisini evinde yapmaktadır.

Kaynak şahıs kısırlık ocağı sağaltma pratikleri hakkında şu bilgileri anlatmıştır:

Ocağa yalnızca kadın hastalar gelmektedir. Gelen hastalara öncelikle ocaklı tarafından teşhis konulur. Ocağa gelenlerin çocuk sahibi olamamalarının iki sebebi olduğu düşünölmektedir. Birincisinin bel açıklığı ikincisinin de soğuk algınlığı olduğu söylenir. Bel açıklığı olan hastalar yüz üstü olacak şekilde düz bir zemine yatırılır. Ardından hastanın yanında gelen akrabası veya evde bulunanların yardımıyla beldeki boşluk kapanana kadar ip ile çekme işlemi yapılır. Belin etrafı tölbentle sarılır. Bir hafta tölbent sarılı kalır ve yalnızca duş alırken çıkartılması telkin edilir. Eğer ki çocuksuzluğun sebebi soğuk algınlığı olarak görölür ise ve kasıklarda sertlik varsa tavanın içerisinde iki kilo kadar arpa ya da tuz ısıtılır. Ele değdiğinde yakmayacak sıcaklıkta olan malzemeler bezin arasına koyulup dökölmemesi için dikilir. Dikilen arpa dolu bez kasık bölgeseine sarılır. Kadınların adet dönemlerinde de sıcak su torbasının kasıklarının arasına bağlanır vaziyette adet döneminin sonuna kadar kalması söylenir. Su soğudukça tekrar sıcak su ile değiştirilir. Bu uygulamanın ardından ocağa gelenlerin çocuk sahibi oldukları ifade edilmiştir (KK17).

3.4.5. Patıldak Ocağı

Bu hastalık halk ağzında “vücutta tırnak kemiği büyüklüğünde kabarcık” şeklinde tarif edilen pütür pütür bir hastalıktır (KK14). Çıkma sebebi nazara dayandırılan bu hastalığın tedavisinde çalı formundaki patıldak ağacının tohumları kullanılır. Yörede tespit ettiğimiz iki patıldak ocağının el aldıkları kişilerin kardeş olmaları sebebiyle uyguladıkları tedavi yöntemleri aynıdır.

3.4.5.1. Patıldak Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Mukaddes Andaç ve Emine Güçlü'den Patıldak Ocağı sağaltma pratikleri hakkında edindiğimiz bilgiler şunlardır:

Ocaklı kişi doğadan temin ettiği patıldak ağacının tohumlarını, acı kayısı çekirdeği içini ve bir yemek kaşığı kuyruk yağını bir tavanın içerisine koyarak ateşte eritir. Karışım merhem kıvamına geldikten sonra hastalığın görüldüğü bölgeye sürülür. Tedavi çarşamba günleri yapılmaktadır. İlacın ocak dışında yapılan uygulamalarının etkisiz olduğu söylenir (KK1), (KK14).

3.4.6. Siğil Ocağı

3.4.6.1. Siğil Ocağı Sağaltma Pratiği

Kadriye Şener, Niğde'nin merkezine bağlı Değirmenli kasabasında yaşayan, 70 yaşında bir ev hanımıdır. Sağaltımını yaptığı hastalıkların tedavisini teyzesinden öğrenmiştir. Teyzesi de kendi annesinden öğrenerek geleneğin aktarılmasında ve yaşatılmasında önemli bir rol oynamıştır. Kaynak kişi 27 yaşında el almıştır ve teyzesinin vefatına kadar o evde olmadığı zamanlarda sağaltımı üstlenmiştir. Ocağın büyüğü teyzesi olduğu için o evdeyken hastalara bakmamıştır. Kaynak kişinin aktarımına göre teyzesi el verirken üç kez "*Verdim, aldın mı?*" sorusunu sormuştur. Kaynak kişi "*Aldım*" cevabını vererek ocaklı olma silsilesinin devamını sağlamıştır. Ocaklı, kısırlığın yanında tatarca, yuğrük ve siğil hastalıklarının da sağaltımını yapmaktadır. Yaptıkları bu işten dolayı da yöre halkı tarafından kendilerine ocak denildiğini söylemektedir. Kimseye el vermemiş olan kaynak kişi el almış bir ocaklının ocağına gelen hastaları tedavi etmek zorunda olduğunu eğer tedavi etmezse tedavi etme özelliğinin kaybolacağını söylemektedir.

Ocaklı Kadriye Şener'den Siğil Ocağı sağaltma pratikleri hakkında derlediğimiz bilgiler şunlardır:

Bu hastalığın tedavisi sadece çarşamba günleri yapılmaktadır. Kaynak kişi evinin bahçesindeki boz çalıdan¹² (bohçalı) kırdığı dalları yakar. Boz çalının ateşinde evinden getirdiği 40 arpayı tere yağ ile bir tava içerisinde eritir. Bu işlemin süresi yoktur. Boz çalının iğnesiyle siğilin olduğu bölge çizilir. Ocaklı merhem kıvamına gelen karışımı Felak ve Nas surelerini okuyarak siğilin üzerine sürer. Tedaviden 3 gün

¹² İğde ağacına benzeyen yüksekçe dikenli bir çalıdır (KK18).

sonra siğillerin geçmeye başladığı ve on gün içinde de tüm siğillerin yok olduğu belirtilir (KK18).

3.4.7. Temre Ocağı

3.4.7.1. Temre Ocağı Sağaltma Pratiği

Çiftlik ilçesinin Çardak köyünde yaşayan 46 yaşındaki Leyla Demirci, uyguladığı bu pratikleri annesinden öğrenmiştir. Annesi de babaannesinden el almak suretiyle ocaklı olmuştur. Bu iyi etme pratiklerini 25 yaşından itibaren uygulayan ocaklarının aktarımına göre el veren kişi üç kez “*Verdim, aldın mı?*” diye sorar. El alacak kişi “*Aldım*” cevabını vererek ocaklı olma silsilesinin devamındaki kişi olur. Leyla Demirci el aldıktan sonra birden fazla hastalığın da tedavisinin yapılabileceğini aktarır. Ocaklının tedavisini yaptığı hastalıklar; kutnu, temriye ve siğil hastalıklarıdır. El almış bir ocaklının kendisine müracaat eden hastalara bu pratikleri uygulama zorunluluğu olduğunu da söylemektedir.

Ocaklı Leyla Demirci temre ocağı sağaltma pratiği hakkında şunları söylemiştir:

Ocaklı tedaviye üç İhlas, bir Fatıha, bir Felak, bir Nas ve Ayetel Kürsi okuyarak başlar. Duaları okuduktan sonra hastalığın olduğu yere üç kez “*Tü tü tü*” diyerek tükürür. Sonrasında evinden getirdiği tuza duaları okuyarak hastadan serçe parmağı değmeyecek şekilde dört parmağı ile tuzu temrenin olduğu yere sürmesini ister. Sağaltma ocaklının evinden su içilerek son bulur. Hastanın bir hafta boyunca da domates, tatlı, yumurta ve kuru fasulye yememesi gerektiği de söylenir (KK21).

3.5. Hayvan Kökenli Em’lerle Sağaltma Yapan Ocaklar

3.5.1. Deve Çiçeği Ocağı

Eklemlerde meydana gelen iri ve mor su kabarcığı şeklinde baş gösteren bir hastalıktır (KK13).

3.5.1.1. Deve Çiçeği Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Nazlı Özcan’dan deve çiçeği ocağı sağaltma pratikleri hakkında edindiğimiz bilgiler şunlardır:

Yaygın bir hastalık olmadığı için ocaklı ilk önce hastalığın tespitini yapar. Kendi ocağının hastalığı olup olmadığından emin olur. Evin bahçesinde ateş yakılarak

deve kemikleri su ile kaynatılır. Ocaklı kaynayan suya bildiği duaları okuyarak tükürür. Hastanın bu kemik suyuyla bir hafta boyunca duş alması istenir. Bir haftanın sonunda hastalık geçmezse kişiye deve eti yedirilir ve tekrar bir hafta kemik suyuyla duş alması istenir. Bu sağaltımın ardından hastalığın geçtiği gözlenmektedir. Ocaklı deve kemiğini ve deve etini gelen hastalarda temin ettiğini belirtir KK13).

3.5.2. Kısırlık Ocağı

3.5.2.1. Kısırlık Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Kadriye Şener, Kısırlık Ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Çocuksuzluğun sebebi kadındaki soğukluk olarak düşünülmüş ve tedavi pratikleri de bu çerçevede şekillenmiştir. Gelen hastalar için tandır, odun ve tezek¹³ ile yakılarak ısıtılır. Yöredeki tandırlar kuyu biçiminde yerin 3-4 metre aşağısında olurlar. Isıman tandırın içerisine hasta, bel ve kollarından bağlanarak aşağıya doğru sarkıtılır. Tandırın içerisine sarkıtılmasındaki amaç hastanın terletilerek soğuk algınlığı atmasını sağlamaktır. Ortalama 30 dakika bekletildikten sonra hasta yukarı çıkartılır. Sonrasında doğadan yakalayarak kurutulmuş, kaynak kişinin ismini bilmediği gübre böceği benzeri böcek kadının rahminde 10-15 dakika bekletilir. Kadının rahminden su gelir, çıkartılır. On beş dakikadan fazla bekletildiğinde zehirler. Bu uygulama ile çocuksuzluğun giderileceğine inanılır (KK18).

Uygulamanın ardından hayırlı haberlerin alındığını belirten kaynak kişi artık sağaltma işlemini yapamadığını, nedeninin tedavide kullandığı böceğin artık civarda bulunmamasından kaynaklandığını belirtir.

3.5.3. Yanık Ocağı

Vücudun herhangi bir yerinde meydana gelen yanıkların tedavi edildiği ocaktır. Yörede ocağın yaptığı sağaltma sayesinde yanıkların çabuk iyileşmekte olduğu ve bölgede iz kalmadığı anlatılır.

3.5.3.1. Yanık Ocağı Sağaltma Pratiği

Kaynak kişi Yavze Adıyaman Yanık Ocağı tedavisi hakkında şunları aktarmıştır:

¹³ Yakıt olması amacıyla kurutulmuş sığır dışkısı.

Burada sağıltım için yumurtanın sarısına ihtiyaç duyulur. Yumurta sayısı yanığın derecesine göre artırılır yahut azaltılır. Yumurta sarıları eski bir tavaya alınır ve yağı çıkana kadar eritilir. Bu süre kırk dakika kadar olabilir. Çıkan yağ soğuduktan sonra temiz bir kavanoza aktarılır. Yağ sürme işlemi sırasında tavuğun kanadından kopartılan bir tüy kullanılır. Kaynak kişinin söylemine göre bu tüy tahrişin önüne geçmek içindir. Ocaklı “*Sebeğ bizden, şifa Allah ’tan!*” diyerek uygulamayı tamamlar. Kalan yağın yara geçene kadar sabah-akşam sürülmesi telkin edilir (KK 22).

3.6. Maden Kökenli Em’lerle Sağıltma Yapan Ocaklar

3.6.1. Kutnu Ocağı

Vücutta kara kabarcık şeklinde görülen bir hastalıktır. Hastalığın tedavi edilmemesi sonucunda kabarcıkların yaraya dönüştüğü gözlemlenmektedir. Hastalar bu kaşıntılı kabarcıkların tedavisi için “Kutnu Ocağı”na başvurumaktadırlar (KK21).

3.6.1.1. Kutnu Ocağı Sağıltma Pratiğı

Ocaklı Leyla Demirci, Kutnu Ocağı sağıltma pratikleri hakkında şu bilgileri aktarmıştır:

Kaynak kişinin sağ eline aldığı bir avuç tuza üç İhlas, bir Fatiha, Felak, Nas sureleri ve Ayetel Kürsi okunur. Okunmuş tuzdan hasta kişi serçe parmağı tuza değmeyecek şekilde bir çimdik alır ve suya serperek atar. Tuzlu su muhafaza edilerek üçle yedi güne kadar yaraya sürülür. Ancak tuzlu su yara yerinde ağrı yapıyorsa aynı dualar okunmuş tuz, tereyağı ile karıştırılarak yara yerine merhem yapılır ve üzerine kutnu otu¹⁴ konulur. Kutnu hastalarının da ocaklının elimden mutlaka su içmesi gerekir (KK21).

“Yeryüzünde yaşamını sürdürmeye çalışan insanoğlu doğada bulunan her unsurdan çeşitli şekillerde yararlanmıştır. Bu unsurlardan biri de madenlerdir. İnsanoğlu ulaştığı madenlerden günlük yaşamında çeşitli şekillerden yararlanmanın yanında hastalıkları tedavi etme noktasında da ilaç olarak faydalanmıştır. Bu madenlerin başında tuz gelmektedir. Tuzun yanı sıra su, taş, toprak, demir, altın, kurşun, bakır gibi madensel ürünler hastalıkların sağıltımında çoğunlukla yardımcı unsur olarak kullanılmaktadır.” (Acıpayamlı, 1982: 11-12).

¹⁴Dere yataklarında ve taşların üzerinde olan mercimek tanesi küçüklüğünde ot.

3.6.2. Yılandık Ocağı

3.6.2.1. Yılandık Ocağı Sağaltma Pratiğı

Kaynak kişi Nazlı Özcan ‘Yılandık Ocağı’ tedavisi hakkında şunları aktarmıştır:

Hastalık dişi ve erkek olarak ikiye ayrılmaktadır. Erkek yılandık hastalığı kuru sızı olarak belirti gösterir. Dişi yılandık hastalığı ise vücudu teperek tabir edilen olduğı yerdeki kemiğı kurutarak belirti gösterir. Ocaklının, oğlunun Mekke’den getirdiğı ikisi küçük ve beyaz diğerk ikisi ise büyük ve renkli olan toplam dört adet “yılandık taşı” vardır. Küçük ve beyaz renkte olan taşlar “dişi yılandık” tedavisinde, büyük ve renkli olan taşlar “erkek yılandık” hastalığı tedavisinde kullanılırlar. Dört taş aynı anda ağrının olduğı bölgeye koyulur ve bir dakika bekletilir. Ardından hastanın hareket etmesi istenir ve bölgede tutunan taşların rengi ile hastalığın erkek ya da dişi oluşunun kararına varılır. Hasta bölgeye tutunan taşların hastalığı çekmesi ile taşlar düşer. Hastanın ocaklının elinden su içmesiyle tedavi sonlandırılır. Bir hafta sonrasında tedavinin olumlu sonuçlanması beklenir (KK 13).

3.7. Toprakla Sağaltma Yapan Ocaklar

3.7.1. Kösnü Ocağı

Halk arasında kösnü olarak adlandırılan köstebek hastalığı vücutta oluşan çıban benzeri yumrulardır. Köstebek toprağının kabarıklığı ile vücuttaki kabarık oluşumlar benzeştirilerek bu ismi almış olduğı düşünülürse de köstebek eti ya da toprağı ile sağaltımı yapıldığı varsayımına da dayanarak adlandırıldığını söyleyebiliriz. Yörede uygulanan sağaltma pratiklerinde köstebek etinden değil toprağından faydalanılmıştır.

3.7.1.1. Kösnü Ocağı Sağaltma Pratiğı

Birden fazla hastalığın sağaltımını yapan Nazlı Özcan, kösnü ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Ocaklı tedaviye başlamadan önce abdest alır ve hastanın da abdestli gelmesini ister. Yedi farklı köstebek toprağından birer avuç toprak toplar. Bu toprakların patates ve sarımsak tarlalarında daha kolay bulunabileceğı belirtir. Toprak ocağın suyu ile bir kap içerisinde çamur haline getirilir. Üç İhlas ve bir Fatıha sureleri okunarak bıçakla şişliğin olduğı yer kesilir (parpılanır). Bu temsili işlemin ardından yapılan çamur

şışlığın olduğu bölgeye sürülür. Çamurun üzeri bez ile sarılır ve şişlik geçene kadar çamur orada kalır. Tedavinin herhangi bir günü yoktur. Yedi gün içinde şişliğin geçtiği belirtilir (KK13).

3.8. Büyü Kökenli Sağaltma Yapan Ocaklar

3.8.1. Sürk Ocağı

Sürk genellikle çocukların kafasında görülen iltihaplı ve kaşıntılı bir yaradır. Sürk hastalığının ocağı olan Mukaddes Andaç, sağaltımda ak topraktan, teraziden, tavuk yumurtasından ve anne sütünden faydalanmaktadır. *“Süt, Türk kültüründe kutsal kabul edilen içeceklerdendir. Ruhların sütü çok sevdiği inancı, sütün dinsel ve büyüsel ritüellerde saçı olarak kullanılmasını sağlamıştır. Şamanlar tarafından yapılan bu ayinlerde inek, kısırak, at ve keçi sütü kullanılır. Bunlarla birlikte anne sütü de kutsal olarak kabul edilir.”* (Dilek, 2021: 744). Başlıca süt sağaltımda her ne kadar önemli olsa da yaranın olduğu yere olağanüstü özelliklere sahip ulu kişi tarafından sürüldüğünde fayda ettiği gözlemlenir. Bunun en güzel örneklerine Dede Korkut anlatılarında karşımıza çıkmaktadır. *“Türk halk hekimliğinde anne sütüyle yapılan sağaltma yöntemleri Türk halk anlatılarında karşımıza çıkar. Dede Korkut Hikâyelerinden, Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi’nde babası tarafından öldürülmek istenen Boğaç Han’ın yarası Hızır tarafından sığanır. Hızır, yaranın anne sütü ve dağ çiçeği ile tedavi edilmesi gerektiğini Boğaç’a bildirdikten sonra kaybolur. Boğaç’ın annesi oğlunu yaralı halde bulur. Boğaç’ın yarasına anne sütü ve dağ çiçeği karışımı sürülerek tedavi edilir. Boğaç Han, kırk gün sonra iyileşir.”* (Ergin, 2014: 88-90). Bir diğer örneği ise Kirmanşah Hikâyesi’nde görülür. *“Kirmanşah Hikâyesi’nde, Kirman Şah aldığı kılıç yarasını süt ile tedavi etmiştir. Kirman Şah, kılıç yarasını tabiplerden önce tedavi etmek için Mahperi’den süt bulmasını ister. Süt, dağ çiçekleriyle merhem yapılarak yaraya sürülür.”* (Alptekin, 2018: 882). Sürk ocağı ve diğer halk hekimliği uygulamalarında kolay ulaşılabilirliği ve sağladığı faydalar sebebiyle kullanılan hayvansal ürünlerden biri de yumurtadır. *“Yüzyıllardır sağaltma tedavilerinde kullanılan malzemeler rastgele malzemeler olmayıp bilinçli olarak seçilmiştir. En yaygın kullanılan malzemelerden biri haline gelen ve bazen dinsel-büyüsel bir em olarak kullanılan bazen de hayvansal işlemlerde yardımcı olan yumurta, mitolojiden halk tabipliği ve merasimlerine kadar uzanan geniş alanda görülen önemli bir unsur olmuştur. Bereket, yenilik, dirilme gibi anlama gelen*

yumurtanın iyileştirici ve besleyici özelliğini bilen insanlar halk hekimliğinde de kullanmışlardır.” (Ateş, 2019: 18-23).

3.8.1.1. Sürk Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Mukaddes Andaç’tan sürk ocağı sağaltma pratikleri kapsamında edindiğimiz bilgiler şöyledir:

Kaynak kişi doğadan temin ettiği ak toprağı anne sütüyle özeyerek¹⁵ çamur yapar. Hasta çocuk eğer erkekse erkek bebeğın annesinin sütü, hasta kız ise kız bebeğın annesinin sütü olması gerekir. Hazırlanan çamurun yarısı çocuğın kafasına sürölür. Diğer yarısı da ocaklının evinden getirdiğı terazinin bir kefesine koyulur. Boş kalan diğer kefeye çocuğın başı gelecek şekilde tutularak okunan dualar eşliğinde yedi kez tartılır. Terazinin olmadığı ya da çocuğın küçük olduğı durumlarda hasta namazlağın içine koyularak yedi kez tartılır. Terazinin kefesinde tartılan çamur ocaklının evinin duvarına yapıştırılır. Çamur duvarda kuruyup döküldükçe hastalığında kuruyup döküleceğı söylenir. Tedaviden sonraki yedi günlük süreçte hastanın kafası üç kez yumurtanın akıyla yıkanmak zorundadır. Bu yedi gün içerisinde hastanın sabun, şampuan kullanımı ve pastırma, sucuk gibi şeyleri yemesi yasaklanır (KK14).

3.8.2. Arpacık Ocağı

3.8.2.1. Arpacık Ocağı Sağaltma Pratiği

Nurseren Akdemir, arpacık ocağı sağaltma pratiğini şu şekilde anlatmıştır:

“Bu hastalığın tedavisini çarşamba günleri yaparız. Kendi evimden getirdiğim bir diş sarımsağı iğneyi kırk kez batırırım. Sonra sarımsağı hastaya verip kırk kez gözüne sürmesini isterim. Ardından sarımsağın hasta ya da yakınları tarafından ıssız bir yere atılmasını ve oradan arkalarına bakmadan uzaklaşmalarını söylerim. Sarımsak orada kurudukça gözdeki arpacıkta kuruyup yok olur.” (KK4).

3.8.3. Aydaş Ocağı

Yöre halkı arasında zayıf, iştahsız, cılız, yaşlılarına oranla gelişim göstermeyen çocuklara “aydaş” ifadesi kullanılmaktadır. Aydaşlığa neden olan diğer bir husus ise kırk basmasıdır. “Kırk basması”, yörede doğumdan sonraki kırk günlük

¹⁵Su ekleyerek inceltmek.

süreci tamamlamamış yani kırkı çıkmamış iki bebeğin aynı ortamda bulunması şeklinde tarif edilir. Bu bağlamda kökenini İslamiyet öncesine kadar götürebildiğimiz iyi etme uygulamalarından bir diğeri de aydaş aşı pişirme geleneğidir. Bu geleneksel temsili pratikle aileler çocuklarını aydaşlıktan kurtarmayı hedeflerler.

Aydaş sözcüğü Türk Dil Kurumu’nun hazırlamış olduğu Derleme Sözlüğünde; “*zayıf, cılız, bacakları çarpık, yaşına girmemiş çocuk, aynı ay içinde doğan çocuklar, anormal doğan çocuk, şaşı*” olarak açıklanmaktadır. Yine aynı sözlükte ‘aydaş’ sözcüğünün “*zayıf ve cılız*” anlamlarında; Isparta, Burdur, Denizli, Manisa, Çanakkale, Bursa, Eskişehir, Kastamonu, Çorum, Sinop, Samsun, Kahramanmaraş, Yozgat, Ankara, Kayseri, Niğde, Konya, Adana, Mersin, Antalya, Muğla, Edirne ve Tekirdağ’da, “*bacakları çarpık*” anlamında; Denizli, Ordu, Ankara ve Muğla’da, “*yaşına girmemiş çocuk*” anlamında Çorum’da, “*aynı ay içinde doğan çocuklar*” anlamında; Sinop, Maraş ve Konya’da, “*anormal doğan çocuk*” anlamında Kahramanmaraş’ta ve son olarak “*şaşı*” anlamında Niğde’de kullanıldığı belirtilmektedir. Yine Derleme Sözlüğü’nde ‘Aydaş Ocağı’ ile ilişkili olarak ‘*aydaş aşı*’ (*cılız, gelişemeyen çocukları iyileştirmek için yapılan ilaç, yemek*), ‘*aydaşık*’ (*beceriksiz, aciz*), ‘*aydaş olmak*’ (*bebek çok zayıf olmak*) ve ‘*aydeş*’ (*çirkin, vücudu uygun olmayan, akşama kadar durmadan koşup oynayan çocuk, iğdiş*) sözcükleri de dikkatimizi çekmektedir (1993: 410-411).

“Aydaşlığın sebepleri arasında şunlar sayılabilir:

1. Bir kadın, çocuğu süten kesilmeden tekrar hamile kalırsa ve çocuk bu arada emmeye devam ederse doğmuş olan çocuk aydaş hâline gelir.
2. Bir evde çocuk doğduktan sonra kırk gün geçmeden o eve kırkı çıkmamış başka bir çocuk getirilirse daha önce doğan çocuk aydaş olur.
3. Lohusa bir kadın diğeri bir lohusanın yanına gelirse orada yaşayan çocuk aydaş olur” (Şahbaz, 2020: 107-108).

Yukarıda bahsi geçen bu hadiseler sonucunda aydaş olduğu düşünülen çocuğu iyileştirmek için Niğde yöresinde bir takım temsili pratiklere başvurulmaktadır.

3.8.3.1. Aydaş Ocağı Sağaltma Pratiği

55 yaşında olan Döne Demir, Niğde ilinin Çamardı ilçesinde ikamet etmektedir. On beş yıldır aydaş hastalığının sağaltımını gerçekleştiren ocaklı, bu geleneksel uygulamaları annesi Gülizar Okan’dan öğrenmiştir. Kaynak kişi el alma ritüelini “*Annem bana el verirken sağ elimi tutarak sıvazladı.*” şeklinde aktarmıştır.

Böylece ocaklık uygulamalarını devam ettiren kişi olduğunu belirtmiştir. Ocağın kökeninin hangi tarihlere dayandığı ve silsilenin başlangıcındaki kişinin kim olduğu hakkında bir bilgi mevcut değildir. Döne Demir, annesinden devraldığı uygulamaları, ocaklık geleneğini yaşatmak ve hastalara şifa olmak amacıyla uygulamaktadır. Bu geleneksel sağlık uygulamasının yalnızca evin en küçük kızı veya gelini tarafından el almak suretiyle yürütülebileceğini ifade etmektedir. Bu sınırlamaların ocaklı ailenin toplum içerisindeki statüsünün korunmasını sağlayacağını belirtmektedir.

Kaynak kişi Döne Demir aydaş hastalığının tedavisi hakkında şunları aktarmıştır:

Aydaş aşığı pratiği öncesi yedi evden toplanan küller büyük bir kazanın içerisine atılır ve su ile beş veya on dakika karıştırılır. Hasta çocuk ocaklı kadına verilir. Ocaklı, çocuğun kıyafetlerini çıkartır ve kazanın içine oturtur. Akabinde bir Fatîha Sûresi, üç İhlâs-ı Şerîf ve Ayet el-Kürsî okunur. “*Benim elim değil, Fatma ananın eli.*” denilerek, aydaş çocuğun Allah’tan şifa bulması istenir ve küllü su ile yıkanır. Bu işlem sonrasında aynı sıra ve sayı ile sureler okunarak hasta çocuğun kıyafetleri ters çevrilir ve giydirilir. Bu işlemin tamamlanmasının ardından çocuğun kıyafetlerinden biri alınır ve kimsenin ayak basmadığı bir yere gömülür. Gömen kişinin oradan arkasına bakmadan ayrılması istenir (KK 8).

Ateşin Türk kültüründe kutsal sayılması ile çevresinde birçok sağaltma ve uzaklaştırma pratiği gelişmiştir. Bu sebeptendir ki külleri de çeşitli ritüellerde kullanılmıştır. Bu bağlamda Pertev Naili Boratav, aydaş aşığı pişirmenin; çocuğun yeterince pişmemiş olduğu düşüncesinden yola çıkılarak bir kazan içine konulup yemek pişirir gibi sembolik bir şekilde pişirilmesi düşüncesinden hareketle yapıldığını ve taklit büyülerinden biri olduğunu belirtir (Boratav, 2016: 145).

Yine burada “*Ardına bakmadan uzaklaşma eyleminin temel nedenleri arasında; yapılan büyüün tersine dönmemesi, bozulmaması isteği, ritüel alanını kontrol etmeye geleceği düşünülen kötü ruhlarla göz göze gelinmesinin önlenmesi yahut yapılanların birer sembolik uygulama değil gerçek olduğuna dair kötü ruhların kandırılmaya çalışılması olabilir.*” (Çelik, 2022: 231).

3.8.3.2. Aydaş Ocağı Sağaltma Pratiği

Hakkında arpacık ocağında geniş bilgi verdiğimiz Nurseren Akdemir, arpacık ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Hastalığın sağıltımı çarşamba günleri yapılmaktadır. Hasta yakınlarından ocağa gelirlerken yanlarında inek tezeği getirmeleri istenilir. Terazinin bir kefesine ineğin tezeği diğer kefesine de hasta koyularak yedi kere tartılır. Bu uygulamanın ardından hastanın başı, omuzları, kulakları ve yüzü bıçağın keskin olmayan tarafıyla parpılanır. Parpılama yaparken on üç kez Ayetel Kürsü, yedi kez Felak ve Nas sureleri okunmalıdır. Tedavinin sonunda “*Benim elim değil Fadime anamızın eli inşallah kolaylıkla iyileşir*” denilerek tamamlanır (KK4).

Burada geleneksel sağıltma yöntemlerinde uygulanan taklit etme ile iyileştirme söz konusudur. Frazer’a göre “*Duygusal büyüünün diğer ilkesi ise taklittir. Taklit ilkesine göre herhangi bir etki ancak onu taklit ederek elde edilebilir. Buna göre eğer birini öldürmek amaçlanıyorsa onun bir imgesi yaratılır ve bu imge yok edilir. Çünkü kişiyle onun imgesi arasında bir yakınlık (sempati) vardır ve imgeye verilen zarar, kişinin kendisinde de aynı etkiyi yaratır.*” (2004: 10-14). Bu sembolik sağıltma uygulamasının ardından kaynak şahıstan edilen bilgilere göre bir haftaya kadar aydaş çocuğun kilo almaya başladığı ve iyileştiği söylenilebilir.

3.8.4. Siğil Ocağı

“*Siğil, deride oluşan zararsız, pürtüklü ur olarak tanımlanabilir.*” (Sever, 2001: 208). Ocaklı Kadriye Şener ise siğili “*eller üzerinde ve cildin değişik bölgelerinde görülen ben ve arpa şeklindeki hastalık.*” olarak tanımlar. Tespit edilen ocaklılar hastalığın sağıltımında arpa, soğan, kuşburnu, sarımsak, kırmızı elma, köstebek toprağı ve boz çalı (bohçalı) gibi malzemeler kullanılmaktadır.

Arpa birçok hastalığın sağıltımında olduğu gibi siğil hastalığının tedavisinde de sıkça kullanılan bitkisel malzemedir. Şekil olarak siğile benzediğı hususu da dikkat çekmektedir. Türk halk inançlarında arpanın kötü iyeleri uzak tutmak amacıyla da kullanıldığı görülür. Burada düğünlerde gelinin erkek evine girerken kırıdığı testinin içerisinde bulunan malzemenin arpa olması dikkat çeker. Bu bağlamda kötü iyelere kurulan yeni aileden uzak durması karşılığında bedel ya da kefalet amacıyla saç olarak arpa sunulur.

Ağacın Türk inanç sisteminde ayrı bir yeri vardır. Türkler doğumu, yaşamı ve ölümü hayat ağacı ile tasvir etmişlerdir. “*Ağaçlara atfedilen kutsallığın, onlara duyulan saygının ve ağaçlar çevresinde gelişen inanışların kaynağı Şamanizm’e ve eski Türk inanç sistemine dayanır. Şamanlar, hasta kişilerin kaçan ruhlarını yer altında ve gökyüzünde ararken gökyüzüne ulaşmak için çeşitli ağaçları kullanmıştır.*”

(Eliade, 1999: 318). Sağaltma özelliğine inanılan ağaçların tohumlarından, yapraklarından, köklerinden ve dallarından kamlar ve ocaklar yüz yıllarca faydalanmıştır.

3.8.4.1. Siğil Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Aşlama köyünde yaşamakta olan ve okur-yazarlığı olmayan 62 yaşındaki Ayşe Kartal, siğil hastalığının tedavi yöntemini annesinden öğrenmiştir. Annesi de kendi annesinden öğrenmiştir. Ayşe Kartal kendisine aktarılan bu bilgileri 27 yaşından itibaren uygulamaktadır. Kaynak kişi hastalarının tedavisini evinde yapmaktadır.

Ocaklı Ayşe Kartal'dan Siğil Ocağı sağaltma pratikleri hakkında edindiğimiz bilgiler şöyledir:

Ocaklı kişi öncelikle siğilin olduğu bölgeye bildiği tüm duaları okur. Ardından evindeki soğanın başını keser ve yine evinde bulunan 40 arpa tanesini soğanın üzerine okuyarak batırır. Hasta kişiden bu soğanı kimsenin ayak basmadığı yere gömmesini ve ardına bakmadan oradan ayrılmasını ister. Soğan orada kurudukça vücuttaki siğilinde kuruyup döküleceğini belirtilir (KK24).

Ocaklarda uygulanan sağaltma pratiklerinde kullanılan bazı formülistik rakamlar kaide sayılır. Burada da arpa tanelerinin sayısının 40 olması kuralı vardır.

3.8.4.2. Siğil Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Leyla Demirci'den derlediğimiz siğil ocağı sağaltma pratikleri şunlardır:

Kaynak kişi öncelikle siğile bildiği duaları okur ve “*El benden sebep Allah'tan. El benim elim değil Fadime anamızın eli.*” diyerek tükürür. Daha sonra kuşburnu ağacından dualar eşliğinde bir dal keser. Kesilen dalın dikeniyiyle siğilin olduğu bölge çizilir. Ocaklı bu dalı hasta kişiye vererek karanlık yerde bir taşın altına koyması ve koyduktan sonra arkasına bakmadan uzaklaşmasını ister. Dal orada kuruyup çürüdükçe vücuttaki siğilin de kuruyup döküleceğine inanılır. Kaynak kişi tedavinin tamamlanması için gelen hastaların ocaktan su içerek ayrılmaları gerektiğini belirtir (KK 21).

3.8.4.3. Siğil Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Değirmenli kasabasında yaşamakta olan 71 yaşındaki Mürüvvet Kurun, uyguladığı bu pratiği annesinden el alarak öğrenmiştir. Annesi de kendi annesinden el almıştır. Ocaklı bu iyi etme pratiğini 40 yaşından itibaren uygulamaya başlamıştır. Kaynak kişinin aktarımına göre el veren kişi üç kez *“Verdim, aldın mı?”* diye sorar. Alan kişi *“Aldım”* cevabını vererek ocaklı olma silsilesinin devamındaki kişi olur. El almış bir ocaklının kendisine müracaat eden hastalara bu pratikleri uygulama zorunluluğu olduğunu da söylemektedir.

Ocaklı Mürüvvet Kurun siğil ocağı sağaltma pratiği hakkında şunları aktarmıştır:

Mürüvvet Kurun evinden aldığı yedi diş sarımsağa teker teker bildiği duaları okuyarak siğilin üzerine sürer. Her sarımsak sürümünden sonra siğile tükürmektedir. Sürülen sarımsakları hasta kişiye vererek ıssız bir yere atmasını ve arkasına bakmadan uzaklaşmasını ister. Bu işlemin yalnızca cuma günleri yapılmakta olduğunu belirtir (KK25).

3.8.4.4. Siğil Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Bağlama kasabasında yaşamakta olan 66 yaşındaki ocaklımız Esem Bayram, uyguladığı bu pratiği eşinin annesi Hatice Yüksel'den el alma yoluyla öğrenmiştir. Ocaklı bu iyi etme pratiğini 56 yaşından itibaren uygulamakta olduğunu ifade etmektedir. Kaynak kişiden derlediğimize göre el veren kişi üç kez *“Verdim, aldın mı?”* diye sorar. Kaynak kişi *“Aldım.”* cevabını vererek ocaklı olma silsilesinin devamındaki kişi olur. El almış bir ocaklının kendisine müracaat eden hastalara bu pratikleri uygulama zorunluluğu olduğunu da söylemektedir.

Ocaklı Esem Bayram Siğil Ocağı sağaltma pratiği hakkında şunları aktarmıştır:

“Siğilin olduğu bölgeye Allahüla, Amenerrasulü, Elemtire okuyup “Tü tü tü” diye üç kere tükürürüm. Kaya tuzuna da Allahüla, Amenerrasulü, Elemtire okur, siğile sürerim. Sonra bu kaya tuzunu hasta akan suya atar. Tuz suda eriyip yok oldukça vücuttaki siğiller de eriyip yok olur.” (KK26).

3.8.4.5. Siğil Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Cemile Erdoğan'dan Siğil Ocağı sağaltma uygulamaları kapsamında edindiğimiz bilgiler şöyledir:

Kaynak kişi evinden getirdiği kırmızı Niğde elmasını bıçakla ortadan ikiye keser. Bir yarısını hastaya yedirirken diğer yarısını da ıssız bir yerde taşın altına koymasını ve arkasına bakmadan uzaklaşmasını ister. Eğer arkasına dönüp bakarsa hastalığın iyileşmeyeceğini de ekler. Elma taşın altında çürüdükçe vücuttaki siğillerinde çürüyüp döküleceğini ve tedavinin yedi gün içerisinde etki edeceğini belirtir (KK6).

3.8.4.6. Siğil Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Şerafettin Bayram'dan Siğil Ocağı sağaltma pratiği bağlamında şu bilgileri edindik:

Ocaklı kişi vücuttaki siğil sayısı kadar arpayı eline alarak arpaların her birine üç ihlas bir Fatiha surelerini okuyarak bir tas suyun içine atar. Bir gün boyunca bekletilen arpa suyu ile eller yıkanır. Ardından bu su kimsenin ayak basmayacağı bir yere dökülür. Arpa taneleri de bir yere gömülür. Gömüldükten sonra hastanın arkasına bakmadan geri dönmesi gerekir. Eğer bakarsa siğillerin geçmeyip daha da çoğalacağı söylenir. Bu işlemlere tam uyulduğu takdirde siğillerin kaybolacağı bilgisi de eklenir (KK3).

3.8.5. Tatarca Ocağı

3.8.5.1. Tatarca Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Kadriye Şener ve Mukaddes Andaç'tan Tatarca Ocağı sağaltma pratikleri kapsamında derlediğimiz sağaltma yöntemi aynıdır ve aşağıda verilmiştir.

Kaynak kişiler hastanın belden üstündeki kıyafetleri çıkartarak sırt üstü yere yatırılırlar. Evlerinden getirdikleri yufka ekmeklerini yedi parçaya bölerek sırasıyla okuyarak hastanın karnına koyarlar. Bildikleri duaları hastanın karnını ovalayarak okumaya devam ederler. On dakika süren bu işlemin sonunda ekmek parçaları hastanın yakınına verilerek gördükleri bir köpeğe atmaları ve oradan arkalarına bakmadan ayrılmasını söylerler. Hastanın uygulamanın sonraki gününde sağlığına kavuştuğunu ifade ederler (KK14, KK18).

3.8.6. Temre Ocağı

3.8.6.1. Temre Ocağı Sağaltma Pratiğı

Niğde merkeze bağı Değirmenli kasabasında yaşamakta olan 60 yaşındaki ocaklı Ali İhsan Öztekin, uyguladığı bu pratikleri babasından el alarak öğrenmiştir. Babası da kendi babasından el almıştır. Ocaklı bu iyi etme pratiklerini 40 yaşından itibaren uygulamaktadır. Kaynak kişinin aktarımına göre el alırken babası üç kez “Elim senin verdim, aldın mı?” diye sormuştur. Kaynak kişi “Aldım.” yanıtıyla ocaklı olma silsilesinin devamındaki kişi olmuştur. Ayrıca el almış bir ocaklının kendisine müracaat eden hastalara bu pratikleri uygulama zorunluluğu olduğunu da aktarmıştır.

Ocaklı Ali İhsan Öztekin’den temre ocağı sağaltma uygulamaları kapsamında şu bilgiler derlenmiştir:

Kaynak kişi bir tutam tuza Felak, Nas surelerini ve Ayetel Kürsi okuyarak temrenin olduğu bölgenin etrafında dolandırmaktadır. Ardından okuduğu tuzu hastaya vererek ateşe atmasını ister. Tuzla beraber hastalığa sebep olan nazarında yanıp yok olacağına inanılır. Bu sağaltma pratiğinin ardından hastalığın on gün içerisinde geçtiği ifade edilir (KK28).

3.8.6.2. Temre Ocağı Sağaltma Pratiğı

Ocaklı Yeter Erdoğan, Temre Ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

“Hasta sabah erkenden karnı aç ve abdestli bana gelir. Temre olan yeri gulhu, elham, sübhaneke okuyarak kalemle çizerim. Sonra “tü tü tü” diyerek yaranın üzerine tükürürüm. Hastanın mutlaka evden su içmesi ya da bir lokma bir şey yemesi lazımdır.” (KK7).

3.8.6.3. Temre Ocağı Sağaltma Pratiğı

Ocaklı Elif Fatma Tarfan, Temre Ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

“Temrenin olduğu yer neresiyse orası kalemle çizilir. Evdeki margarine felak ve nas okuyup tükürülür. Onu temreye süreriz. Kalanı da hastaya veririm geçene kadar her akşam sürer. Eğer hasta geçer ya da geçmez gibi teredditle gelirse hastalık geçmez.” (KK17).

3.8.6.4. Temre Ocağı Sağaltma Pratiği

Bor ilçesine bağlı Kemerhisar beldesinde yaşayan 76 yaşındaki Bahri Güngör sağaltma pratiklerini babası Süleyman Güngör'den el alma yoluyla öğrenmiştir. Güngör, hastalığın tedavisine yönelik pratikleri 45 yaşından itibaren uygulamaktadır. Bahri Güngör babasının sağ elinin işaret parmağını tutup *“Ocağımızın elini sana verdim oğlum. Kabul ediyor musun?”* sorusuna *“Ediyorum.”* yanıtını vererek ocaklı olmuştur. Babasının kendisine *“Ocağımıza gelenlere para karşılığında bakma, Allah rızası için bak.”* şeklinde nasihatte bulunduğunu belirtmektedir.

Kaynak kişi, temre ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Hastalığın sağaltımı çarşamba günleri yapılmaktadır. Ocaklı abdest alıp namaz kıldıktan sonra tedaviye başlamaktadır. Hasta kişinin de ocağa gelirken abdestli gelmesi gerekmektedir. Ocağa hasta kabulünde cinsiyet ayrımı yoktur. Gelen kadın hastalara *“Dünya ahiret bacımsın, kızımsın.”* söylemleriyle pratiğe başlanmaktadır. Temrenin olduğu bölgeye Ayetel Kürsi ve Felak, Nas surelerini okuduktan sonra tükürülmektedir. Tükürülmesini istemeyen hastalara da üfürülmektedir. Uygulama esnasında hastanın tiksинmemesi gerektiği belirtilmektedir. Aksi halde temrenin geçmeyeceği ifade edilir. Tedavi hastanın ocaktan su içmesi yahut bir şeyler yemesiyle sonlandırılır (KK41).

3.9. Külle Sağaltma Yapan Ocaklar

3.9.1. Silme Ocağı

Silme hastalığı bebek ve çocuklarda görülen bir hastalıktır. Bu hastalığın belirtileri salya akması ve karın sertleşmesidir. Karın sertliğinden kaynaklı da hastalarda iştahsızlık görülmektedir. Ocaklı bu hastalığın sağaltımında yağ, karabiber ve külden faydalanmaktadır. *“Eski Türk inanç sistemi içerisinde insanı kötülüklerden koruyan ateşin yanması ile ortaya çıkan kül, İslamiyet'in kabulünden sonra dini bir boyut kazanmıştır. Kültürümüzde, kadınların manevi yardımcısı olduğuna inanılan ve olumlu sonuçlanmasını istenilen her işe adıyla başlanılan Fadime Ana'nın kül ile yemek pişirdiğine inanılması külün, “Fadime Ana uğraşı” olarak kabul edilmesine ve hastalık sağaltımında da kullanılmasını sağlamıştır. Eski Türk inanç sisteminde var olan ocak kültü, İslami anlayış içerisinde de manevi bir boyut kazanmıştır. Bu inanç ile kül ulu orta yerlere atılmamış ve üzerine basılması istenmemiştir. Hastalıkların*

tedavilerinde de ocaklı kendi soba külünü kullanarak sağaltma yapar.” (Baysan, 2017: 1865-1866).

3.9.1.1. Silme Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Güldeste Çelebi, silme ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Doğadan temin edilen kara ağacın dalları yakılarak kül haline getirilir. Küller vücudu yakmayacak hale gelene kadar bekletilir. Soğan ve kül bir tavada yağ ve karabiberle karıştırılıp merhem kıvamına getirilir. Ardından hasta çocuğun kıyafetleri çıkarılarak namazlağın (seccade) üzerine sırt üstü yatırılır. Yapılan merhem hasta çocuğun alnına, karnına ve kollarına dua okunarak sürülür. Ocaklı *“parpumbu”* diyerek çocuğun alnından başlayıp kolları ve karnını bıçakla parpılar. Parpılama işlemi her bölgeye üç kez olacak şekilde yapılır. Bu uygulamanın ardından çocuğa ocaklının evinde su içirilerek sağaltma işlemi son bulur. Uygulamalar ikindi vaktinden sonra gün batmadan yapılmaktadır (KK9).

3.9.2. Çıbık Ocağı

Yeni doğum yapmış bir lohusa kadın, kırkı çıkmadan maydanoz, soğan veya fasulye gibi belirli yiyecekleri tükettiğinde, emzirdiği bebeğinde "çıbık" hastalığının ortaya çıkabileceğine inanılır. Bu hastalık, genellikle kırkı çıkmamış bebeklerde görülür. Çıbık hastalığı, bebeklerin ayak ökçelerinde şişlikler meydana getirir. Yörede bu şişliklerin zamanla çürümeye yol açabileceği hatta tedavi edilmezse çürümenin ökçelerin delinmesine ve ciddi sağlık sorunlarına sebep olabileceği ifade edilir. Geleneksel inanışlara göre, lohusa dönemi beslenmesi bu tür sağlık problemlerini tetikleyebilir ve bu nedenle beslenme alışkanlıklarına özen gösterilmesi gerektiği vurgulanır (KK10, KK11, KK12, KK35).

3.9.2.1. Çıbık Ocağı Sağaltma Pratiği

Ocaklı Zahide Acar, çıbık ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

“Kırk parça kara üzüm çubuğu bağlanarak ateşte yakılır. Çubukların külleri ezilir. Ezildikten sonra demir elekten elenir. Elenen kül sıvı yağ ile karıştırılarak merhem kıvamına getirilir. Bebeğin tüm kıyafetleri çıkarılır ve hazırlanan karışımla

kara bici¹⁶ yapılır. Üç gün boyunca çocuğun yıkanmaması gerekir. Üçüncü günün sonunda topukları iyileşmeye başlar.” (KK10).

3.9.2.2. Çıbık Ocağı Sağaltma Pratiği

Çiftlik ilçesinin Kula köyünde yaşayan 70 yaşındaki ev hanımı Döndü Budak, geleneksel iyi etme uygulamalarını anneanesi Nazik Budak’tan öğrenmiştir. Döndü Budak, bu pratikleri 30 yaşından itibaren uygulamaya başlamıştır. El alma-verme ritüeli sırasında anneanesi, elini okuyup tükürmüş ve ardından “*Bundan sonra benim elim senindir. Gelenleri elinle ve nefesinle şifalandır.*” şeklinde bir ifade kullanarak yetkinliğini devretmiştir. Kendisinin de elini gelinine verdiğini, ilerleyen yıllarda onun bakacağını ve el alan ocaklının kendisine müracaat eden hastalara bu pratikleri uygulama zorunluluğu olduğunu da belirtmiştir.

Ocaklı Döndü Budak, çıbık ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

“*Bu hastalık çocukların gözündeki olur ve gözü kanlandırıp sulandırır. Çocuk gözündeki ağrıdan dolayı devamlı ağlar ve uyuyamaz. Gelen hastalar için yedi tane kara üzüm çubuğu ateşte yakılarak kül haline getirilir. Kül soğuduktan sonra su ile karıştırılarak merhem haline getirilir. Çocuğu kucığıma alıp uyutur, merhemi göz çevresine sürerim. Çıkan merhemi bir kutunun içerisine koyar, dua okuyup içine tükürüp çocuğun ailesine veririm. Üç gün boyunca akşamları sürülür ve sabah silinir. Üç günün sonunda hastalık Allah’ın izniyle geçer.*” (KK11).

3.9.2.3. Çıbık Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde’nin Çiftlik ilçesine bağlı Kula köyünde yaşayan 54 yaşındaki ev hanımı Cemile Acar, geleneksel sağaltma pratiklerini kaynanası Zeynep Acar’dan el alarak öğrenmiştir. Cemile Acar, 34 yaşından itibaren bu hastalığın ocağı konumundadır. Ocaklıkta önemli bir yer tutan el alma-verme ritüeli, Cemile Acar’ın da ocak olma yolundaki ilk adımı olmuştur. Bu ritüelde, kaynanası Zeynep Acar, elini verirken üç kez “*Elimi sana verdim, kabul ettin mi?*” şeklinde soru yöneltmiştir. Cemile Acar üç kez “*Kabul ettim.*” yanıtını vererek, geleneğin devamındaki kişi olmuştur. El almış bir ocaklının kendisine müracaat eden hastalara bu pratikleri uygulama zorunluluğu olduğunu da söylemektedir.

¹⁶Tüm bedeni külleme işlemi.

Ocaklı Cemile Acar'dan, çıbık ocağı sağaltma pratikleri hakkında şu bilgiler edinilmiştir:

Ocaklı hastalığın sağaltımını ikinci vaktinde yapmaktadır. Siyah üzüm çubuklarından bir ateş yakmaktadır. Ocaklının çember şeklini verdiği siyah üzüm çubuğunu çocuğun ailesinden biri yanmayacak şekilde ateşin üzerinde tutar. Ocaklı da hasta çocuğu eline alıp çemberin içerisinden İhlas ve Fatiha surelerini okuyarak yedi kez geçirir. Ardından çubuğun küllerinden çocuğun gözlerinin kenarına sürer ve üç gün sonra hastalığın geçtiğini belirtir (KK12).

3.9.2.4. Çıbık Ocağı Sağaltma Pratiği

Çiftlik ilçesinde yaşayan 50 yaşındaki Döndü Özlü ocağının pratiklerini kaynanası Nuriye Özlü'den el aldıktan sonra uygulamaya başlamıştır. El alma ritüeli kaynanasının elinden üç yudum su içmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Kaynak kişinin aktarımına göre el alma/el verme işlemi sadece aile içindeki kadınlar arasında gerçekleştirilmektedir. Ayrıca bu işlem için kan bağına gerek duyulmadığı elin gelinlere de verilebileceği aktarılır. Ocağın büyüğüne gösterilen saygı sebebiyle el alan kişi ustası hayattayken hastalara bakmamaktadır. Tedavinin sonunda ocaklıya el ağırlığı olarak demir para verilmelidir. Aksi takdirde hastalığın geçmeyeceğine inanılmaktadır.

Döndü Özlü, çıbık ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Tedavide kullanılmak üzere hastadan üzerlik otu ve kara üzüm çubuğu getirmesi istenir. Ocaklı üçer kez olacak şekilde Ayetel Kürsi ve Felak, Nas surelerini okuyarak hastanın kafasının üzerinde üzüm çubuğunu üç parçaya böler. Üzerlik otunu da yine aynı duaları okuyarak bıçak yardımıyla parpar. Ocaklı malzemeleri hastaya geri vererek kendi evindeki ateşte yakıp külünü tereyağı ile karıştırarak hastalığın olduğu bölgeye günde bir kere olacak şekilde üç gün sürmesini ister. Bu sağaltma pratiğinin ardından hastalığın bir hafta içerisinde geçtiği belirtilmektedir (KK35).

3.9.3. Küpleme Ocağı

Nazarın sebebiyet verdiği bir diğer hastalık olan karın şişmesi “küpleme” olarak adlandırılır. Çoğunlukla çocuklarda görülen bir hastalıktır. Hastalığın görüldüğü çocuklarda ağlama, iştahsızlık ve şişkin karın gibi belirtiler olur. Tedavi edilmediğinde çocuklar ağrısından duramaz hale gelirler. Ayrıca zayıflayarak gelişimlerinin durduğu da ocaklılar tarafından aktarılmaktadır.

3.9.3.1. Küpleme Ocağı Sağaltma Pratiği

Küpleme'nin yanında geniz açma ve silme hastalıklarının da ocağı olan Güldeste Çelebi küpleme ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

“Küpleme olmuş çocukların karınları şiş olur. Bu şişkinliği indirmek için daha önceden bir köşede hazır ettiğim kara ağacın dallarını yakarak çıkan külin soğumasını beklerim. Soğan külüne İhlas, Fatiha, Felak ve Nas surelerini okuyarak ezerim. Daha sonra ezdiğim bu külleri yine okuyarak çocuğun karnına serperim ve 10-15 dakika masaj yaparak külleri yediririm. Bu uygulamadan sonra çocuğun 3 gün yıkanmaması lazımdır. Üç günün sonunda karın şişkinliği iner. Uygulamanın belirli bir günü yoktur sadece belirli bir zaman aralığı vardır. Tedavi ikindiden sonra gün batmadan yapılmalıdır. Tedavi çok acil durumlarda gün içinde yapılabilse de aynı etkiyi göstermemektedir.” (KK9).

3.9.4. Temre Ocağı

3.9.4.1. Temre Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde'nin Çiftlik ilçesine bağlı Ovalıbağ köyünde yaşamakta olan 67 yaşındaki ocaklı Zeynep Gürbüz, uyguladığı bu pratiği annesinden el alma yoluyla öğrenmiştir. Annesi de kendi annesinden el almıştır. Ocaklı bu iyi etme pratiklerini 35 yaşından itibaren uyguladığını belirtmektedir. Kaynak kişinin aktarımına göre el alırken annesi üç kez *“Elim senin verdim, aldın mı?* sorusunu sormuştur. *“Aldım.”* cevabını veren kaynak kişi, ocaklı olma silsilesinin devamındaki kişi olmuştur. El almış bir ocaklının kendisine müracaat eden hastalara bu pratikleri uygulama zorunluluğu olduğunu da söylemektedir.

Ocaklı Zeynep Gürbüz, temre ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

“Ocağa gelen hastalara yanlarında kara köy tavuğu getirmesini söyleriz. Tavuğu kesip kafasını ve ayaklarını yanan ateşe atarız. Ateşin közü ılıdığında temre yere dua edip süreriz. Yedi günde temre kaybolur.” Bu uygulamadan sonra kalan tavuğun helal edilip ocaklıya bırakıldığı da söylenir (KK29).

3.9.5. Yuğrük Ocağı

Vücudun yumuşak dokularında oluşan kızaran, şişen, zamanla moraran ve hastalarda ateşe, üşümeye yol açan su toplamış yaralara yuğrük adı verilmektedir. Genellikle de ayak ve topuklarda çıkmaktadır (KK18).

3.9.5.1. Yuğrük Ocağı Sağaltma Pratikleri

Ocaklı Kadriye Şener, yuğrük ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Genellikle ayak topuğunda çıkan bu hastalık için atların ve eşeklerin kesilen tırnakları yanmaz tavada yağ ile birlikte kavrulur. Tırnaklar kül haline gelene kadar bu işlem devam eder. Elde edilen kül, ayağa değdiğinde yakmayacak durumdayken ocaklı tarafından dua okunarak yaranın olduğu yere sürülür. Kalan kül bir kavanozun içerisine aktarılıp hastaya verilir ve yedi gün boyunca sabah akşam sürmesi istenir. Hastanın ilk üç günlük süre zarfında ekşi, baharatlı gıdalarla birlikte bulgur ve turşu yemesi yasaklanır. Yedi günün sonunda iyileşme görülür (KK18).

3.10. Masaj ve Ovalama Yoluyla Sağaltma Yapan Ocaklar

3.10.1. Fıtık Ocağı

3.10.1.1. Fıtık Ocağı Sağaltma Pratiği

Hasan Hüseyin Bartan, fıtık ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

“Bu ocakta sadece erkek hastalara bakılır. Gelen hasta belinden yukarısını çıkarıp düz bir zemine yatar. Abdestimi tazeleyip fıtığın olduğu yere kantaron yağıyla on dakika masaj yaparım. Masajla omuriliğe sıkışan sinir gevşer, boşlar. Masaj bitince hastanın belini tülbentle iyice sararım. Sonra da tedavi biter.” (KK15).

3.10.2. Göbek Kaldırma Ocağı

Halk arasında göbeğin yer değiştirdiği ve artık vücudun bir başka bölgesine yerleşip orada attığı düşünülür. Derlediğimiz bilgiler doğrultusunda ağır bir şey kaldırmanın, yüksekte atlayıp zıplamanın neden olduğu bu hastalık; ağrı, ağızda kuruluk, mide bulantısı şeklinde belirtiler gösterir. Tedavi yöntemindeki amaç göbek deliğinden kayıp vücudun herhangi bir başka noktasında atmakta olan damarı yerine

getirmektir. Çeşitli eşyalar ve dinsel sağaltma pratikleri ile iyi edilebilen hastalık için yörede bardakla uygulanan sağaltma yöntemi yahut masajla iyileştirme yöntemi kullanılmıştır (KK15, KK16, KK38).

3.10.2.1. Göbek Kaldırma Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde'nin Çamardı ilçesine bağlı Demirkazık köyünde yaşamakta olan 49 yaşındaki Bilal Okçu “göbek düşmesi” hastalığını tedavi etmektedir. Annesi Fadime Okçu'dan 17 yaşında el almıştır. Annesi de kendi annesinden öğrenmiştir. Ocağın büyüğü annesi olduğu için o hayattayken hastalara bakmamış, annesinin vefatından sonra bakmaya başlamıştır. Kaynak kişinin aktarımına göre el veren kişi üç kez “*Verdim, aldın mı?*” sorusunu sormuştur. Kişi “*Aldım*” cevabını vererek ocaklı olma silsilesinin devamını sağlamıştır. Yaptıkları bu işten dolayı da yöre halkı tarafından kendilerine “ocak” denildiğini söylemektedir. Kimseye el vermemiş olan kaynak kişi, el almış bir ocaklının kendisine gelen hastaları tedavi etmek zorunda olmadığını ve hastaların önce doktora gidip sonrasında kendisine geldiklerini de aktarmaktadır.

Ocaklı Bilal Okçu, göbek kaldırma ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Ocağa hastanın aç karnına gelmesi istenir. Aç gelen hasta sırt üstü düz bir zemine yatırılır. Ocaklı baş parmağını hastanın göbek deliğine sokarak kontrol eder. Göbek deliğinde atması gereken damar kaymış ise elin başparmağı ile o bölge iki veya üç dakika ovalanır. Ardından su bardağının ağzını göbek deliğine gelecek biçimde koyulur. Bardak ile orada sağa sola kıvrılır şekilde hareketler yapılır. Ardından tekrar baş parmak ile masaj yapılır. Bu işlem damar göbek deliğinde atana dek tekrarlanır (KK16).

3.10.2.2. Göbek Kaldırma Ocağı Sağaltma Pratiği

Hasan Hüseyin Bartan, göbek kaldırma ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Tedavi el yeteneğine bağlı bir uygulama içermektedir. Ocaklı tedavide hiçbir şekilde araç ve gereç kullanmamaktadır. Hastanın da aç karnına ocağa gelmesi lazımdır. Aksi takdirde olumlu bir sonuç alınamaz. Ocaklı baş parmağına bir bez parçasını sardıktan sonra göbeğin yanında atması gereken damarın ne tarafa kaydığının tespitini yapar. Baş parmağıyla masaj yaparak kayan damarı yerine getirir.

Damarın yerine gelmesiyle hastanın sancısı ve ağrısı gün içerisinde kendiliğinden kaybolur (KK 15).

3.10.2.3. Göbek Kaldırma Ocağı Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Elmalı köyünde ikamet eden Rakibe Taşdemir, 70 yaşındadır. Kaynanası Zeynep Taşdemir'den el alan ocaklı kırk yıldır tedavi uygulamaları yaptığını söylemektedir. El alma ritüeli kaynanasının elinden ekmek yiyip, su içerek gerçekleşmiştir. Ocaklı kaynanası hayattayken de gelen hastalara bakmakta olup henüz kimseye el vermediğini ancak ilerleyen zamanlarda gelinine vereceğini söylemektedir.

Rakibe Taşdemir'den bahsi geçen ocak kapsamında edindiğimiz bilgiler şöyledir:

Ocağa gelen hastalar cinsiyet ayrımı yapılmadan düz zemine sırtüstü yatırılır, hastalara özellikle aç karnına gelmeleri söylenir. Ocaklı hastanın göbek deliğine sıcak suyla köpürtülmüş sabunu sürerek orta parmağıyla ovalar. Ardından yumuşaması için bir bezle göbeğini sararak kapatır. Bu uygulama göbeği yerine getirir (KK38).

3.10.3 Kırık-çıkık Ocağı (Sınıkçı)

İnsan vücudunun belirli bölgelerinde meydana gelen kırık, çıkık ve çatlakların tedavisini yapan ocaklara kırık- çıkık ocağı ya da sınıkçı denilmektedir. Hastalar bu ocağa genellikle elde, kolda, bacakta ve omuzdaki kemik bütünlüğünün bozulması sonucunda başvurmaktadırlar.

3.10.3.1. Kırık-çıkık Ocağı (Sınıkçı) Sağaltma Pratiği

Niğde merkeze bağlı Elmalı köyünde yaşayan 63 yaşındaki ev hanımı Müzeyde Atlı, tedavi etme yöntemlerini halası Zeynep Durak'tan öğrenmiştir. Ocaklı halasının lakabının "Bili" olduğunu ve yörede ona bu şekilde seslenildiğini söylemiştir. Uzun yıllar halasının çiraklığını yaptıktan sonra iyi etme yöntemlerini öğrenebildiğini ifade eden Atlı, her el almış kişinin çiraklık yapmadan hastaları tedavi edemeyeceğini belirtmektedir. El alma-el verme ritüeli sırasında halası üç kez "*Benim elim değil Fadime anamızın eli. Elimi sana verdim, kabul ettin mi?*" sorusunu sormuştur. Kaynak kişi ise üç kez "*Aldım.*" yanıtını vererek kırık-çıkık ocağının bir sonraki temsilcisi olmuştur. Halası Zeynep Durak, zamanında kendi babası Mehmet Çokaslan'dan aynı şekilde el almıştır. Ocaklıya göre el vermede kan bağına gerek

yoktur. Bu tedavinin el almaktan daha çok yeteneğe ve soğuk kanlılığa bağlı olduğunu belirtmektedir. Halasının çocuğu olmadığı için kendisine el verdiğini ve tedavi yöntemlerini öğrettiği belirtmektedir. Ocaklı bu uygulamaları Allah rızası için yaptığını ve maddi bir beklentisinin olmadığı belirtmektedir. Gelen kişilerin el ağırlığı adı altında gönüllerinden ne koparsa verdiklerini söylemektedir.

Müzeyde Atlı, kırık-çıkık ocağı tedavi yöntemleri hakkında şu bilgileri aktarmıştır:

Tedavinin herhangi bir günü yoktur. Kırılmaların tedavi edilmediği süre zarfında yanlış kaynayacağı ve ağrısı göz önünde bulundurulmaktadır. Ocaklı gelen hastalara ilk olarak şikayetlerinin vücutlarının neresinde olduğunu ve olayın nasıl gerçekleştiğini sorarak başlamaktadır. Sonrasında o bölgeyi eliyle kontrol etmektedir. Kontrol sırasında şikâyet edilen bölgelerin dışındaki yerlerde tedbir amaçlı kontrole tabi tutulmaktadır. Hasarın vermiş olduğu acıdan dolayı hastaların başka bölgelerdeki yaralanmaları hissedemeyeceğini de belirtilmiştir. Kontrol sırasında vücudun sağ ve sol yerindeki kemikler karşılaştırılarak eş zamanlı bir biçimde kontrol edilir. Eklem çıkıklarında çıkan bölgeye sıcak su ve sabunla hafif bir ovalama işlemi yapılmaktadır. Bu sayede çıkığın olduğu yer yumuşatılmış olur. Çıkığın olduğu uzuv sağa sola hareket ettirilir ve ileri geri itme-çekme hareketi yapılır. Böylece yerinden çıkan kemik eski yerine geri oturtulmaktadır. Tedavinin sonunda bölgeye bal sürülür ve üzeri yazma ve benzeri bir kumaş parçasıyla sarılır. Yedi gün boyunca o bölgeye suyun temas ettirilmesi ve uzvun hareket ettirilmesi yasaklanır. Sarma işlemi de kan akışını etkilemeyecek şekilde yapılmaktadır. Kaynak kişinin aktarımına göre çıkık belirtileri şöyledir: Deformenin olduğu yerde ağrı, şişme ve morarma meydana gelmektedir. Bu gibi belirtiler teşhisin konmasında yardımcı olmaktadır. Benzer uygulamalar kırık içinde geçerlidir. Kırılan bölgeye hızlı kaynaması için bal sürülmektedir. Bal sürüldükten sonra bölge iki tahta arasına alınarak kumaş parçasıyla sarılmaktadır. Tedavinin ardından hastanın bir ay boyunca sargılı yerini hareket ettirmesi, o bölgeye su değdirmesi ve kemikleri yumuşatması sebebiyle balık yemesi yasaklanmaktadır. Balık aynı zamanda yanlış kaynayan kemiğin kırılıp tekrar tedavi edilmesinde de kullanılmaktadır. Yanlış kaynayan kemiğin üzerine alabalık sarılmaktadır. Bir hafta sonra sargı açılıp yanlış kaynayan yer kırılarak yeniden tedavi uygulanmaktadır. Çıkıkta olduğu gibi kırıkta da birtakım belirtiler bulunur. Bu belirtiler kırılan bölgede şişlik, morarma, şekil bozukluğu, hareket edememe ya da hareket ettikçe ağrı şeklinde kendini gösterir. Kemikte meydana gelen çatlaklar için

de bal ile sarma işlemi yapılır. Hastaların iyileşme süresi kişinin yaşına, tedavinin uygulandığı bölgeye ve yaralanmanın türüne göre farklılık göstermektedir. Ortalama çıkık ve çatlak bir haftada, kırık ise bir ayda iyileşmektedir (KK37).

3.10.3.2. Kırık-çıkık Ocağı (Sınıkçı) Sağaltma Pratiği

Elmalı köyünde yaşayan 63 yaşındaki Emrullah Durak, tedavi etme yöntemlerini teyzesi Zeynep Durak'tan öğrenmiştir.

Akraba olan Emrullah Durak ve Müzeyde Atlı'nın iyileştirme uygulamalarını öğrendiği ocaklı aynı kişidir ancak tedavi yöntemlerinde farklılıklar olduğu gibi Müzeyde Atlı uyguladığı pratikleri hem çıraklık yaparak hem de el alarak öğrenmiştir. Emrullah Durak ise yalnızca çıraklık yaparak ocaklı olmuştur. Kaynak kişi yirmi yıldır tedavileri gerçekleştirdiğini ve günümüzde gençlerin ocaklık geleneğini devam ettirmek istemiyor oluşlarına sitemini dile getirmiştir. Emrullah Durak diğer ocaklılardan farklı olarak ustası hayattayken hastaları tedavi etmeye başlamıştır. Ocaklı bu işlemleri maddi beklenti karşılığında olmadan yaptığını da söylemektedir.

Emrullah Durak, kırık-çıkık ocağı tedavi yöntemleri hakkında şunları aktarmıştır:

Ocaklı çıkık tedavisinde masajla yerine getiremediği kemiğe tuzlu hamur sararak bölgenin gevşemesini sağlamaktadır. Üç gün sarılı duran hamurun ardından tekrar ocağa gelen hastanın kemiği yerine kolayca oturtulur. Kemiğin yerine oturmasıyla bölgeye kuyruk yağı, bal ya da kuru üzüm sarılarak tedavi sonlandırılır. Böylece kemiğin yuvasından sık çıkması engellenmiş olur. Ayrıca ocaklı et ezilmelerine et, kemik kırıklarına ise zift sarmak suretiyle tedavi gerçekleştirdiğini söylemektedir. Olası bir yanlış kaynama durumunda alabalık sararak yumuşattığı kemiği kırarak yeniden bir tedavi uyguladığını söylemektedir (KK39).

3.10.4. Romatizma Ocağı

Romatizma hastalığı Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "*Kaslarda ve özellikle eklemlerde kendini gösteren ağrılı hastalıkların genel adı.*" şeklinde açıklanır (2019: 510).

3.10.4.1. Romatizma Ocağı Sağaltma Pratiği

Hasan Hüseyin Bartan'dan romatizma ocağı sağaltma pratikleri kapsamında derlediğimiz bilgiler şunlardır:

Gelen hastalardan düz bir zemine oturarak ayaklarını düz bir şekilde uzatmaları istenir. Diz kapağının olduğu bölge Ayetel Kürsi ve Fatiha sureleri okunarak ovalanır. Ovala işlemi on dakika devam eder. Bu işlem bittikten sonra hastanın ocaktan bir bardak su içmesi, ardından bir bardak suyu da yere dökmesi istenir. Hastalığın tam geçmediği durumlarda tedavi tekrar edilmektedir (KK15).

3.10.5. Tatarca Ocağı

3.10.5.1. Tatarca Ocağı Sağaltma Pratiği

Kaynak kişi Nigar Erdoğan'dan Tatarca hastalığının sağaltımı ile ilgili derlediğimiz bilgiler şunlardır:

“Tatarca karın ağrılı bir hastalıktır. Bağırsak düğümlenmesi gibi bir şeydir. Tüm yaş gruplarında olur. Hastanın belden yukarısı çıkarılarak düz bir yere yüzüstü yatırılır. Beş dakika ayakla hastanın karnı ovalanarak tatarlanır. Hastayı ayağa kaldırarak el benden şifa senden, el benim değil Fatma anamızın eli, el benim değil Ayşe anamızın eli, el benim değil Hatice anamızın eli. Hatice anamızın yüzü suyu hürmetine, Ayşe anamızın yüzü suyu hürmetine, Fatma anamızın yüzü suyu hürmetine Rabbim sen şifa ver diyerek iyileştiririm.” (KK19).

3.11. Ayn Hareketlerine Bağlı Kalınarak Sağaltma Yapan Ocaklar

3.11.1. Siğil Ocağı

3.11.1.1. Siğil Ocağı Sağaltma Pratiği

Bor ilçesinin Sırasöğütler mahallesinde yaşayan 85 yaşındaki ev hanımı Perihan Adıyaman, hiç okula gitmeden kendi çabasıyla okuma-yazma öğrenmiştir. Geleneksel sağlık pratiklerini babaannesi Emine Sürgele'den el alarak devam ettirmiştir. Perihan Adıyaman, bu pratikleri 30 yaşından itibaren uygulamaya başlamış olup geleneksel sağaltma kurumu olan siğil ocağını günümüzde yaşatmaya devam etmektedir. El alma-verme ritüeli sırasında babaannesi üç kez *“Benim elim değil Fadime anamızın eli. Elimi sana verdim, aldın mı?”* diye sormuştur. Kaynak kişide üç kez *“Aldım.”* yanıtını vererek ocaklık geleneğin bir sonraki temsilcisi olmuştur. Ocaklıya göre, el verme ritüeli için kan bağına gerek yoktur. Aile dışından kişilere de verilebileceğini söylemektedir. Kendisinin de torununa ve kızına el verdiğini,

ilerleyen yıllarda onların bakacağını, el alan ocaklının kendisine müracaat eden hastalara bu pratikleri uygulama zorunluluğu olduğunu belirtmektedir. Gelen hastalardan maddi bir beklentisi bulunmayan kaynak kişi, hastaların tedaviden sonra el ağırlığı olarak gönüllerinden kopan hediyeleri kendisine verdiklerinden de bahsetmiştir.

Perihan Adıyaman, siğil ocağı sağaltma pratikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Hastalığın tedavisi çarşamba, cumartesi, çarşamba ya da cumartesi, çarşamba ve cumartesi sırasıyla olacak şekilde haftanın üç gününde ve ay eski ayken yani dolunay varken yapılır. Hastanın anne adı öğrenildikten sonra bahçesinden yahut doğadan temin ettiği köstek toprağıyla bir miktar tuzu karıştırarak çamur yapmaktadır. Yaptığı çamuru siğilin olduğu bölgeye belirlediği günler sürerek sağaltımı gerçekleştirmektedir. Hastanın tedavi için ocağa üç gün gelmesi gerekmektedir. İki gün gelip üçüncü gün gelemeyenler için temsili bir tedavi gerçekleştirilse de birebir yapılan tedavinin yerini tutmamaktadır. Tedavi sırasında ocaklının içinden okuduğu dualar vardır. Fakat kaynak kişi duanın ocak sırrı olduğunu söyleyerek bizlerle paylaşmayı tercih etmemiştir (KK27).

SONUÇ

Kültür, tarihsel süreçte yaratılan ve zamanla gelişen bir sistemdir. Halkın ya da bir topluluğun yaşamsal deneyimlerini yansıtan, nesillerce aktarılan sözlü ürünler, kültürün yaşayan ve çoğalan bir olgu olduğunun en güzel göstergesidir. Bu kültür ortamında ortaya çıkan ocaklık geleneği tarihsel süreçte anneden kıza, babadan oğula usta-çırak ilişkisi ile aktararak varlığını günümüzde de sürdürmektedir.

Yaşadığımız yüzyılın modern toplumlarında, toplumsal yapının değişiminin ölçülmesinde önemli rol oynayan halk biliminin güncelliği ve yerelliğinin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan kent-kırsallık karşıtlığında; sosyolojik yapının analiz ve çözümlenmesinde baş vurulacak referans kaynaklarının en önemlisini halk bilimi sağlamaktadır. Kuşkusuz bu durum son yıllarda geleneksel iyileştirme yöntemlerine olan ilgiyi ve farkındalığı artırmaktadır.

Niğde’de geleneksel bir yaşamın benimsenmiş olması kendilerinden önceki aile büyüklerinden duyularak, görülerek ve deneyimleyerek öğrenilen bilgilerin kullanılmasını beraberinde getirmiştir. Yöredeki ocakların uygulamalarında İslamiyet öncesi inanç sisteminin tamamen terk edilmediği ve İslami unsurlarla harmanlanarak muhafaza edildiği tespit edilmiştir.

Ocaklı kişilerle yapılan görüşmelerde önceden hazırlanmış sorular ışığında hali hazırda uygulanan, unutulmuş ya da unutulmaya yüz tutmuş sağaltma pratikleri ve bilgiler kayıt altına alınmıştır. Kimi uygulamanın yapılma sebebi bilinirken kimi uygulamanın da büyüklerinden görmek suretiyle uygulandığı tespit edilmiştir. İslami özellik taşıyan uygulamaların açıklamasının yapılabildiği fakat kamlık geleneğinin izlerini taşıyan uygulamaların açıklanamadığı gözlemlenmiştir.

Halk hekimliğinin önemli bir parçası olan ocaklar bugün de canlılığını koruyarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Kurumlara her kesimin aynı bakış açısıyla yaklaşmadığı ve çeşitli faktörlerin bu durumu etkilediği belirlenmiştir. Yöre halkının ocakları tercih etme ve etmeme sebepleri çeşitlidir. İlk olarak ocaklı kişilerin kutlu bir soydan geldiğine olan inanç insanları ocaklara yönelten en önemli etkidir. Yine yakın çevre tarafından ocaklara daha önceden gidip şifa bulan kimseler de büyük bir referans niteliğindedir. Bunların dışında insanların doğup büyüdüğü çevre, maddi imkânsızlıklar, modern tıpta tedaviye olumlu yanıt alınamaması ve modern tıbbın hastalığına çare bulamayacağı düşüncesi gibi durumlar halkın ocaklara gitme ve tercih

etme sebepleri arasındadır. Yörede aynı hastalığa bakan birden fazla ocağın olduğu görülmektedir. Halkın ocakları tercih etmesi, ocaklı kişilerin oluşturduğu güven ile daha önce tedavi olup iyileşen hastaların var olmasından kaynaklanır. Ocakların tercih edilmeme sebepleri ise; eğitim seviyesi yüksek, gelenekselciliğin aksine yenilikçi ve şehirli yöre halkınca ocaklık uygulamaları “batıl inanç”, “hurafe” ve “geri kafalılık” olarak adlandırılmasındandır. Görüşme gerçekleştirdiğimiz kaynak kişiler bu düşüncedeki kimselerin tedavi için ocaklara gelseler dahi hastalıklarının geçmeyeceğini belirtmektedirler. Dolayısıyla ocaklı kadar gelen hastanın da inancı hastalığın iyileşmesinde önemli bir etkidir.

Saha çalışması sırasında ziyaret edilen ocakların hastalıkların sağaltımını farklı yöntemler kullanarak yaptıkları tespit edilmiştir. Başta dinsel-büyüsel yöntemler olmak üzere bitkisel kökenli, hayvansal kökenli ve madensel kökenli emlerle de sağaltımı gerçekleştirmektedirler. Sağaltımda tek bir yöntem kullanılabileceği gibi birden fazla yöntem de bir arada kullanılmaktadır. Hastalıkların iyileştirilmesi hususu ocaklı kişilerce tek taraflı ele alınmamış, ruh ve bedenın doğru oranda iyi edilmesi esas alınmıştır.

Niğde ve çevresinde afsun, alkarısı, avsun, tatarca, temre, çıpma, dalak kesme, kurbağacık, kutnu, nazar, sandal, sarılık, yılcık, arpacık, burunsak/geniz açma, dene, kısırlık, patıldak, siğil, deve çiçeği, yanık, kösnü, sürk, aydaş, silme, çibık, küpleme, fitık, göbek kaldırma, kırık-çıkık, romatizma, yuğrük, dilecek ve güncü kurtlu gibi ocaklar tespit edilmiştir. Ayrıca en fazla tespit edilen ocaklar temre ve siğil ocağıdır. Temre ocağı sayısı on iki, siğil ocağı ise on birdir.

Tespit edilen kırk bir ocaklının otuzunu kadınlar, on birini erkekler oluşturmaktadır. Kadın ocaklıların sayısının fazla olması ocaklılardan alına bilgiler ışığında Hz. Fatma'ya bağlanmasından kaynaklanmaktadır. Çoğunluğunun eğitim seviyesi ilk okul düzeyinde olup erkek ocaklıların kadın ocaklılara oranla eğitim seviyelerinin daha yüksek olduğu ve kadın ocaklılardan on birinin okuma-yazma bilmediği belirlenmiştir. Özellikle 65 yaş üstünün sağaltma pratiklerini eksiksiz yerine getirdikleri ve ocağın kurallarına bağlı kaldıkları gözlemlenmiştir.

Hastalıkların sağaltımı çoğunlukla ocaklarda (ocaklı kişilerin evinde) yapılmaktadır. Bazı ocaklar hastalıkların tedavisini belirli zaman aralıklarında yaparken burunsak ve kırık-çıkık gibi ocaklar tedavileri sıcaklığına yapmaktadır. Ocağa gidilirken hasta kişinin ya da yakınlarının yanlarında tedavide kullanılması gereken bazı malzemeleri (kara tavuk) de götürmeleri gerekmektedir. Ayrıca ocağa

giderken hasta olan kişilerin ocakçılar tarafından belirlenen kurallara uyması da zorunludur.

Sağaltıma ocaklının abdest tazeleyip dua ve ayetleri okuması gibi dinsel uygulamalarla başlanılmaktadır. Hastalığın türüne göre ırvasa, parpılama, ovma, masaj, okuma, üfürme ve tükürme gibi yöntemler kullanılmaktadır. Bu uygulamalar Allah'a, Hz. Muhammet'e ve Hz. Fatıma'ya dayandırılır. Hastaya uygun perhiz ve telkinlerde bulunulduktan sonra ocaklının verdiği ekmeğin, tuzun ve suyun yenilip içilmesiyle tedavi son bulmaktadır.

Çalışma sahasında tespit edilen ocaklık uygulamalarındaki inanç sisteminin kamlık geleneğinden izler taşıdığı, birçok pratiğin İslami kaidelerle paralellik göstermemesine rağmen geleneğin ocaklılar tarafından yaşatıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışma ile yörede halk hekimliğine bağlı ocakların varlığının ortaya çıkarılması, gelecek nesillere aktarılması sağlanmış ve daha sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı kanaati oluşmuştur.

KAYNAKLAR

1. Yazılı Kaynaklar

- Acıpayamlı, Orhan (1968). Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 26 (1-2), 1-9.
- Acıpayamlı, Orhan (1982). Acıpayam'da Halk Hekimliği. *Antropoloji Dergisi*, 11, 11-16.
- Acıpayamlı, Orhan (1989). Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*. 23-25 Kasım. Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları. Ankara, 1-8.
- Alptekin, Ali Berat (2015). *Halk Bilimi Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Alptekin, Mehmet (2018). Meddah Behçet Mahir'in Halk Anlatılarında Halk Hekimliği ve Baytarlığı. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17 (3), 879-893.
- Araz, Rıfat (1998). *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Artun, Erman (2019). *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Aslan, Namık (2006). "İduk" Geleneğinin Anadolu'da Yaşatılan Bir Şekli (Etyemez Köyü Hak Salım Âdeti). *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 245- 256.
- Ateş, Fatma (2019). Mitolojiden Günümüze Yumurta ve Kırk Uçurma Geleneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7 (19), 14-27.
- Aytaç, Zeki, Ocak, Atila, Kaptaner İğci, Bahar (2020). *Türkiye Bitkiler Doğa Rehberi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Başar, Zeki (1989). Şifalarına İnanılan Kutsal Sular. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayat, Ali Haydar (1987). Halk Tıbbında Özellikle Anadolu'da Sarılık Hastalığı ve Tedavisi. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 61-82.
- Bayat, Ali Haydar (1989). Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbî Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri* (23-25 Kasım 1988), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 59-82.
- Bayat, Ali Haydar (2016). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Bayat, Fuzuli (2018). *Türk Mitolojik Sistemi 2*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bayat, Fuzuli (2021). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bayat, Fuzuli (2022). *Türk Kültüründe Kadın Şaman*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Baysan, Münire (2017). Kütahya'da Sağaltma Ocaklarında Tedavi Esnasında Kullanılan Malzemeler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6 (3), 1861- 1880.
- Baytop, Turhan (1997). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Beydili, Celal (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, (çev. Eren Ercan). Ankara: Yurt Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili (2016). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Bilgesu Yayıncılık.
- Çelik, Türkan (2022). Şamanistik Köken Bağlamında Aydaş Aşı Geleneği: Uşak Örneği, *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 217-235.
- Çeribaş, Mehmet (2021). Türk Kültüründe Kut İnancı ve Kut Aktarma Yolları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14 (36), 1185-1206.
- Çobanoğlu, Özkul (2021). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çoruhlu, Yaşar (2022). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağı, Fahri (2013). *Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Dilek, İbrahim (2021). *Türk Mitoloji Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eliade, Mircea (1999). *Şamanizm*. (çev. İsmet Birkan). Ankara: İmge Kitapevi.
- Eliade, Mircea (2002). *Babil Simyası ve Kozmolojisi*. (çev. Mehmet Emin Özcan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Emeksiz, Abdulkadir (2012). Türk Halk Kültüründe Üzerlik. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 28, 233-234.
- Ergin, Muharrem (2014). *Dede Korkut Kitabı-I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2021). *Dede Korkut Kitabı I-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki (2014). *Anadolu İnançları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki (2022). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Frazer, James George (2004). *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri I*. (çev. Mehmet Halil Doğan). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Gökçe Şentürk, Mercan (2019). *İslahiye'de (Gaziantep) Halk Hekimliği*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gaziantep.
- Gündüz, İbrahim (1988). *Karapınar Folkloru*. Konya: Karapınarlılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayıncılık.
- Hınçer, İhsan (1976). İnançlarımız Açısından Yatırlar ve Ziyaretlerin Müspet Yönleri. *I. Uluslararası Folklor Kongresi Bildirileri*, Cilt IV, Ankara, 133-138.

- İnan, Abdülkadir (2020). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Kalafat, Yaşar (2010). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kaplan, Melike (2011). Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din ve Büyü İlişkisi. *Milli Folklor*, 12 (91), 150- 156.
- Kaşgarlı Mahmut (2018). *Divan ü Lügati't- Türk*. (çev. Besim Atalay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, Muharrem (2001). Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 7 (25), 199- 218.
- Kaygısız, Ali Kemal (1937). Köy Hekimliğinde Efsunculuk. *Halk Bilgisi Haberleri Dergisi*, 73, 4- 9.
- Köprülü, Mehmet Fuat (2004). *Edebiyat Araştırmaları-1*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köse, Serkan (2021). Kültür Aktarıcıları Ekseninde Kan Bağının İşlevi. *Karadeniz Araştırmaları*, 18 (69), 143- 149.
- Kumartaşlıoğlu, Satı (2012). *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü*. Basılmış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Öngel, Gülnur (1997). *Denizli Halk Hekimliği Ocaklar*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Örnek, Sedat Veyis (1966). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.
- Örnek, Sedat Veyis (2016). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Sever, Mustafa (2001). *Mersin ve Yakın Çevresi Halk İnançları ve Halk Hekimliği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sipahi, Abdulkadir (2006). *Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamaları*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Somakcı, Pınar (2003). Türklerde Müzikle Tedavi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), 131- 140.
- Şahbaz, Muhammed (2020). Seküler Başa Çıkma Yöntemi Olarak Aydaş İnancı: Yukarı Karahacılı Köyü Örneği. *Journal of Analytic Divinity*, 4 (1), 104- 115.

- Şar, Sevgi (2008). Anadolu'da Rastlanan Halk Hekimliği Uygulamalarına Genel Bir Bakış. 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. Ankara, 1163-1178.
- Tanyol, Cahit (1960). Din ve Adetler. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 6 (127), 2077-2078.
- Tanyu, Hikmet (1968). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tanyu, Hikmet (1976). Türklerde Ateşle İlgili İnançlar. I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. IV. CİLT
- Tanyu, Hikmet (1982) Fatma Anamız ve el ile ilgili inançlar üzerine kısa bir araştırma. II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. (Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, 479-496.
- Tek, Recep (2018). Anadolu Türk Halk Hekimliğinde Toprak. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (39), 189-204.
- Tek, Recep (2018). *Kayseri Yöresi Sağaltma Ocakları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Tek, Recep (2024). *Somut Olmayan Kültürel Bir Miras Olarak Anadolu Türk Halk Hekimliği Terim ve Kavramları Sözlüğü Denemesi*. Konya: Kömen Yayınları.
- Turan, Şerafettin (2014). *Türk Kültür Tarihi (Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu (1993). *Derleme Sözlüğü XI*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2019). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Üçer, Müjgan (1973). Ocaklar. *Sivas Folkloru*, 9, 4- 32.
- Yardımcı, Mehmet (1999). *Çukurova'da Halk İnanmaları ve Geleneksel İyileştirme Yöntemleri ile İlgili Uygulamaları*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Yusuf Has Hacib (1959). Kutadgu Bilig II. (çev. Reşit Rahmeti Arat). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

2. Sözlü Kaynaklar

Kaynak şahısların adı ve soyadı, kaynak şahsın doğum tarihi veya yaşı, kaynak şahsın okuma- yazma durumu, tedavisini yaptığı ocak, kaynak şahsın ikamet ettiği yer bilgileri aşağıda verilmiştir.

KK1: Emine GÜÇLÜ, 85 Yaşında, Okuma-Yazma Yok, Afsun – Patıldak Ocağı, Değirmenli Kasabası, (Görüşme Tarihi: 06.09.2023).

KK2: Apdullah TEKE, 57 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Alkarısı Ocağı, Değirmenli Kasabası, (Görüşme Tarihi: 04. 05. 2023).

KK3: Şerafettin BAYRAM, 73 Yaşında, Okuma – Yazma Var, Arpacık-Nazar- Temriye- Sarılık- Siğil Ocağı, Bağlama Kasabası, (Görüşme Tarihi: 22.10.2023).

KK4: Nurseren AKDEMİR, 77 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Arpacık-Aydaş- Burunsak Ocağı, Kale Mahallesi, (Görüşme Tarihi: 02.07.2023).

KK5: Süphan ÇELİK, 70 Yaşında, Okuma- Yazma Yok, Avsun- Temriye Ocağı, Bağlama Kasabası, (Görüşme Tarihi: 22.10.2023).

KK6: Cemile ERDOĞAN, 58 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Avsun- Çıbık-Dalak Kesme- Nazar- Kurbağacık- Siğil- Temre Ocağı, Bağlama Kasabası, (Görüşme Tarihi: 22.10.2023).

KK7: Yeter ERDOĞAN, 59 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Avsun- Tatarca-Temre Ocağı, Bağlama Kasabası, (Görüşme Tarihi: 22.10.2023).

KK8: Döne DEMİR, 55 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Aydaş Ocağı, Çamardı İlçesi, (Görüşme Tarihi: 12.09.2023).

KK9: Güldeste ÇELEBİ, 96 Yaşında, Okuma- Yazma Yok, Burunsak-Küpleme- Silme Ocağı, Değirmenli Kasabası, (Görüşme Tarihi: 06.07.2023).

KK10: Zahide ACAR, 55 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Çıbık- Kutnu Ocağı, Kula Köyü, (Görüşme Tarihi: 19.08.2023).

KK11: Döndü BUDAK, 70 Yaşında, Okuma- Yazma Yok, Çıbık- Temre Ocağı, Kula Köyü, (Görüşme Tarihi: 19.08.2023).

KK12: Cemile ACAR, 54 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Çıbık- Temre Ocağı, Kula Köyü, (Görüşme Tarihi: 19.08.2023).

KK13: Nazlı ÖZCAN, 58 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Çıpma- Deve Çiçeği- Kösnü- Sandal- Yılcık- Tatarca Ocağı, Bağlama Kasabası, (Görüşme Tarihi: 22.10.2023).

KK14: Mukaddes ANDAÇ, 64 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Dene- Patıldak- Sürk- Tatarca Ocağı, Değirmenli Kasabası, (Görüşme Tarihi: 06.07.2023).

KK15: Hasan Hüseyin BARTAN, 50 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Fıtık- Göbek Kaldırma- Romatizma- Temriye Ocağı, Sulucaova Köyü, (Görüşme Tarihi: 10.08.2024).

KK16: Bilal OKÇU, 49 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Göbek Kaldırma Ocağı, Demirkazık Köyü, (Görüşme Tarihi: 07.05.2023).

KK17: Elif Fatma TARHAN, 64 Yaşında, Okuma- Yazma Yok, Kısırlık- Temriye Ocağı, Yıldıztepe Kasabası, (Görüşme Tarihi: 23.09.2023).

KK18: Kadriye ŞENER, 70 Yaşında, Okuma- Yazma Yok, Kısırlık- Siğil- Tatarca- Temre- Yüğrük Ocağı, Değirmenli Kasabası, (Görüşme Tarihi: 06.07.2023).

KK19: Nigar ERDOĞAN, 55 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Kurbağacık- Sarılık- Tatarca Ocağı, Bağlama Kasabası, (Görüşme Tarihi: 22.10.2023).

KK20: Bekir ÇELEBİ, 43 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Kurbağacık Ocağı, Orhaniye (Çerkezköy) Köyü, (Görüşme Tarihi: 15.08.2023).

KK21: Leyla DEMİRCİ, 46 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Kutnu- Siğil- Temriye Ocağı, Çardak Köyü, (Görüşme Tarihi: 03.07.2023).

KK22: Yavze ADIYAMAN, 77 Yaşında, Okuma- Yazma Yok, Kutnu- Nazar- Temriye- Yanık Ocağı, Kula Köyü, (Görüşme Tarihi: 19.08.2023).

KK23: Kezban YILMAZ, 68 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Nazar Ocağı, Yıldıztepe Kasabası, (Görüşme Tarihi: 10.11.2023).

KK24: Ayşe KARTAL, 62 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Siğil Ocağı, Aşlama Köyü, (Görüşme Tarihi: 02.05.2023).

KK25: Mürüvvet KURUN, 71 Yaşında, Okuma- Yazma Yok, Siğil Ocağı, Değirmenli Kasabası, (Görüşme Tarihi: 06.07.2023).

KK26: Esem BAYRAM, 66 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Siğil Ocağı, Bağlama Kasabası, (Görüşme Tarihi: 22.10.2023).

KK27: Perihan ADIYAMAN, 85 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Siğil Ocağı, Bor İlçesi Sıraöğütler Mahallesi, (Görüşme Tarihi: 22.08.2024).

- KK28:** Ali İhsan ÖZTEKİN, 60 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Temriye Ocağı, Değirmenli Kasabası, (Görüşme Tarihi: 08.07.2023).
- KK29:** Zeynep GÜRBÜZ, 67 Yaşında, Okuma- Yazma Yok, Temriye Ocağı, Ovalıbağ Köyü, (Görüşme Tarihi: 03.06.2023).
- KK30:** Ziya DÜNDAR, 75 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Temriye Ocağı, Kömürcü Köyü, (Görüşme Tarihi: 12.07.2023).
- KK31:** Fahriye YÜCEL, 55 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Temriye Ocağı, Kula Köyü, (Görüşme Tarihi: 20.08.2023).
- KK32:** Sende Gül TORUN, 48 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Yılcıl Ocağı, Kula Köyü, (Görüşme Tarihi: 20.08.2023).
- KK33:** Kudret GÖKTAŞ, 51 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Yılcık Ocağı, Nar Mahallesi, (Görüşme Tarihi: 17.09.2024).
- KK34:** Perihan KOÇ, 57 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Kutnu Ocağı, Çiftlik Merkez, (Görüşme Tarihi: 20.10.2024).
- KK35:** Döndü ÖZLÜ, 50 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Çıbık Ocağı, Çiftlik Merkez, (Görüşme Tarihi: 20.10.2024).
- KK36:** Sultan GENCER, 77 Yaşında, Okuma- Yazma Yok, Temriye Ocağı, Azatlı Kasabası, (Görüşme Tarihi: 20.10.2024).
- KK37:** Müzeyde ATLI, 63 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Kırık- Çıkık Ocağı, Elmalı Köyü, (Görüşme Tarihi: 08.09.2024).
- KK38:** Rakibe TAŞDEMİR, 70 Yaşında, Okuma- Yazma Yok, Göbek Kaldırma Ocağı, Elmalı Köyü, (Görüşme Tarihi: 08.09.2024).
- KK39:** Emrullah DURAK, 62 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Kırık- Çıkık Ocağı, Elmalı Köyü, (Görüşme Tarihi: 08.09.2024).
- KK40:** Murat ŞENEL, 53 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Göncükurtlu Ocağı, Dikilitaş Kasabası, (Görüşme Tarihi: 21.11.2023).
- KK41:** Bahri GÜNGÖR, 76 Yaşında, Okuma- Yazma Var, Temre Ocağı, Bahçeli Kasabası, (Görüşme Tarihi: 18.09.2024).
- KK42:** Huriye GÜZEL, 51 Yaşında, Okuma- Yazma Yok, Dilecek Ocağı, Çiftlik Merkez, (Görüşme Tarihi: 20.10.2024).

EKLER

1. Fotoğraflar

Fotoğraf 1. Burunsak Ocağı Sağaltma Malzemeleri

Fotoğraf 2. Ocaklı Güldeste ÇELEBİ

Fotoğraf 3. Ocaklı Apdullah TEKE

Fotoğraf 4. Ocaklı Yavze ADIYAMAN

Fotoğraf 5. Ocaklı Yavze ADIYAMAN Nazar Uzaklaştırma Uygulaması

Fotoğraf 6. Ocaklı Bahri GÜNGÖR

Fotoğraf 7. Ocaklı Sultan GENCER ile Sağaltma Yöntemleri Hakkında Görüşme

Fotoğraf 8. Ocaklı Sultan GENCER Temre Tedavisi

Fotoğraf 9. Ocaklı Kadriye Şener Üzerlik Otu Parpılama İşlemi

Fotoğraf 10. Ocaklı Rakibe TAŞDEMİR Göbek Kaldırma Uygulaması

Fotoğraf 11. Ocaklı Nazlı ÖZCAN Yılanlık Hastalığı Sağaltma Uygulaması

Fotoğraf 12. Yılanlık Taşları

Fotoğraf 13. Yılanlık Taşları

Fotoğraf 14. Patıldak Ağacı

Fotoğraf 11. Patıldak Tohumları

Fotoğraf 12. Afsun Otu

Fotoğraf 13. Ocaklı Elif Fatma TARFAN

Fotoğraf 14. Üzerlik Otu

Fotoğraf 15. Dene Otu

Fotoğraf 16. Köstebek Toprağı

Fotoğraf 17. Ocaklı Mukkaddes ANDAÇ'ın Sürk Hastalığında Kullandığı Terazi

Fotoğraf 18. Yumurta Yağı Yapım Aşaması 1

Fotoğraf 19. Yumurta Yağı Yapım Aşaması 2

Fotoğraf 20. Yumurta Yağı Yapım Aşaması 3

Fotoğraf 21. Yumurta Yağı Yapım Aşaması 4

Fotoğraf 22. Tatarca Hastalığı Sağaltma Malzemeleri (Ekmek Tahtası ve Oklava)

2. Derleme Soruları

Kaynak Kişiyi Tanımak Amacıyla Yöneltilen Sorular:

1. Adınız ve soyadınız nedir?
2. Lakabınız var mıdır?
3. Kaç yaşındasınız?
4. Eğitim durumunuz nedir? Okuma yazmanız var mıdır?
5. Memleketiniz (il, ilçe, kasaba, köy) neresidir?
6. Hangi hastalığın ocaklık uygulamalarını yapmaktasınız?

Kaynak Kişiyi Ocak ve Ocaklık Hakkında Yöneltilen Sorular

1. Ocak ve ocaklı ne demektir?
2. Siz ocak mısınız?
3. Nasıl ocaklı oldunuz?
4. Hangi hastalıkların ocağısınız?
5. Yaptığınız iyi etme uygulamalarından dolayı size ne ad verilir. Eğer veriliyorsa ne denir?
6. Tedavi uygulamalarını kimden öğrendiniz?
7. Bu uygulamaları kaç yaşında öğrendiniz ve tedavi etmeye kaç yaşında başladınız?
8. Size uygulamaları öğreten ustanız hayatta mı?
9. Size gelen hastaları nerede tedavi edersiniz?
10. Ocaklı kişi bildiği tedavileri kendisine müracaat eden hastalara uygulamak zorunda mıdır?
11. Ocaklı kişi yalnızca tek hastalığı mı tedavi edebilir?
12. İlk ocaklı hakkında bir bilginiz var mı? Silsilenin ocağınızdaki ilk temsilcisi kimdir?
13. Soyunuzda ocaklığın varoluşu ve sizlerin şifacılık yeteneğinizin meydana gelmesinde etkili olağanüstü bir olay olmuş mudur?
14. Uygulama esnasında tedavinize yardımcı olduğuna inandığınız sözler söyler misiniz? Bunlar nelerdir?
15. Halk daha çok size mi yoksa doktora mı tedavi olmayı tercih eder?

16. Size başvuran hastalar daha çok hastalığın hangi evresinde gelmektedirler?
17. Tedavi uyguladığınız hastalarda cinsiyet ayırt ediyor musunuz?

Kaynak Kişiyel Alma/El Verme Ritüeli Hakkında Yöneltilen Sorular

1. El alma/el verme ne demektir?
2. Kim el verir?
3. Siz el aldınız mı ya da el verdiniz mi?
4. El alma işlemi nasıl yapılır?
5. El vermede kan bağına gerek var mıdır?
6. Bir kişi birden fazla kişiden el alabilir mi ya da birden fazla kişiye el verebilir mi?

Kaynak Kişiyel Uyguladığı Tedavi Hakkında Yöneltilen Sorular

1. Tedavi işlemini kimden öğrendiniz?
2. Kaç yaşında tedavi etmeye başladınız?
3. Tedavi etmeye ustanız hayattayken mi başladınız yoksa vefat ettikten sonra mı başladınız?
4. Hastaların tedavisini evinizde mi gerçekleştiriyorsunuz?
5. Tedavide neler kullanırsınız?
6. Tedavinizde dua var mıdır?
7. Yaptığınız tedavi ve ilaç karşılığında ne alıyorsunuz?
8. Tedavi işlemi için hangi gün daha uygundur?
9. Gıyabında tedavi edilir mi? Edilirse de ne derece etkili olur?

Kaynak Kişiyel Hazırladığı Emler Hakkında Yöneltilen Sorular

1. Tedavide kullandığınız emleri kendiniz mi hazırlıyorsunuz?
2. Em yapımında kullandığınız malzemeleri nereden temin ediyorsunuz?
3. Hastalardan em yapımında kullanmak için yanlarında getirmesini istediğiniz malzemeler var mıdır? Bunlar nelerdir?

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı

Muhammet TEKE

EĞİTİM

2011-2016

2016-2021

Niğde Atatürk Anadolu Lisesi

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

